

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

45. BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN

1951

Samfundets styrelse:

Amtmand *A. Karberg*, Ringkøbing (formand).

Forfatteren, museumsforstander *H. P. Hansen*, Herning (næstformand).

Lærer *E. Jespersen*, Sørvad (sekretær, form. for redaktionsudvalget).

Lærer *H. C. Hansen*, Holstebro (medlem af redaktionsudvalget).

Bogtrykker *Gadgaard Nielsen*, Lemvig.

Maler *Th. Kr. Hansen*, Hoven (æresmedlem).

Lærer *J. Søndergaard Jakobsen*, Nørre Nisum.

Gaardejer *Kristian Raunkjær*, Lyhne, Ølgod.

Lærer *Alfred Kaae*, Kronhede (medlem af redaktionsudvalget).

Fabrikant *L. Villemoes*, Skærum mølle.

INDHOLD

<i>Chr. Møller Hansen: Kammerråd, prokurator O. C. Reps-</i> <i>dorph, Holstebro</i>	5
<i>G. Bützow-Rohde: Herning gamle kirke</i>	52
<i>Th. Kr. Hansen: Krageris</i>	105
<i>Alfred Kaae: Rovmord i Torsted 1630</i>	120
<i>Ejnar Poulsen: Johan Jørgen Christen Sulkjær</i>	137
<i>Anders Kjellerup: Slægten Windfeldt på Landting i Ejning</i>	142
<i>Boganmeldelser</i>	149
<i>Meddelelser til medlemmerne 1951</i>	156
<i>Udtog af navne og emner</i>	158
<i>Regnskab</i>	omslagets 3. side

KAMMERRÅD, PROKURATOR O. C. REPSDORPH, HOLSTEBRO

Af fhv. købmand *Chr. Møller Hansen*, Holstebro

Kammerråd Repsdorph har gennem sit virke i mere end et halvt århundrede fra 1823 til 1876 indskrevet sit navn så stærkt og iøjnefaldende i Holstebro købstads, Hjern-Ginding herreds, ja i amtets historie, at det er velbegrunder med en omtale af ham i Hardsyssels Aarbog.

Ole Christian Repsdorph er døbt i Fredericia 12. august 1803, søn af skomagermester, senere avlsbruger og brænderiejer Johan Henrik Repsdorph og hustru Maren Hansen.

Sandsynligvis har han efter sin konfirmation været kontorist på by- og herredskontoret eller hos en prokurator i fødebyen. I oktober 1823 består han eksamen juris (bekvem vel), hin tids betegnelse for 1. karakter.

Samme efterår tiltræder Repsdorph stillingen som fuldmægtig på by- og herredskontoret i Holstebro. 20 år gammel begynder han den livsgerning, der efterhånden, som den udfoldede sig, gav ham stor og fortjent anseelse.

By- og herredsfoged var dengang kaptajn C. G. Fugl. 27. maj 1824 tinglyses i Holstebro byting en „konstitution for Christian Repsdorph, examinatus juris, fuldmægtig ved herredsfogden i Holstebro, til at udføre foged-, auktions- og skifteforretninger i herredsfogdens forfald“. — Efter $\frac{1}{2}$ års prøvetid at få

denne konstitution, er et smukt vidnesbyrd om, at principalen har opdaget, hvad den knapt 21-årige mand duede til.

I somrene 1824, 1826, 1828 havde Holstebro besøg af landsfaderen, kong Frederik d. Sjette. De dermed forbundne modtagelser og festligheder tilrettelagdes af by- og herredskontoret i samråd med amtsforvalteren. Dog var det ej alene den traditionelle festvisitats med taffel etc., besøgene gjaldt, men ligeså meget den direkte kongelige kontrol med embedsstandens regnskaber og samfundsanliggender iøvrigt, som den nidkære og arbejdsomme regent gik op i.

Om kongens Holstebro-besøg i 1826 hedder det bl. a.: Torsdag den 22. juni 1826 kl. 8 mødte byens og flere af omegnens embedsmænd med deres protokoller til eftersyn. — Derefter beså kongen på Stortorvet den defilerende borgervæbning og brandkorpset med brandredskaberne, hvorefter han som forrige gang samvittighedsfuldt begav sig rundt til rådstue, kirke, skole og sygehus og „overalt tilkendegav sin allerhøjeste tilfredshed med de sete herligheder!“

Den unge herredsfuldmægtig har nok under de nævnte kongelige visitatser gjort iagttagelser og erfaringer, der senere kom ham tilgode i repræsentative stillinger, han kom til at indtage i livet.

By- og herredsfoged Fugl døde 11. okt. 1830, hvorefter Repsdorph af amtmand, kammerjunker Neergaard konstitueredes i embedet, indtil efterfølgeren, N. Nellesmann, tiltrådte. Det skal her bemærkes, at herredsfoged Nellesmann blev gift med frk. Isidora Schierbeck, datter af amtsforvalter Schierbeck, Holstebro.

Syv år på by- og herredskontoret mellem vestjyder må have tiltalt Repsdorph. Han beslutter sig til at tage

datter af stadshauptmand, bagermester og hotelejer Christian Hansen og hustru, Kirstine Hansen af Vejle. Bruden var Repsdorfs kusine. De viedes i Holstebro kirke af sognepræsten, provst H. F. Petersen. Reps-

Kammerråd, prokurator
Repsdorph, Holstebro.

dorfs svigerfader ejede den gård i Vejle, der senere kom til at hedde „Hotel Royal“.

Lægaard mølle, der var nyopført efter en brand i 1821, dannede en smuk ramme om bryllupsfestlighederne, hvori vi må forudsætte, at slægten fra Vejle og Fredericia samt venner fra Holstebro og omegn var deltagere.

At være ejer af en møllerivirksomhed med tilhørende større landbrug betragtedes ikke alene som en god levevej, men den privilegerede vandmølle gav også re-

varigt ophold her, hvilket præciseres ved et større ejendoms køb.

*Herredsfuldmægtig Repsdorph køber
Lægaard mølle.*

Den 3. august 1830 tinglæses en købekontrakt, hvorefter Chr. Repsdorph køber af Hans Henrik Bay til Gjertrudbæk vandmøllen Lægaard mølle i Maabjerg sogn med mølleskyld 3 tdr. 5 skp. 3 fk. og fri købstad hartkorn 1 td. 3 skp. $\frac{31}{32}$ album og bondeskyld 2 fk. samt parcellen nr. 41 i Yllebjerg mose, Hodsager sogn af $1\frac{3}{4}$ album hartkorn. Købesummen er 4150 rdl., hvoraf der d. 1. oktober betales 1600 rdl. sølv og 1000 rdl. sedler. Resten betales 11. juni termin 1831. Skødet er dateret 13. juli 1831 og tinglæst 19. s. m.

Den 13. juli 1831 udsteder Chr. Repsdorph obligation til hr. Elieser Randrup, Naur mølle, i Naur sogn for 1600 rdl. rede sølv for hvilket beløb, der blev givet pant i det ovenfor købte med 1. prioritet. Obligationen er udslettet 11. juli 1837. Samme dato udsteder Repsdorph obligation til købmand Christen Agerskov i Holstebro for 800 rdl. rede sølv med første prioritet i besætning og inventar, møllerværket undtagen, i ovennævnte mølle og parcel og 2. prioritet i møllen og parcellen.

Den 11. juli 1837 tinglæses en obligation, dateret Lægaard mølle 10. juli 1837, udstedt af Chr. Repsdorph til amtsforvalter Schierbeck i Holstebro for 1600 rdl. rede sølv med pant i Lægaard mølle 1. prioritet. Obligationen er iflg. påtegning udslettet 9. Jan. 1855.

Efter vurdering 1840 var Lægaard mølle brandforsikret for ialt 5200 rdl.

Den 13. november 1830 holdt Chr. Repsdorph bryllup med frk. Marie Hansen, født 21. december 1805,

artikels læsere ved at at kaste blikket på fotografiet af kammerråd Repsdorph vil erkende, at vi her står overfor en mand, der afspejler styrke, ligevægt og handlekraft, som uden vaklen tør gribe roret på livets store komplicerede skueplads.

*Repsdorfske ejendomsbesiddelser i
Holstebro, Struer, Hjerm.*

Gennem årene var kammerråd Repsdorph i kortere eller længere perioder eneejer og medejer af en række forskellige ejendomme. Nedenfor omtales de af dem, jeg har kunnet få oplysning om, dels fra landsarkivet, dels fra andre kilder:

1) Den 28. okt. 1834 er tinglæst en købekontrakt dateret 25. okt. 1834, hvorved landsoverretsprokurator Troels Smith, Krogsdal, og by- og herredsfuldmechtig C. Repsdorph sælger den købmand Peder Smith forh. tilhørende gård nr. 1 b på Holstebro Nørregade med toft til Chr. Poulsen Wium for 1400 rbd. rede sølv, på hvis vegne optrådte provst Petersen, Holstebro som kurator for nævnte Wium. Ejendommen havde Repsdorph og T. Smith købt for 1000 rbd. rede sølv. Skødet til Wium dateret 20. februar 1835.

Jeg tilføjer, at det drejer sig om den gård på Nørregade, hvori handelsgartner E. J. Westergaard i over et halvt århundrede har drevet forretning.

2) 18. decbr. 1838 tinglæses et skøde, dateret 17. juli 1838, udstedt af proprietær Christen Lundsgaard til Nygaard i Ejsing til C. Repsdorph og konsul, købmand H. P. Rygaard, begge af Holstebro, på gården nr. 32 i Holstebro bys Nørregade med grund, gårds- og have, 3 stykker jord på byens nørremark samt $\frac{1}{3}$ af halvdelen af parcellen Huldymose i Nr. Felding sogn for købesum 1200 rdl. rede sølv.

spekt og anseelse udadtil. — Møllekornet kom ikke alene fra de mange daværende avlsbrugere i Holstebro og størsteparten af gårdene i Maabjerg sogn, men også udefra oplandet, når landboerne stævnedes til byen i andre ærinder. Da var det bekvemt at tage nogle tøn-der korn med til Lægaard mølle og få mel og gryn med hjem i stedet. Fordelen var, at kunderne længere borte fra, ved at betjenes dér, slap for den lange kedsomme ventetid på gæstestuen ved en isoleret mølle i omegnen. De 6 a 8 timer, der ofte medgik til ekspeditionen, kunne her udnyttes til at gøre indkøb i forretningerne og besøg hos slægt og venner.

Som by- og herredsfuldmægtig kom Repsdorph i forbindelse med mange mennesker. Også derigennem har han kunnet tilføre sit mølleri søgning.

Inden vi går videre skal anføres, at kammerråd Repsdorph og hustru i deres ægteskab havde 6 børn, alle fødte i Lægaard mølle.

- 1) Maren Christine Repsdorph, f. 10. novbr. 1831, g. m. apoteker F. L. Faber.
- 2) Johan Christian Repsdorph, f. 18. okt. 1832, død som barn.
- 3) Johanne Repsdorph, født 18. maj 1838, død 3. maj 1848.
- 4) Sophus Marius Repsdorph, født 18. april 1840, provst.
- 5) Thora Emilie Repsdorph, f. 16. august 1841, g. m. prokurator F. C. Poulsen.
- 6) Olga Augusta Repsdorph, f. 19. oktober 1846, død 22. maj 1848.

De tre af dem, der nåede den voksne alder, omtales senere. Ved at betragte et menneske, sker det ofte, at man instinktmæssigt får en anelse om dets karakter og øvrige egenskaber, og mon ikke enhver af nærværende

3) Ved skøde af 16. decbr. 1838, tinglæst 18. s. m., sælger C. Repsdorph og H. P. Rygaard til rebslager Rasmus Bonnichsen i Holstebro af gården nr. 32 i Nørregade den nordre længde, nemlig den del af gadehuset, som ligger norden for porten og det i linie dermed værende hus i øster så nær som de 7 østerste fag, der „nu er bortflyttede“. Foruden medfulgte i handelen det stykke gårdsplads og have, som går fra huset til midten af den ved portens søndre side værende rendesten øster på i en lige linie, ligeledes igennem haven, så at den grund, som bliver nordenfor denne linie, pladsen, hvorpå de 7 fag hus har strakt indbefattet, tilhører køberen. Købesummen var 500 rbd. rede sølv. Den solgte grund udgjorde iflg. senere påtegning 1486 kvdr. alen.

4) Ved skøde dateret 16. decbr. 1838, læst s. m., sælger C. Repsdorph og H. P. Rygaard til bogbinder Frederik Julius Bay i Holstebro en part af gården nr. 32 i Nørregade for 350 rdl. rede sølv og den resterende del af nr. 32 ved skøde af s. dato til skomagermester Niels Andreasen Baess for 350 rbd. rede sølv.

5) Ved skøde dateret 20. decbr. 1847, tinglæst s. m., sælger C. Repsdorph og H. P. Rygaard til vognmand Knud Christensen, Holstebro, de tre stykker jord på Holstebro bys nørremark, som de havde købt sammen med gården nr. 32. Købesummen var 300 rdl.

Ovenomtalte nr. 32 i Nørregade er de 2 gårde, hvoraf den ene nu tilhører cigarfabrikant Martin Schmidt, den anden konsulentinde Marie Madsens arvinger.

6) Ved dokument af 16. februar 1854, tinglæst 9. januar 1855, erklærer kancelliråd, by- og herredsskriver i Varde, Troels Smith, som eneste arving efter sin fader, købmand Peter Smith, at være pligtig at udstede skøde til prokurator C. Repsdorph et stykke jord på

Holstebro bys mark, nemlig: 1) den såkaldte Trolldtoft, 5 skp. hartkorn, 2) 2 agre ved samme toft, 3 fdk. $1\frac{1}{4}$ alb. hartkorn, og 3) 2 agre nordenfor Trolldtoft, 1 skp. $\frac{5}{8}$ alb. hartkorn, for 820 rbd.

7) Ved skøde, dateret 10. marts 1858, sælger C. Repsdorph til vognmand Laust Christian Stald i Holstebro, tinglæst 16. marts 1858, et stk. jord i Holstebro bys nørrevestermark, matr. nr. 55 b, 2 skp., 1 fdk. $\frac{3}{4}$ alb. hartkorn, for 1000 rdl. Repsdorph var blevet ejer af jordstykket ved auktionsskøde af 6. maj 1856. Efter skødet er indført Stalds obligation til Repsdorph 1400 rdl. med R's pant i jordstykket.

8) Prokurator Repsdorph og konsul Rygaard købte ved skøde 10. april 1842 Torngaard i Struer for 13.000 rdl. rede sølv af Lorentz Petersen. Der medfulgte bomhuset og 2 moseparceller i Hodsager sogn. Under Torngaard hørte den såkaldte „Kompagnigaard“, hvortil havnerettighederne var knyttet.

9) Af Torngaards tilliggende solgte Repsdorph og Rygaard ved skøde 29. decbr. 1853 „Kompagnigaarden“ til købmændene N. Holst og M. Schou, Holstebro (sidstnævnte senere konsul M. Schou, Struer) med samtlige dens påstående bygninger, tilhørende gårdsplads og en toft for 6000 rdl. Kakkellovne, grubekedler og løse lad er ikke indbefattet i salget.

Konsul Rygaard flyttede fra Holstebro 1844 til „Kompagnigaarden“ Struer efter at have afhændet ejendom og forretning i Østergade i førstnævnte by, nuværende købmand Knud Eriksens gård. Holst og Schou købte „Kompagnigaarden“ på meget lempelige betalingsvilkår. Køberne udstedte en obligation på 6000 rdl. til Repsdorph og Rygaard at udbetale med 250 rdl. hver 11. juni og 11. decbr. termin. Obligationen udslettes som indfriet den 31. januar 1862.

10) Selve gården, Torngaard, solgte kammerråd Repsdorph og konsul Rygaard, skøde 28. novbr. 1853, til forpagter H. B. Thomsen, Oddesund færgegård, med samtlige bygninger og tilliggende jorder af hartkorn 4 tdr. 6 skp. 1 fdk. $\frac{1}{2}$ alb., dog undtages de på gårdens jord værende 2 teglværker samt et stykke jord syd for med lergravene og den eng, der lå øst for gården.

Da der i samme handel inkluderedes en mindre gård, 2 tdr. 4 skp. $1\frac{3}{4}$ alb. hartkorn syd for Torngaard, tilhørende Rygaard alene, og hele købesummen for begge ejendomme var 22.000 rdl., kan prisen for Torngaard næppe anslås til mindre end 16.000 rdl.

Torngaard blev i tidens løb en rigdomskilde for mange senere skiftende ejere. Omtrent halvdelen af nuværende Struer købstad er bygget op på dens grund.

11) I adelsmanden Chr. de Lindes gamle gård ved siden af Holstebro rådhus var der i 1840'erne ingen købmandshandel. Gården ejedes af drejermester Knud Meden og tømrmester Skjoldborg, de havde delt den. Meden havde fløjen mod rådhuspladsen og hjørnet til Nørregade. Skjoldborg ejede den nordre del af gården, som han 1844 solgte til prokurator Repsdorph. Denne solgte haven ud mod Nørregade til købmand Agerskov, der her opførte et hus til bolig for læge Benzon (guldsmid Linds senere ejendom). Repsdorph solgte (såvidt antages) 1854 sin halvpart af nævnte gård til kancelliråd, købmand Chr. Christensen. Nu tilhører Chr. Lindes gård smedemester Oscar Nielsen.

Repsdorph og Hjerm kalkværk.

12) Et særligt kapitel om kammerråd Repsdorphs foretagsomhed og virketrang er, da han sammen med konsul Rygaard i 1836 forpagter stamhuset Ausum-

gaards kridtgrave i Hjerm. Forpagtningen gjaldt i 8 år, men kunne fornyes. Afgiften var 160 rdl. årlig. Det drejede sig om kridtgravene i Hjermgaarde. Gårdfæsterne, Søren Chr. Pedersen og Jacob Jensen i Hjerm-

Ungdomsbillede af kammer-
rådinde Marie Repsdorph,
f. Hansen.

gaarde, skulle levere til stamhuset årlig 72 læs kridt samt køre 60 læs tørv fra Hvidmose i Hodsager til Ausumgaard. Disse ydelser fra fæsterne bortforpagtedes sammen med gravene. Desuden skulle forpagterne levere til Ausumgaard „så mange tdr. god stenkalk, som behøves til stamhusets egen brug for 3 mark courant eller 4 mark 13 sk. sølv pr. tønde“.

For forpagtningsafgiftens sikkerhed pantsatte forpagterne den jord, de havde købt af Bjerregaard „med deri værende kridtgrave, 2. prioritet næst efter 1. prio-

ritet 300 rdl. — Omtalte jord fra Bjerregaard købte Repsdorph og Rygaard 24. decbr. 1836 af Chr. Jensen i Bjerregaard. Der skrives i skødet, at de købte en parcel „med i gårdens ejendom værende kridtgrave“,

Ungdomsbillede af
kammerråd Repsdorph.

købesum 600 rdl., deraf i obligation 300 rdl. Parcellen ca. $7\frac{1}{2}$ td. land, „bestemt til afbenyttelse til kalkbrud“.

Kalkbrændingen i Hjerm menes begyndt omkring 1800 af et lokalt 7-mands konsortium med Niels Madsen (Oxgaard) i Bjerregaard som den ledende, men kriseårene før og efter 1820 bevirkede, at det hele omtrent gik i stå. Ved de to fremsynede og driftige Holstebro borgeres initiativ blev det anderledes, og kalkbrændingen i Hjerm sættes nu i drift med de forskellige praktiske hjælpemidler, man dengang rådede over.

Repsdorph og Rygaard holdt bestyrere (kalkbrændere) til den daglige virksomhed. En af de første var kalkbrænder Ebbesen, i 1860'erne nævnes kalkbrænder Nielsen.

Hvilket år de 2 kompagnoner fik afkøbt Ausumgaard kridtgravene i Hjermtgaarde vides ikke, men 23. decbr. 1865 foreligger en deklaration fra konsul Rygaard til kammerråd Repsdorph, ved hvilken sidstnævnte bliver enejer af foretagendet.

I en længere årrække havde driften af kalkværket påhvilet Repsdorph alene, idet Rygaard omkring midten af halvtredserne bosatte sig i København. Efter Repsdorphs død 1876 beholdt hans arvinger værket til 1886, da det blev solgt til konsul M. Schou, Struer.

Gennem 50 år var navnet Repsdorph tilknyttet Hjern kalkværk. Kammerråd Repsdorph var en 1. rangs administrator, og i ovennævnte kalkværks historie har han sat sig et godt og agtværdigt minde.

1891 overgik Hjern kalkværk til A/S De jyske Kalkværker.

Repsdorph som prokurator.

En fuldmægtigs arbejde på et by- og herredskontor giver et fortrinligt kendskab til landets love, som de skal udformes og praktiseres indenfor pågældende jurisdiktion. På by- og herredskontoret, nu dommer- og politikontorerne, skrives dag for dag egnens verdslige historie i store træk. Eneste og 1. fuldmægtig i 17 år under 3 herredsfogder, den sidste, fra 1838, justitsråd C. N. Petersen, havde givet Repsdorph en stærk og grundmuret position i by og land.

To gange trådte han til som konstitueret by- og herredsfoged under vakancerne, han var vokset sammen med befolkningen, vundet dens tillid. Øjeblikket

for Repsdorph var kommet til at foretage den ændring i sin livsstilling, som overgangen fra herredsfuldmægtig til egen juridisk virksomhed som prokurator er. Han indgav med dette for øje i sommeren 1840 ansøgning til kancelliet om bestalling som prøveprokurator ved retterne i Ringkøbing amt. — Ansøgningen bevilgedes den 29. september s. år med vedtegning, at Repsdorph skulle anses for boende ved Hammerum herreds tingsted.

Antallet af prokuratorer i hvert amt og herred bestemtes af justitsdepartementet. Hjerm-Ginding herred har på nævnte tidspunkt haft det lovhjemlede antal, hvorimod Hammerum herred manglede en prokurator for sit område. Bopælsklausulen var nærmest en formalitet. Repsdorph kunne fortsat blive boende på Lægaard mølle, hvorfra han på nogle timer kunne nå frem til Hammerum herreds tingsted i Herning sogn, hvad enten han spændte et par heste for vognen eller benyttede ridehest.

At Repsdorph særlig i 1840'erne har haft en del sager at føre for folk på Herning-egnen, vidner en udtalelse af justitsråd Helmuth Krarup om i bogen: „Det svundne Hammerum Herred“: „Af Holstebro prokuratorer var især Repsdorph den mest bekendte indtil perioden 1848“.

Efter 3 år som prøveprokurator får Repsdorph den 28. august 1843 kongelig udnævnelse og bevilling på at være prokurator ved underretterne i Ribe stift med forpligtelse til at bo i Holstebro. At denne udvidede bevillingsrettighed, omfattende hele stiftet, var af stor betydning under udøvelsen af det arbejde, der faldt i en prokulators lod, behøver ingen nærmere omtale.

Navnet prokurator er gammelt. Det stammer fra den romerske republiks tid. Den berømte Marcus Tullius

Cicero (f. 106 år f. Chr.) var prokurator, der talte i retten for og imod. Ved år 1500 er prokuratoren i flere europæiske lande en af lovgivningen almindelig anerkendt procesbefuldmægtiget med rettigheder og pligter. Ved en forordning i kong Kristian d. fjerdes tid af 9. sept. 1638 indføres prokuratoren i det danske retssprog.

Som sine kolleger i faget måtte Repsdorph have kendskab til og kundskab om lovenes mangefold, både hvad der lå åbenbart for dagen og det, som kan læses mellem linierne. Udformningen af det utal på vidt forskellige dokumenter, som klienterne havde brug for og stillede krav om, lagde godt beslag på juridisk skarpsind og tænkeevne. — Hvert enkelt dokument måtte være efter lovens bogstav, samtidig med at der gøres opmærksom på følgerne af paragrafovertrædelser. — Ved at skrive om prokurator Repsdorph må vi nævne noget af det, der optog hans tid på en almindelig arbejdsdag: Skrivning af skøder, panteobligationer, skadesløsbreve, testamenter, forlig, rekvisationer, aftægtskontrakter, lejekontrakter, transporter, andragender, købekontrakter, deklARATIONER, inkassationer, fuldmagter, arvesager, soliditetsoplysninger etc., dertil skriftlige procedurers udarbejdelse, møde i retten et par gange om ugen, alm. auktioner, tvangsauktioner, udlægsforretninger o. s. v.

Ved at gennemblade Holstebro købstads og Hjerm-Ginding herreds justits-, skøde- og panteprotokoller 80—100 år tilbage, får man ret indtryk af kammerråd Repsdorphs store arbejdssevne som juridiktionens betydeligste prokurator i over en menneskealder. Det kunne her være fristende at gengive et par domme med præmisser, hvor Repsdorph medvirkede, 8 rdl. salær til aktor, 8 rdl. til defensor var det almindelige,

men pladsen forbyder det; et par af de mange ejendoms-handeler, ved hvilke R. skriver papirerne, skal lige nævnes: Den 7. oktober 1862 sælger hotelejer H. Schaumburg, Holstebro, sit hotel til svigersønnen, Chr. Nørklit, for 23.000 rdl. plus 400 rdl. årlig m. v.

15. juli 1862 køber amtsforvalter J. J. G. Møller den gamle amtsstuegård på Holstebro torvs nordside (nuv. Holstebro Bank) for 11.500 rdl.

Prokurator Repsdorph som sagfører for Den jydsk Købstadkreditforening sælger 24. juni 1861 gården nr. 8 på Nørregade, Holstebro, til købmand Holger Poulsen for 3000 rdl. med påløbende omkostninger. Det er gården, nu nr. 43, hvori købmand Harry Petersen m. fl. driver forretning, og som nu ejes af interessentselskabet „De Bergske Blade“.

Repsdorph formand for sogneforstanderskabet i Maabjerg.

Ved forordningen af 13. aug. 1841 blev der tilstået sognekommunerne i kongeriget en egen kommunal repræsentation, der fik navn af sogneforstanderskaber. Den 30. januar 1842 holdt Maabjerg sogneforstanderskab møde og konstituerede sig således: Mølleejere, prokurator Repsdorph, formand, Chr. Vejlstrup og Jens Døs, fattigforstandere, Laust Særkjær og Jens Lægaard, skoleforstandere, Søren Dellerup, skolepatron. Der fremlagdes en fortegnelse over de valgberettigede i sognet.

Hensigten med mødet „var fornemmelig at tage bestemmelse om opførelse af en skolebygning, da den gamle er så brøstfældig, at den ikke længere kan afbenyttes“. Det fandtes nødvendigt, at skolestuen opførtes således, at den kommer til at holde 14 alen længde og $8\frac{1}{2}$ alen i bredde. Skolelærerens Majgaards

brugshus var heller ikke i sådan stand, at det længere kan benyttes uden reparation. Gulvet i skolestuen må rigtigst belægges med gode mursten. En tegning og overslag vil snarest mulig blive forfattet og udsendt til approbation. For at sognet ikke på én gang pålægges en så betydelig udgift, som skolebygningens opførelse, stillede der forslag om, at kommunen optager et lån, som ved et senere møde fastsattes til 200 rdl., at afdrage med 50 rdl. halvårlig og 4 pct. rente“.

6. januar 1851 var Maabjerg sogneforstanderskab forsamlet. Forhandlingsprotokollen melder bl. a.: „Til formand for indeværende år valgtes prokurator Repsdorph, til fattigforstandere valgtes Søren Bjerregaard og Niels Søndergaard, til skolepatron valgtes Jens Døs og til skoleforstandere Jens Lægaard og Christen Meldgaard“.

Kommunens største skatteyder var Jens Lægaard, Lægaarden, men som næststørste kommer Repsdorph, Lægaard mølle, tæt efter.

Der var landstingsvalg i 8. valgkreds 1850 og 1852 i Skive. Som valgmand vælges Repsdorph enstemmigt for Maabjerg sogn. I 13 år var R. medlem af sogneforstanderskabet, blev år for år genvalgt til formand, og han førte selv forhandlingsprotokollen.

I slutningen af 1854 fraflyttede kammerråd Repsdorph kommunen og gik dermed ud af sogneforstanderskabet. Gårdejer Chr. Hyldgaard indvalgtes, og til formand i stedet for Repsdorph valgtes Poul Jørgensen, Gaardhøj.

Ved skøde af 21. decbr. 1854, tinglæst 9. januar 1855, sælger C. Repsdorph Lægaard vandmølle og de 3 tidligere nævnte stykker jord, købt af Troels Smith, samt et stykke jord udenfor byens østre port for ialt 13.500 rdl. til kedelfører W. Teuwens, Holstebro.

10.500 rdl. af købesummen betaler køberen med obligation til Repsdorph, der får pant i de solgte ejendomme.

Omkring samme tid købte Repsdorph den store gård ved Østerport i Holstebro på Østergades nordside, hvor der i gammel tid var købmandshandel. Jeg tænker mig, det har knebet noget for Repsdorph og familie at bryde op fra deres gamle hjem med de idylliske omgivelser. Flyttet blev imidlertid så kort, at de sådan set var nærmeste nabo til Lægaard mølle.

Af det landøkonomiske selskab for Holstebro og omegn var kammerråd Repsdorph et virksomt medlem. — „Ved selskabets møde den 30. august 1842 fremlagde prokurator Repsdorph og skolelærer Jens Dahl et regnskab for anvendelsen af 60 rbd. rede sølv, der for et par år siden var dem overladt af sparekassens overskud til derfor at beplante bakkerne omkring Lægaard mølle og viste regnskabet en underbalance 8 rbd. 3 mk. og 3 sk.

Adskillige af selskabets medlemmer havde med fornøjelse set denne smukke beplantning, og selskabet bevidnede de 2 herrer sin tak for deres dermed hafte ulejlighed og gode omsorg. Underbalancen vedtoges i dette møde at udbetale af selskabet, hvilket i næste møde bliver at sanktionere“.

„I forhandlingen ved det landøkonomiske selskabs møde den 24. maj 1844 beklagedes det meget, at dyrskuet for Hjerm-Ginding herred var ophørt. — Det besluttedes atter at bringe denne sag i bevægelse ved at udnævne en comité bestående af 7 medlemmer til at virke for deltagelse i et nyt dyrskueselskab for ovennævnte herreder, gøre forslag til love og overhovedet til at tage sig af sagen i helhed.

Ved afstemningen valgtes til medlemmer af denne

commité prokurator Repsdorph, tiendekommissær Boserup, proprietær Berg, sognefoged Chr. Hansen, sognefoged Chr. Skikkild, gårdmand Jens Hajslund, gårdmand Bertel Bjerre“.

Repsdorph i Spare- og Laanekassens bestyrelse.

I Holstebro og omegns Spare- og Laanekasses bestyrelse indvalgte prokurator Repsdorph 1843. Den 7 medlemmer kaldtes direktører. Den 12. april 1847 offentliggjorde sparekassedirektionen følgende:

„Gjældsbeviserne, saavelsom haandfastepantsatte Dokumenter opbevares i en Kasse med 2 Overslag og forskellige Laase. Nøglen til den ene Laas er i Kassereens Værge og til den anden i Direktionens, til hvilken Ende der af sidste Slags forfærdiges 7 Nøgler af ens Konstruktion, paa det hver Direktør kan have sin. Laanesummerne blive i Almindelighed fra 5—100 Rbd. Sølv; dog kunne Summer indtil 500 Rbd. udlaanes, naar Kassens Beholdning tillader det og af Direktionens 7 Medl. i det mindste 5 stemmer derfor. Laanene maa for Renteberegningens Skyld gaa op i Tallet 5“.

<i>S. A. Fjelstrup,</i>	<i>Jespersen,</i>	<i>examen. juris,</i>	<i>Petersen, R. D.</i>
justitsråd p. p.	forvalter, Vejrum.	justitsråd, by- og herredsfoged	
<i>O. Krarup, R. D.</i>	<i>C. Repsdorph,</i>	<i>J. Dahl, Dm.</i>	<i>H. Faber,</i>
distriktsprovst.	prokurator, Lægaard mølle.	skolelærer.	apoteker.

I 33 år sad Repsdorph i sparekassens ledelse, fra 1852 til 1865 som formand og fra sidstnævnte år til 1876 som bogholder og kasserer. I sparekassens jubilæumsskrift 1917 skriver dets forfatter, lærer Fonager, bl. a. under „Administrerende Direktører: „Prokurator Repsdorphs Virksomhed er af en saadan Art, at den rettelig maa medtages her. Ældre Folk husker Kammerraad Repsdorph som en af Byens mest formaaende Mænd“. — Også i ovennævnte institutions

snart 125-årige levnedsløb har Repsdorph indskrevet sit navn på en måde, som bør erindres med tak og påskønnelse.

Broen over Storaæn eller „Storbroen“ var indtil 1855 et privat foretagende, som i århundreder talte sine ejermænd fortrinsvis blandt Holstebro købstads borgere. Da malermester, senere hotelejer H. Schaumburg i 1840'erne ville af med sin halvpart i broen, solgte han denne til prokurator Repsdorph. Storbroen kunne den gang give hver af ejerne et par hundrede rigsdaler årlig. De havde vedligeholdelsen og fornyelsespligten, men oppebar til gengæld brokornet og opkrævede bropenge for køretøjer og kreaturer etc. En vogn betalte 4 sk., for en hest eller stud 3 sk., 1 får eller svin 1 sk. o.s.v. — På markedsdage i Holstebro og vel særlig på tider, når større drifter af stude og andre dyr gik syd på, voksede skillingerne snart til rigsdalere. Der var dog altid nogle durkdrevne, der søgte at slippe uden om ved at køre over Storåen på steder, hvor vandstanden var lavest.

Hjerm-Ginding Herreders Brandassuranceforening for rørlige Ejendele holdt 100 års jubilæum 25. marts 1943. Derom skriver gårdejer J. P. Løvig en artikel i Hardsyssel Aarbog 1943. Han omtalte de mænd, der grundlagde foreningen, hvorimellem prokurator Repsdorph, som også med højeste stemmeantal vælges til en af selskabets 5 direktører. Det ses endvidere, at Repsdorph 23. maj 1843 leder generalforsamlingen. At R. har haft en del at gøre med udarbejdelsen af lovene, kan betragtes som en selvfølge.

Mange var de tillidsposter, som samlede sig i Repsdorphs hånd. Han får udnævnelse til at være tiendekommissær, landvæsenskommissær, og i 1852 branddirektør i „Den alm. Brandforsikring for Landbygning-

ger" i distriktet for Ringkøbing amts nordøstlige del. Repsdorph var blevet en af egnens og amtets førende skikkelser, som aftvang respekt for sin arbejdssomhed og dygtighed på mange forskellige områder.

Det kom derfor ikke uventet, at på kong Frederik d. syvendes fødselsdag 6. oktober 1854 „bevilgedes og forundtes det Møllejejer og Prokurator Ole Christian Repsdorph at være *Kammerraad*, og at han med Troskab og Nidkærhed opfylder de Pligter, som den allernaadigst tillagte rang paalægger ham, alt i Overensstemmelse med den Ed, han tidligere allerunderdanigst gjort og aflagt haver“.

En sådan tilkendegivelse fra landets konge vidner om Repsdorphs anseelse udadtil og har været yderligere drivfjeder til fortsat gavnlig virksomhed for det samfund, han tilhørte.

Holstebro-Struer havn. Eftersom Holstebro købstads næringsdrivende i umindelige tider havde benyttet Struer losse- og ladeplads til ind- og udførsel af varer, kom det tidspunkt ca. 1850, da dampskibsfarten begyndte på Limfjorden, at der måtte tænkes på bygningen af en virkelig havn. Opgaven var imidlertid for stor for Gimsing kommune. — Struer, en landsby i nævnte sogn på omkring 150 mennesker, kunne ejheller magte den.

Ved et møde i Holstebro borgerrepræsentation den 3. juli 1853 toges sagen op til behandling. Det vedtoges at andrage indenrigsministeriet om, at omkostningerne ved anlæg af en havn ved Struer måtte ske med statens støtte, og at havneanlægget måtte afholdes ved lån. — Efter modtaget imødekommende svar på henvendelsen, nedsattes et udvalg til at forestå havnens opførelse og anlæg. Dette kom til at bestå af kammerråd Repsdorph, toldkasserer Schou, købmand M. Schou,

alle af Holstebro, samt konsul Rygaard, Struer. At Repsdorph indtrådte i udvalget, skyldtes bl. a., at han var medejer af „Kompagnigaarden“, hvortil, som foran nævnt, havnerettigheden var knyttet. Havneanlægget, som blev færdigt 1856, kostede 23.000 rdl.

I forbindelse med jernbanens åbning sidst i 60'erne skrides der til en større udvidelse af havnen. Spørgsmålene herom drøftes i havneudvalget eller havnekommissionen. Foruden Repsdorph har denne nu følgende sammensætning: Herredsfoged Olsen, kancelliråd Chr. Christensen, toldinspektør d'Origny af Holstebro, konsul M. Schou, Struer.

Man har ansøgt om at få bevilget et lån af regeringen på 8000 rdl., som også tilstås, når Holstebro kommune vil yde garanti for det lån, som vil være nødvendigt til havneudvidelsens fuldførelse. Holstebro kommunes borgerrepræsentation, for hvilken Repsdorph var formand, erklærer sig straks villig til at overtage nævnte garantiforpligtelse.

Repsdorph vælges til borgerrepræsentationens formand.

Ved kommunalvalget i januar 1861 valgtes kammerråd Repsdorph til medlem af borgerrepræsentationen og bliver straks formand for denne. Sin autoritet vandt han vel ikke mindst ved den sikkerhed og takt, hvormed han forstod at lede en offentlig forhandling.

Det var ikke millionbudgetter, Holstebro den gang prægedes af, hvilket fremgår af nogle enkelte udpluk fra regnskabsoverslag for 1861: Organistens løn 39 rdl. 2 mk., politibetjentens 200 rdl., kæmnerens 100 rdl., brød og vin til kirken 8 rdl. Den alm. vejkasse 80 rdl., byens vejvæsen 50 rdl., hovedlandevejsgadernes brolægning 1000 rdl., arresthusets vedligeholdelse 160 rdl.,

afdrag på lån 4000 rdl., kanalanlægget ved Løgstør 315 rdl., lystanlæggets vedligeholdelse 100 rdl., de praktiserende læger 100 rdl., udgifter til brandvæsenet etc.

Borgerrepræsentationen holdt møde d. 3. juli 1861. Formanden, kammerråd Repsdorph fremlagde opgørelse i anledning af udgifterne ved hs. majestæt kong Frederik d. 7.s modtagelse og ophold i byen. Udgiften var 520 rdl., 2 mk. og 9 sk., hvilket beløb det blev vedtaget at anvise til udbetaling. — Borgerrepræsentationens medlemmer var: Repsdorph, købmand C. Ager-skov, kancelliråd, købmand Chr. Christensen, sognepræst A. Reumert, guldsmed C. Mejlsøe, rebslager M. Poulsen, borgmester Olsen. Indbyggerantal var den gang mellem 1600 og 1700.

Krigsåret 1864 bragte også for Holstebro og omegns vedkommende adskilligt med sig af det, der formørkede tilværelsen for befolkningen. I sådan tid betyder det meget at have de rette mænd ved styret i en kommune.

En preussisk styrke på 1000 mand holdt Christi Himmelfartsdag indtog i Holstebro under kommando af oberstløjtnant Francois. Der gjordes holdt på St. Torv. — Byens porte og adgange besattes af militær. Oberstløjtnanten forlangte af Holstebro købstad en udskrivning på 14.000 preussiske dalere (ca. 36.000 kr.) og gjorde desuden følgende rekvisition: 5200 pd. oksekød eller 3200 pd. flæsk, 1700 pd. Gryn, 167 pd. brændt kaffe, 1050 cigarer, 125 fl. rødvin, 551 potter brændevin, 565 pd. røgtobak, 9500 pd. rugbrød, 100 tdr. rug, havre, halm og hø i store mængder o.s.v.

Repsdorph sammenkaldte straks borgerrepræsentanterne til møde på rådhuset. Resultatet af forhandlingen blev, at kommunalbestyrelsen bestemt nægtede at akceptere de stillede fordringer. Den undersøgelse

Lægaard mølle i kammerråd Repsdorphs tid.

af de offentlige kasser, som den nidkære oberstløjtnant lod foretage, gav et magert resultat, fordi pengene fra disse kasser forlængst var bragt i sikkerhed.

Gengældelsen fulgte prompte. Kommandanten havde fået opskrevet navnene på nogle af de mest ansete borgere, hvilke arresteredes: Kammerråd Repsdorph, købmand N. Frølund, kancelliråd Chr. Christensen (medlemmer af borgerrepræsentationen), desuden amtsforvalter Møller, manufakturhandler S. Jacobsen, manufakturhandler J. C. Møller, købm. W. Wium. Sidstnævnte fritoges dog ved at stille stedfortræder, hotelejer H. Schaumburg, som af Wium fik udbetalt en pengesum, der stod i forhold til risikoen.

En kreds af borgere med P. Eyndhoven i spidsen rettede anmodning til den tyske oberstløjtnant om også at arrestere byfoged, borgmester Olsen, da man fandt det mærkeligt, at en så fremtrædende mand slap

fri. Henvendelsen afvistes, og byens befolkning spekulerede vistnok på, hvad der lå til grund herfor.

Arrestanterne eller gidslerne måtte tilbringe natten i deres soveværelser, hver med 2 soldater ved sengen. Næste morgen afgik de alle 7 i 2 lukkede vogne til det tyske hovedkvarter i Viborg for så efter forhørenes afslutning at føres til et fængsel i Tyskland.

Tragedien ophævedes imidlertid ret pludselig. Da fangerne befandt sig midtvejs mellem de 2 købstæder, kom der ridende stafet fra overkommandoen, at der var indtrådt våbentilstand mellem de to krigsførende magter, og at gidslerne derfor straks kunne frigives og vende hjem. — Sorgen og ængstelsen var forvandlet til glæde for de pågældende Holstebro-borgere og deres pårørende, og dermed en spænding for hele byen udløst.

De naturalydelse, som preusserne havde rekvireret og modtaget under deres ophold i Holstebro 5.—7. maj 1864, opgjordes til 2089 rdl., og en genpart af opgørelsen indsendtes til amtet.

I perioden under fredsforhandlingerne afholdtes d. 27. maj 1864 på Holstebro rådhus et offentligt møde, sammenkaldt af ledende personligheder fra by og egn. I en udtalelse, som vedtoges enstemmigt, hedder det: „Intet hensyn til os må bevæge regeringen til at gå ind på fredsbetingelser, der ikke stemmer med vort fædrelands — Danmarks, Slesvigs — fulde ret og frihed, dets uafhængighed og ære!“ Forsamlingen krævede krigen for dette mål ført med al mulig kraft og erklærede sig villig til at bære ethvert offer af liv og gods.

Efter våbentilstandens udløb brød krigen atter løs. I et antal af 12—15.000 mand af alle våbenarter, tyskere og østrigere oversvømmedes Holstebro og omegn. Nu var det feltmarskal von Gablenz, der udstedte be-

falinger om leverancer af kvæg, korn og fødemidler m. m. Der blev truffet den ordning, at Hjerm-Ginding herreder ydede hjælp til rekvisitionernes opfyldelse på nærmere foranstaltning af Holstebro kommunalbestyrelse.

Regningerne for alle fra Holstebro og omegn leverede naturalier til tyskerne betales 1865 af statskassen. Et held for Holstebro i en så ekstraordinær vanskelig periode at have en mand som Repsdorph ved roret. Ingen løb om hjørnet med ham, og han havde den styrelsens gave, som kun få ejer.

Ved borgerrepræsentantvalget den 2. januar 1867 var 3 medlemmer på omvalg.

Kammerråd Repsdorph genvalgte med 44 stemmer.

Sognepræst Reumert genvalgte med 33 stemmer.

Gartner N. B. Nielsen genvalgte med 32 stemmer.

I kommunalbestyrelsens møde den 6. januar 1868 forelå til behandling bl. a.: Til i anledning af stiftelsen af den ny kreditforening for jyske købstæder at rejse til Århus 11. d. m. blev valgt: Kammerråd Repsdorph, købmand Christensen, guldsmed Mejlsøe og byfoged Schytte.

Den 31. januar 1868 blev det vedtaget at bevilge forskønnelseskomiteen 56 rdl., 4 mk. og 2 sk. til regulering af en gangsti fra anlægget gennem grusgravene ved Nørreport.

Repsdorph var uafbrudt medlem af borgerrepræsentationen 1861—1869 og hele tiden formand. Ved lov af 26. maj og „vedtægten“ af 27. novbr. 1868 afløstes borgerrepræsentationen af byråd. Overgangen til den nye kommunale styreform skete for Holstebros vedkommende i begyndelsen af januar 1869. Den 7. januar nævnte år holdt det nye byråd sit første møde, hvori også kammerråd Repsdorph var indvalgt, og han

tiltrådte som medlem af følgende udvalg: Havneudvalget, kasse- og regnskabsudvalget, udvalget for byens offentlige bygninger.

Til byrådsmødet 20. oktober 1869 fremlagdes overslag for kommunens indtægter og udgifter, heri skolekassens udgifter til lærerlønninger og pensioner:

Førstelærer F. Richter 300 rdl., 50 tdr. byg, 12.000 tørv.

Tredielærer Gravesen 150 rdl., 50 tdr. byg, 6000 tørv.
Organist og tredielærer Fürste 150 rdl., 50 tdr. byg, 6000 tørv.

Kordegner og andenlærer Frølund 50 tdr. byg, 12.000 tørv.

Lærerinde, jomfru Gundelach 100 rdl., 50 tdr. byg, 6000 tørv.

Pedel Hansen 50 rdl.

I byrådsmødet den 17. juni 1870 vedtoges et andragende fra brandkaptajn Eyndhoven om reparation af sprøjten nr. 1 og nr. 2. — 4) Vandkarrene sættes i forsvarelig stand enten ved reparation eller nyanskaffelse. 5) Der anskaffes en stige således indrettet, at den kan nå til taget af byens højeste huse. Hvorledes denne stiges konstruktion skal være, vil nærmere være at overveje. 6) Det overdrages Thomsen og kaptajn Eyndhoven at udføre disse beslutninger på bedste og billigste måde.

Ved byrådsmødet den 11. august 1871 fremlagdes skrivelse fra distriktslæge Gleerup om daglejer J. Chr. Andersens hustrus operation. Det vedtoges at indestå for betalingen af operation, lægebehandling på hospitalet eller andetsteds.

I Holstebro byråd sad den gang: Repsdorph, A. Reumert, Thomsen, Chr. Christensen, N. B. Nielsen,

S. Hylling, Chr. Nørklit, kongevalgt borgmester H. Becher. — I 1867 var de otte højeste skatteindtægter: Købmand N. Holst 4500 rdl., købmand S. Jacobsen 3500 rdl., enkefru Møller 3500 rdl., købmand W. Wium 3200 rdl., distriktslæge Gleerup 3000 rdl., K. B. Husted 2700 rdl., amtsforvalter Møller 2600 rdl., kammerråd Repsdorph 2500 rdl.

I 1873 svarede de 5 højeste følgende i kommuneskat: W. Wium 420 rdl., rentier K. B. Husted 309 rdl., S. Jacobsen 324 rdl., brænderiejer Lauritsen 266 rdl., kammerråd Repsdorph 178 rdl.

Der indtraf 2 kongebesøg i de åringer, kammerråd Repsdorph var borgerrepræsentationens formand. — Kong Frederik d. 7. med høje gemalinde, grevinde Danner, beærede byen med deres nærværelse 10. og 11. juli 1861. Store festligheder foranstaltedes, bl. a. taffel på rådhuset. Ifølge sin stilling holdt Repsdorph en af talerne ved denne lejlighed.

— Efter den ulykkelige krig 1864 ønskede kong Kristian d. 9. at hilse på sine trofaste undersåtter, navnlig på de egne, der havde følt krigens tryk hårdest. I et stort vogntog, der kørte ind fra Herningvejen, ankom kongen, dronning Louise, kronprins Frederik, prins Valdemar, prinsesse Dagmar, prinsesse Thyra, samt ledsagende følge af hoffets herrer og damer, amtmand, greve Trampe, den 17. september 1865 til Holstebro.

Ved indkørslen til Sønderlandsgade var rejst en smuk æresport. Kommunalbestyrelsen modtog her de høje gæster. Kammerråd Repsdorph tolkede i en kort tale hjertelige velkomsthilsener. Hs. majestæt kongen takkede for den kærlige modtagelse, velkomsten gav udtryk for.

På Storetorv steg kongeparret af hos amtsforvalter

Møller. En del af byens og omegnens embedsmænd m. fl. var stedt til kur, og majestæterne, såvelsom kronprinsen og prinsesse Dagmar, den senere russiske kejserinde, underholdt sig med dem en timestid. Prins Valdemar var kun 7 år. Købmand N. Frølund, der ejede den nuværende Poul Andersenske gård, kærtegnede den lille kongesøn ved at stryge ham over håret, medens han venligst sagde til ham på sit vestjyske mål: „Du er ret en raren dreng“.

Ved taflet på rådhuset talte herredsfogden for kongen, kammerråd Repsdorph for dronningen, og idet R. udbragte hds. majestæts skål, „bad han deres majestæter og det kongelige følge tage til takke med, hvad den lille beskedne by formåede, i troskab og hengivenhed stod den ikke tilbage for de større“.

Dannebrogssflagene vajede overalt. Den offentliggjorte bekendtgørelse om butikslukning i anledning af kongebesøget var underskrevet af følgende Holstebro næringsdrivende:

N. Frølund, J. C. Møller, C. Christensen, Madsen & Lind, C. Harding, F. P. Ejsing, W. Wium, S. Jacobsen, N. Holst, Anton Mundberg, M. Poulsen, J. Stockholm, H. Berthelsen, H. Poulsen, Marie Bonne, Helene Rygaard, S. H. Jensen.

Kong Kristian d. 9. dekorerede under besøget kammerråd Repsdorph med ridderkorset, et nyt officielt bevis på, hvordan R. værdsattes af sin samtid.

Samtlige udgifter ved kongefamiliens opholdt i Holstebro var 780 rdl., som anvistes til udbetaling i borgerrepræsentationsmødet 27. september 1865.

Et af de store problemer i 1860'erne, som beskæftigede kommunalbestyrelserne her i Vestjylland, var jernbanens ankomst. At kammerråd Repsdorph som borgerrepræsentationens formand tog levende del deri

for Holstebro købstads vedkommende er en selvfølge. Det gav ham et stort arbejde på forskellig måde. Jernbanelinien Struer—Holstebro åbnedes for driften 3. novbr. 1866, Holstebro—Ringkøbing nogle år senere.

De ret store jordarealer, hvorpå Holstebro station og godsbanegården med tilhørende skinnenet byggedes, tilhørte flere af byens borgere, deriblandt også Repsdorph, som solgte to parceller til statsbanerne.

Efter 37 års lykkeligt ægteskab, under hvilket så meget var blomstret frem for de to, der i ungdommens dage sluttede pagten for livet, bortrev døden i en alder af 62 år den 16. novbr. 1867 kammerrådinde Marie Repsdorph. Den tunge sorg udtalte hendes efterladte mand i en bekendtgørelse i Holstebro Avis: „At min kære, retskafne hustru, Marie Repsdorph, f. Hansen, efter 6 dages smertefuldt sygeleje den 16 ds. ved en blid og rolig død er indgået til sin herre og frelser meddeles herved slægt og venner. Begravelsen finder sted 22. novbr. kl. 11. C. Repsdorph. — Og nogle dage efter i samme blad: „På mine børns og egne vegne aflægger jeg herved vor hjertelige tak til de mange, som har givet beviser på deres deltagelse i vor sorg, dels ved at ledsage min hustrus jordiske levninger til graven, dels ved på anden måde at mindes hende“.

Et uerstatteligt tab at miste den kære hustru, der i så mange år, først i Lægaard mølle, senere i Østergade, havde kastet solglans over det fælles gæstfrie hjem, hvor børnene, slægt og venner mødte kærligheden og hjertevarmen i moderens og husfruens lyse skikkelse. I sorgen var det en stor trøst, at kammerråd Repsdorph havde sine 3 børn samt en svigersøn og svigerdatter ganske nær. — Den yngste datter, frk. Thora Emilie, overtog husførelsen. Sønnen, Sophus Marius, på dette tidspunkt præst i Hjerm. Den ældste datter,

Maren Christine Repsdorph, g. m. apoteker F. L. Faber, Holstebro.

Gennem 3 generationer, der strakte sig over 104 år, hed apotekeren i Holstebro: Faber. Den første, Christian Faber, f. i Odense 1741, købte ved en dødsboauktion 24. marts 1777 Holstebro daværende apotek indbefattet en større gård i Østergade med have, inventar, varer, instrumenter, privilegium for ialt 416 rdl. I hans tid flyttedes apoteket til dets nuværende beliggenhed, hjørnet af Nørregade og Horsstræde.

1816 solgte han det til sønnen, Henning Andreas Faber med gård, markjorder og alt tilbehør for 12.000 rdl. Efter sidstnævntes død 1847 fortsatte enken driften af apoteket med sin søn, cand. pharm. Frederik Leonhard Faber, f. 11. oktober 1823, som bestyrer. 1856 købte han apoteket af moderen for 30.000 rdl., hvori var indbefattet 40 tdr. land markjorder nord for byen.

Den 9. maj samme år holdt apoteker Faber bryllup med frk. Maren Christine Repsdorph, datter af kammerråd O. C. Repsdorph og hustru. De viedes i Holstebro sognekirke af pastor J. Røgind.

Leon Faber var en ualmindelig dygtig apoteker. Han ombyggede gården 1874—75 og indrettede der damp-laboratorium. Desuden beklædte han flere offentlige tillidshverv, sad i bestyrelsen for Sparekassen og var medlem af Overligningskommissionen for Ringkøbing amt. Af sine ovenfor nævnte markjorder solgte han et stort areal til statsbanerne, da jernbanen anlagdes, og ifølge bevilling 19. juli 1878 oprettede han et hjælpeapotek i Struer. Apoteker Faber blev af kongen hædret med justitsrådtitlen. 1881 solgte Faber Holstebro apotek med filialen i Struer for 230.000 kr. til apoteker Boberg og flyttede til Frederiksberg, hvor hans død

indtraf 12. april 1886. Hans minde er bevaret her i byen ved oprettelsen af et legat 5000 kr. til fordel for trængende personer i Holstebro. Justitsrådinde Faber, født Repsdorph, døde på Frederiksberg 20. aug. 1911. Afdøde ægtepar havde 3 børn:

Olga Engeline Faber, f. 3. februar 1857.

Elise Johanne Faber, f. 14. marts 1860.

Hertha Augusta Faber, f. 9. Maj 1862.

Jeg må påpege en fejl i hr. P. Nørskov Lauritsens „Hjerm Sogn“, side 305, hvor forfatteren skriver, at en af Repsdorphs døtre var gift med distriktslæge William Hugo Faber, f. 1839, yngre broder til apoteker F. L. Faber. Dette var, som ses af ovenstående, ikke tilfældet. — Distriktslægen var gift med Petrea Thybo, født i Ejby.

Provst Sophus Marius Repsdorph

er som foran nævnt født den 18. april 1840 i Lægaard mølle, søn af kammerråd C. Repsdorph og hustru, Marie Hansen. Han blev student fra Viborg latin-skole 1858 og theol. kandidat 21. januar 1864. I et par år var han huslærer for provst Kampmanns med fleres børn i Hjørring. Personel kapellan hos sognepræst Tranberg, Hjerm 11. juni 1866, ordineret 13. juli s. å.

Året efter ankomsten til Hjerm holdt pastor Repsdorph bryllup med Marie Margrethe Berg, datter af en norsk købmand, Ludvig Munthe Berg og Elina Marie Mosling. — Vielsen fandt sted 28. juni 1867 i Trondhjems domkirke. Medens Repsdorph studerede i København, lærte de hinanden at kende. Begge sluttede sig til det grundtvigske menighedsliv. Det var i hin kirkelige stortid, da biskop Grundtvig var præst ved Vartov.

De gamle, der kunne huske provst Repsdorph fra

Hjerm, er nu borte. Men for ikke mange år siden talte jeg med en af hans konfirmander, nu afdøde fru Mette Nielsen, Holstebro, som meddelte, hvorledes de holdt af pastor R., „han var en herlig mand“, som de alle elskede og så op til; hans kristendomsundervisning var så letfattelig og forståelig, kærlig hjalp han dem til rette, så alt gik med liv og lyst. De dage om ugen, da de gik til præst hos Repsdorph, imødesås altid med stor glæde.

Ja, således lyder en af hans gamle konfirmanders troværdige vidnesbyrd, og vi kan slutte os til, at det er gået R. som præst og sjælesørger i Hjerm menighed efter det kendte ordsprog: „Den, der tager børnene ved hånden, tager forældrene om hjertet“.

Den 7-årige periode i Hjerm, med familien i Holstebro lige i nærheden, og hvor 4 af præsteparrets børn så dagens lys, afsluttedes, da pastor Repsdorph den 20. okt. 1873 blev residerende kapellan ved Budolfi kirke i Ålborg og præst ved hospitalet sammesteds.

Det Repsdorphske hjem blev snart et godt og skønt samlingssted for menigheden og da i særlig grad for dem, der hørte til den grundtvigske kreds. Repsdorph tilrettelagde offentlige møder, hvor dens ordførere, deriblandt Ludvig Schrøder, Askov, og Jens Nørregaard, Testrup, talte.

I Budolfi og hospitalskirken samlede provst Repsdorph store tilhørerskarer om sin prædikestol. Han benyttede ikke de store gestus, jævnt og ligefrem forkyndte han ordet på sin egen ejendommelige, kærlige og indtrængende måde. Det kan bemærkes, at R. i de politiske kampår fandt sin plads indenfor venstrepartiet uden dog at tage del i det politiske arbejde. Altid var han i bevægelse for at bidrage til samfundsvel og folkelykke. Repsdorph fik oprettet opholdsstuer for

arbejdsmændene ved Ålborg havn, ligesom han også er stifter af Ålborg højskolehjem. Han sad i ledelsen af livsforsikringsselskabet „Fremtiden“, som han var medstifter af.

Da R. kom til Ålborg, var P. Chr. Kjerkegaard stiftets biskop. Den unge præst og biskoppen blev snart nære personlige venner. — Som bekendt blev biskop K. i årene efter sin afsked 1875 ret skrøbelig af helbred, svage nerver og udpræget tungsind. Han sendte ofte bud efter R. og fandt fred og hvile i samtalen med den altid ligevægtige præst. At være sjælesørger netop for denne mand var vel en stor ære, men tillige en vanskelig opgave igennem mange år.

Et vidnesbyrd om Repsdorphs anseelse indenfor Ålborg stifts gejstlighed er, at han holdt hovedtalen ved biskop Kjerkegaards jordefærd 1. marts 1888, hvori han bl. a. siger:

„Det er let at se på denne forsamling i dag i Guds hus, at det ikke er et hverdagsmenneske, ved hvis jordefærd vi her er til stede. Biskop P. Chr. Kjerkegaards navn tæller jo også blandt dem, der er indskrevet i vort lands og folks historie, og hans livsgerning har sat spor, som ikke udviskes ved mandens død. Hans store og rige evner førte ham ind til at sysle med den videnskab, der søger at trænge ind i kundskaben om vor herre Jesus Kristus, i hvem al visdoms og kundskabs skatte er skjulte, og denne granskning har haft betydning for mange på nærmere og fjernere hold.

Danske kristne har på en egen måde lært ved ham, både skriftlige og navnlig mundtlige vidnesbyrd, hvorledes den gamle og den nye pagts bøger udfylder og stadfæster hinanden, så de er sammenknyttede til én historiebog og hans bekendte „Herrens Sejrstog igennem Folkekirkerne“, såvel som hans ejendommelige

syn for herrens finger i de store verdensbegivenheder, også i hans egen tid, vil vedblive at være vejledning også for kommende slægter.

Her i Ålborg by, såvel som hele Ålborg stift, hvis biskop han har været gennem 18 år, vil hans vidnesbyrd længe mindes for den rige åndens fylde, som talte der igennem, og enhver, som på nogen måde har været villigt øre — eller øjenvidne til hans ord og hans færd, vil for alt dette føle trang til at bringe ham en hjertelig tak i hans grav for hele hans virksomhed i større og mindre kredse. — Han afvejede såre nøje det, der forelagdes ham til afgørelse og flere af hans sendebreve fra Ålborg bispegård vidner for sig selv om, hvor stor en alvor han arbejdede med for at retlede præster og lærere, hvis høje foresatte han var.

Der er et skriftsted, som han har sat under et af sine billeder. Det er ordet af Davids 25. salme: „Kom ikke mine ungdomssynder eller mine overtrædelser ihu, men kom mig ihu efter din miskundhed for din godheds skyld, Herre!“

Og dette ord i den salme, som han særlig yndede, har han udlagt i sin lille såkaldte A. B. C. bog, af hvilken han uddelte eksemplarer lige til sine sidste dage. Dette skriftsted fulgte ham således gennem livet, at han midt i sin største kraft, og da han sad på et af landets højeste sæder som kirkeminister, sikkert har taget denne bøn med i sit hjerte som en mindelse om, at han var lille, selv da han menneskelig talt stod højest.

Vi vil bevare biskop P. Chr. Kjerkegaards minde i taknemmelig hukommelse, for hvad han har virket og for alt, hvad Gud har lært os ved ham“.

Efter en 16-årig præstegerning i Ålborg fik Repsdorph 1889 udnævnelse til sognepræst for Stege køb-

stad og Stege landsogn. 1898 blev han tillige provst i det store, tætbefolkede Baarse og Møns herreders provsti. — Ved sin milde, hjertevarme og troværdige prædiken, hele den måde at tage folk på, som de gik og stod og arbejdet som sjælesørger, alt dette bevirkede, at Repsdorph også her vandt sig en stor menighed, der sluttede sig tættere om ham, som årene gik.

Han var en sjælden dygtig provst, der med stor lethed håndterede det administrative. Flid, orden, ekspeditthed prægede ham. Tidlig om morgenen sad han ved sit skrivebord, intet fik lov at ligge over eller blive hengemt hos ham. Og ude i provstiet „kom han som et friskt vejr i skoler, kirker og præstegårde, hurtig og praktisk i sine afgørelser“.

I en anden udtalelse siges: „Her på Møn lærte befolkningen at se op til Repsdorph både som præst og provst. Ikke mindst som provst, thi han kom på en måde som dronning Dagmar, der kom uden tyngelse og kom med fred, og det var i det hele taget noget, der kendetegnede provstens adfærd, at han bragte fred, men derfor krævede han alligevel orden i tingene, og hans mildhed var ikke betydende med eftergivenhed. Han stod altid fast på en velovervejede overbevisning eller beslutning“.

Under stor deltagelse fra nær og fjern fejrede provst og provstinde Repsdorph deres guldbryllup den 28. juni 1917 i Stege præstegård, bl. a. var alle provstiets 20 præster mødt frem for at hylde det hæderkronede guldbludepar.

Loven om afsked i 70 års alderen nåede ikke at fælde provst Repsdorph. Rask og spænstig forvaltede han sine 2 embeder til tæt ved de 80, da han i 1919 tog afsked efter et 30-årigt virke på Møn bosatte sig i Hellerup, Ahlemanns Allé 19. — Her oplevede han sammen

med sin kære hustru en skøn aftenrøde, omgivet af børn og børnebørn, hvori diamantbrylluppet 1927 blev en krans af herlige minderige oplevelser. — Derimellem skal nævnes, at der fra Baarse-Mønbo herreders provsti kom en deputation, hvis ordfører oplæste en adresse underskrevet af 81 præster, lærere og lærerinder, der alle havde fungeret i provst Repsdorfs embedstid:

Højærværdige hr. provst Repsdorph og frue!

„På Deres store festdag, diamantbryllupsdagen, ville vi undertegnede præster, lærere og lærerinder fra Deres embedstid herved gerne bringe Dem en hjertelig lykønskning med tak for de gode minder, vi bevarer, såvel som Deres kærlige og forstående tilsynsgering iblandt os, som om den venlige modtagelse, vi altid fik i Deres hjem, når vor vej førte os dertil.

Ihukommende den skønne og uforglemmelige guld-bryllupsfest for 10 år siden, håber vi på en i alle måder lykkelig diamantbryllupsfest for Dem, fulgt af en fredelig livsaften“.

Det skal her bemærkes, at provst Repsdorph d. 12. maj 1903 blev ridder af dannebrog og senere dekoreredes med dannebrogsmændenes hæderstegn.

I 2¼ år efter denne sjældne familiebegivenhed fik det højtansete diamantbrudepar lov til den daglige glæde at leve sammen ved hinandens side. 89½ år gl. gik provst Repsdorph den 13. oktober 1929 stille og fredfyldt ind til det land, „hvor evigheds sol skinner klart allen stund på saligheds grund.“

Begravelsen skete fra Hellerup kirke den 18. okt., hvor sognepræst Knudsen holdt en udførlig og såre smuk mindetale over den alderstegne prælat.

I en nekrolog skrev Berlingske Tidende bl. a.: „I en alder af 89 år er en af den danske kirkes mest ansete og særprægede præsteskikkelser, provst S. M. Repsdorph, afgået ved døden i sit hjem i Hellerup. Han tilhørte den grundtvigske retning, der i ham havde en af sine bedste mænd. Provst R. var en harmonisk lykkelig pater, et rigt begavet menneske“.

Provstinde Marie Repsdorph stod, som der skrives om hende, trofast og stærkt ved sin mands side gennem deres 62-årige inderligt lykkelige ægteskab. Den dybe taknemlighed, provst R. folte overfor sin hustru, gav han ofte udtryk for til slægt og venner. Provstinden overlevede sin ægtemage i 2 år. Hun døde i sit halvfemsindstyvende år d. 19. juli 1931 og begravedes 24. juli under stor højtidelighed fra Hellerup kirke.

Provst Repsdorph og hustru havde 5 børn:

- 1) Halfdan Repsdorph, f. 14. juli 1868 i Hjerm (omtales nedenfor).
- 2) Christian Repsdorph, f. 24. novbr. 1869 i Hjerm, død 2. januar 1877.
- 3) Axel Repsdorph, f. 20. januar 1871 i Hjerm, grosserer, direktør, indehaver af det Ankerske marmorbrud, bor i København.
- 4) Signe Repsdorph, f. 16. januar 1873 i Hjerm. Frk. Repsdorph bebor forældrenes villa, Ahlemanns Allé 19, Hellerup.
- 5) Elina Repsdorph, f. 30. juni 1874 i Ålborg, gift m. overpostinspektør O. F. Carstensen, R. D. D. M. p. p., Valbirkvej 4, Hellerup.

Overretssagfører Halfdan Repsdorph, R. D. D. M. p. p., gift 24. novbr. 1896 med Anna Gjerulff, datter af grosserer J. O. Gjerulff, student (Ålborg) 1886,

cand. jur. 1893. Assistent ved Registrerings- og Skibsmaalerbureauet 1893. Overretssagfører 1899, godsforvalter v. Frederiksdal, medlem af bestyrelsen for E. Rasmussens fabrikker i Fredericia, for A/S United Shoe Machinery Co., for A/S Kodak, for A/S Reckitt & Colman, for A/S Massey-Harris, for A/S Bernstorff, Hovmarksgaard, medlem af repræsentantskabet for livsforsikringsselskabet „Fremtiden“, formand for det københavnske Nørrebro Asylselskab, medlem af tilsynsrådet for Asylbestyrerindernes Hjelpeforening, medlem af bestyrelsen for Foreningen af Grundejere og Beboere ved Nørreport i København, adresse: Nordkrog 6, Hellerup. Overretssagfører Repsdorph døde 18. juli 1941.

To sønner, d'hr. landsretssagfører H. Repsdorph og landsretssagfører E. Repsdorph viderefører den ansete og betydelige sagførerforretning, som har kontorer Frederiksborggade 7, København K.

*Thora Emilie Repsdorph, gift med prokurator
F. C. Poulsen, Holstebro.*

Frederik Christian Poulsen er født 2. oktober 1832 i Vegen mølle, N. Felding sogn søn af møllejer Christian Magnus Poulsen og hustru, Maren Schou. I 14-års alderen kom han på by- og herredskontoret i Holstebro og var der i 5½ år. Januar 1854 bestod han med 1. karakter (bekvem vel) eksamen juris. Derefter indtil foråret 1862 by- og herredsfuldmægtig i Holstebro. Flere gange under vakancerne var han konstituerende by- og herredsfoged. Sidstnævnte år tiltrådte han som herredsfuldmægtig i Skjern, hvor han i længere tid var konst. herredsfoged i Bølling nørre herred. Fuldmægtig hos amtmænd i Ringkøbing. 8. aug. 1865 prøveprokurator ved retterne i Ribe amt med bopæl i Varde.

25. oktober 1867 prokurator ved underretterne i Ribe stift.

Den 7. april 1876 holdt prokurator Poulsen bryllup med frk. Thora Emilie Repsdorph, datter af kammerråd

ORS. Halfdan Repsdorph,
R. D. D. M. p. p., København.

C. Repsdorph og hustru, Marie Hansen. De viedes i Holstebro kirke af brudens broder, provst Repsdorph.

Samme år flyttede prokurator Poulsen fra Varde til Holstebro, hvor han begyndte sagførervirksomhed. Han var kendt som en ualmindelig dygtighed indenfor sit fag. Der gik ry af ham, når han ved procedurer på eftertrykkelig måde satte en kollega, der var modpart i retten, til vægs. Poulsen var iøvrigt meget populær og afholdt i byen for sin hjælpsomhed og godgørenhed.

Han indvalgte 1884 i Holstebro byråd. Det var

derfor et stort tab for by og egn, da denne udmærkede borger så tidlig, kun 55 år gl., gik bort. Han døde, ramt af et hjerteslag, den 27. august 1887.

Hans hustru, fru Thora Poulsen, overlevede ham i

Prokurator F. C. Poulsen,
Holstebro.

25 år og bosatte sig i en villa, Danmarksgade 22, den ejendom, der nu tilhører læge Knud Beck. Fru Poulsen døde nytårsdag 1913 og begravedes fra sognekirken den 8. januar. Hendes broder, provst Repsdorph, Stege, holdt mindetalen og forrettede derefter begravelsen. På Holstebro gl. kirkegård er rejst et smukt mindesmærke i brunpoleret granit over prokurator Poulsen og hustru, f. Repsdorph. — Villaen i Danmarksgade blev af døsboet efter fru Poulsen solgt i 1913 til købmand Andreas Houmøller for 12.500 kr.

SLUTNING

Der var noget vidtfavnende af begrænsningens kunst omgærdet men tillige samlende i kammerråd

Fru prokurator Poulsen,
f. Repsdorph, Holstebro.

Repsdorfs karaktertræk. En fattet rolighed var udbredt over hans person og væremåde. De medborgere, hvis juridiske rådgiver og konsulent han var, de mange offentlige hverv, de embeder han forvaltede, alt var i gode og sikre hænder hos denne målbevidste og helstøbte mand. I forbindelse med sit eget lå samfundets vel og fremgang ham inderligt og stærkt på sinde.

Holstebro og omegn og store dele af Hardsyssel har haft få repræsentative skikkelser, der når op ved siden af kammerråd Repsdorph. Han forstod det vigtige og

væsentlige at knytte tråde sammen til en helhed, men også at løse knuder, hvor dette behøvedes.

I de 53 år, R. virkede i byen, arbejdede han sammen med 10 skiftende by- og herredsfogder. At han for mange af dem, når de som nye embedsmænd på stedet skulle orientere sig om jurisdiktionens forhold, har været en støtte og erfaren rådgiver, kan ikke være tvivl underkastet.

Det Repdorphske hjem og kontorer, hvor også Sparekassen havde tilhuse i en årrække, blev et af de steder, hvor mange kom og gik i vidt forskellige anliggender. Ufortrøden ser vi kammerråden i de ensomme år efter sin trofaste hustrus død fortsætte sine mange-sidige forretninger, prokurator, branddirektør, ledelsen af sparekassen, landvæsenskommissær, tiendekommissær, kalkværket, formand for borgerrepræsentationen, byrådsmedlem etc., og man forbavses over, hvad han ved jernflid overkom. — Ofte måtte Repsdorph ud på lange køreture i det store opland, hvilket ad dårlige veje ved vintertide ikke altid var lystrejser.

Den 21. april 1876 var retten sat på Holstebro rådhus. Her mødte Repsdorph som aktor i 2 sager, hvilke blev slutningen på hans prokuratorgerning. — Som branddirektør i „Brandforsikring for Landbygninger“ søgte han afsked 1. maj s. å. — Nævnte post overdroges til sagfører E. Falbe Hansen. I sparekassen efterfulgtes han af A. Schou.

Kammerråd Repsdorph ejede et landsted, „Vinterhvil“, tæt uden for Vejle. Der ville han tilbringe sit otium efter den lange arbejdsdag. — Grunden hertil må vistnok søges i det mildere klima i Østjylland, da han på sine ældre dage var plaget af gigtlidelser, men også at kammerrådinde Repsdorph, som foran nævnt,

var fra Vejle, og megen slægt bl. a. en søster til hende levede der.

Vistnok i maj måned 1876 flyttede Repsdorph ind på „Vintershvile“. En længere livsaften, hvilken i hans alder, 73 år, ej var utænkelig, blev ham ikke beskåret.

Midt i november måned s. å. indeholdt Holstebro Avis følgende meddelelse: „Kammerråd, R. af Dbg. O. C. Repsdorph er d. 15. november 1876 afgået ved døden på sit landsted „Vinterhvile“ ved Vejle. Den afdøde, der i over et halvt århundrede havde bopæl her i byen, først som herredsfuldmægtig, senere som prokurator, branddirektør, kasserer ved Sparekassen, udfoldede i en lang årrække en indflydelsesrig virksomhed og tog levende del i alt, hvad der vedrørte denne egn og dens forhold, ligesom han navnlig tog sig varmt af Holstebro bys bestyrelse og dens anliggender, hvilket han ofrede meget af sin tid og sit arbejde“.

I den bekendtgørelse, som kammerråd Repsdorphs børn og svigerbørn offentliggjorde om hans bortgang læses, at begravelsen på Holstebro kirkegård fandt sted den 22. november. — Ved denne har afdødes søn, provst Repsdorph og sognepræst Groth, Holstebro, holdt mindetalerne.

Kammerråd Repsdorph stedtes til hvile ved siden af sin hustru og deres 3 tidligt afdøde børn på den endnu bevarede gravplads på Holstebro nordre kirkegård, hvor en rund marmorstøbe med inskription fortæller om mennesker, som for $\frac{3}{4}$ århundrede siden færdedes her som højtskattede borgere.

To år efter kammerråd Repsdorphs død solgte hans arvinger gården ved Østerport, nyt matr. nr. 50—52, skøde 16/12 1878, til distriktslæge M. Krag for 15.000 kroner kontant.

EFTERSKRIFT

*Overretssagfører Halfdan Repsdorph og hustrus
børn nævnes her.*

- 1) Bodil Repsdorph, f. 22. oktober 1897, g. 1918 med kaptajn, dommer Ejnar Kall, R. D. M. Direktør i oversøiske Kompagni. Medlem af Sø- og Handelsretten. Fmd. i bestyrelsen for A/S Reckitt & Colmann. Næstformand i bestyrelsen for Vestindisk Handelskompagni etc. Heslegårdsvej 19, Hellerup.
- 2) Poul Christian Repsdorph, civilingeniør, f. d. 26. april 1899, g. m. Ella Dahl, datter af departementschef J. R. Dahl, R.D.M. p.p.
- 3) Henning Repsdorph, f. 11. juli 1901. Landsretssagfører, København, Frederiksborggade 7, g. m. Ellen Kaper, datter af borgmester, dr. phil. Ernst Kaper. K.¹, D.M. p. p., København.
- 4) Erik Repsdorph, f. 17. oktober 1906. Landsretssagfører, København, Frederiksborggade 7, g. m. Ruth Poulsen, datter af apoteker, godsejer Oluf Poulsen, R. p. p.

Bemærker at de to hr. landsretssagførere sidder i adskillige bestyrelser indenfor dansk erhvervsliv, hvis detaljer det vil føre for vidt her at gøre rede for.

- 5) Mogens Repsdorph, f. 17. juli 1909, grosserer, København, g. m. civilingeniør Inger Hellum, datter af kommunelærer Hellum, Vordingborg.

Indehaver af Den Ankerske Marmorforretning.

En søn af foran omtalte overpostinspektør O. F. Carstensen og hustru, Eline Repsdorph, er *højesterets-sagfører Viggo Carstensen, R.*, f. 7. august 1899, g. m. Gudrun Jensen, datter af murermeister O. F. Jensen og hustru, Frederiksberg.

Studerede 1926—1927 Sø- og Handelsret ved Columbia Universitet i New York. Højesteretssagfører 1936. Formand for Dansk amerikansk Selskab (Danmark Amerika Fondet). Formand for Trælastgrossisternes Fællesrepræsentation. Formand for Fællesrepræsentationen for Landbrugsmaskine Importørernes Brancheforening af 1943. Form. for Turistforeningen i Danmark. Medlem af bestyrelsen for D.D.P.A. Fondet. Juridisk konsulent for U.S.A.s Ambassade etc.

Landsretssagfører Henning Repsdorph har meddelt mig et lille træk fra den tid, oldefaderen, kammerråd Repsdorph ledede Holstebro Sparekasse: En gårdmand fra egnen ønskede at låne 400 rdl. i anledning af en datters bryllup. Kammerråden svarede, at i og for sig burde der ikke være nogen hindring for lånets stiftelse; gårdmandens økonomiske stilling var god, men Repsdorph mente alligevel, det var lovlig stor gæld at påtage sig, og foreslog en udsættelse af giftermålet mellem de to unge en tid endnu. Og således blev det.

I bogen: „Bonde og Handelsmand“ (Markus Bjerre og H. P. Hansen 1948) har Jens Sandholm i sine optegnelser, side 42, omtalt et arveskifte i Overgaard i Naur, der ejedes af hans bedstefader, Søren Overgaard: „Jeg mindes tydelig den dag, da vognen kom med prokurator Repsdorph; han kom ind i sovekammeret med en mængde papirer og tog plads ved bordenden; ved hans side på bænken sad Jens Overgaard, og på skammelenden lige overfor sad Bertel Store Bjerre, den gamle bedstefader lå i sengen tæt ved bilægger-kakkelovnen i samme stue.

Da prokuratoren skulle til at skrive, blev der en høj-røstet samtale mellem mændene ved bordet. Langt om længe blev der enighed om, hvordan det hele skulle ordnes, og prokurator Repsdorph skrev papirerne.

Også provst Repsdorph er nævnt i Jens Sandholms optegnelser. Som unge, nygifte folk boede Jens Sandholm og hustru i 60'erne i Søllergaard i Vejrum (senere Jens Stokholms gård: — „Det vi savnede mest i Vejrum var de skønne gudstjenester i Lemvig hos pastor Lund; men en erstatning fik vi, da der kom en pastor Repsdorph til Hjerm, ham blev vi glade ved at høre. Der var ikke så kort et stykke vej til Hjerm kirke, men besværet ved en lang kirkevej glemmer man, når man hører noget godt“.

Benyttede kilder:

Meddelelser fra kammerråd Repsdorpha slægt.

Ældre Holstebro justitsprotokoller. Hjerm-Ginding herreders justitsprotokol. Hjerm-Ginding herreders politiprotokol. Hjerm-Ginding herreders domsprotokol. Holstebro skøde og panteprotokol. Hjerm-Ginding herreders skøde og panteprotokol. Holstebro borgerrepræsentations forhandlingsprotokol. Holstebro kirkebog. Maabjerg sogneforstanderskabs forhandlingsprotokol. Ældre Holstebro skattelister. — Landsarkivet i Viborg. Hjorth Nielsen: Danske Prokuratorer. Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i Danmark. J. Aldal: Holstebro Historie. L. Frølund: Maabjerg Sogn. L. Ch. Th. Frølund: Holstebro. J. C. Hald: Ringkøbing Amt. Chr. Olsen: Juridisk Maa-nedsskrift 1843. Chr. Olsen: Haandbog for Sogneforstanderskaber 1843. Hardsyssels Aarbog, årgang: 1910—1916, 1917, 1924, 1943. Prokurator B. C. Rye: „Bemærkninger“ 1830. — Ringkøbing Amtstidende: 1842—1850. Holstebro Avis: 1861, 1865, 1867, 1876, 1887, 1913. Meddelelser fra „Den alm. Brandforsikring for Landbygninger“. P. Nørskov Lauritsen: Hjerm Sogn. Krarup og Waleur: Hammerum Herred.

C. V. Petersen: Vejle Bys Historie. J. Fonager: Holstebro Spare- og Laanekasse 1917. O. Nielsen: Hjerm-Ginding Herreder. J. Aldal: Schous Gaard. Trap: Ringkøbing Amt.

Ejnar Povlsen: Hardsyssels Degnehistorie. Kraks Blaa Bog. Hof- og Statskalenderen. Anders Petersen: Vejviser for Landet 1889. C. A. Clemmensen: Etatsraad E. Møller. H. P. Barfod: Biskop P. C. Kjerkegaards Jordefærd 1888. Møns Dagblad 1929. Møns Folkeblad 1929. Holstebro Dagblad 1913. „Bonde og Handelsmand“. Af Jens Sandholms optegnelser ved Markus Bjerre og H. P. Hansen (1948).

HERNING GAMLE KIRKE

Af G. Bützow-Rohde

Få eller måske ingen byer i Danmark har i den sidste menneskealder været genstand for en så stærk udvikling og tilvækst i befolkningen som Herning.

Det er naturligt, at tilflyttere ikke kan nære de samme følelser for byens fortid som de, der gennem et længere åremål har haft deres tilknytning til egnen; følgelig bliver bevidstheden om og kendskabet til byens „fortidsminder“, efterhånden som årene går, svagere, alt efter som nye familier bosætter sig og efterhånden fortrænger de få slægter, der oprindeligt har haft deres rod på egnen.

På „fortidsminder“ i dette ords oprindelige forstand, er Herning-egnen meget fattig, men man kan vel placere Herning gamle kirke og den dertil knyttede kirkegård som et af byens fortidsminder; — kirken er forlængst nedlagt og jævnet med jorden, ja, mange af byens nuværende beboere aner end ikke, at der overhovedet har været en kirke her i gamle dage; det vil derfor være på sin plads at give et kortfattet rids af den smule historie, der knytter sig til denne 7—800 årige gamle kirke, og samtidig en beskrivelse af, hvad der endnu er bevaret om selve kirkebygningen og dens udseende.

Kirken var beliggende på en bakke små 2 km nord-vest for byens nuværende centrum; vore forfædre rejste altid kirken på et højdedrag, da den skulle ses og kalde viden om.

Kirkerne på egnen var i gamle dage ikke store, de fleste havde end ikke tårn; men svarende til landskabets karakter lå de der forblæste og skød ryg med skib og kor af ulige højde, som om tårnet var fejlet væk af vinden.

Således danner sig også billedet af Herning gamle kirke, lille og kullet, på afstand nærmest lignende en kornlade, vel afstemt ind i den fattige og nøjsomme egn, røgtende sin dont gennem slægters vekslende gang.

Om kirkens oprindelse og alder hersker der tvivl og uklarhed, men dens tilstedeværelse kan vel spores tilbage til omkring det 12.—13. århundrede, på hvilket tidspunkt voldsomme storme var gået henover landet; det var i biskop Absalons dage (1128—1201), vel den tidsalder i Danmarks historie, hvor det største antal kirker blev bygget. Lunds domkirke indviedes f. ex. 1145, Ribe og Viborg domkirker få år senere, men også et stort antal landsbykirker kan føre deres tilblivelse tilbage til denne grotid, således blev Gjellerup kirke, den eneste danske landsbykirke, der gennem en samtidig tympanon¹⁾ kan datere sig, opført 1140, og det slår næppe meget fejl, hvis man henfører Herning gamle kirkes oprindelse til indenfor et hundredår fra dette tidspunkt. Man har måske endda ret, hvis man antager, at kirken først var anlagt som trækirke.

I „Ribe Oldemor“, det gamle pergamenthåndskrift, hvori Ribe domkapitels rettigheder og adkomstbreve er indført, findes en liste fra ca. 1325 over Ribe stifts kirker med et vedføjat beløb, som må antages at have været udtryk for, hvad hver enkelt kirke skulle svare i afgift til Ribe kannikerne, utvivlsomt er de anførte

¹⁾ En halvcirkelformet sten over portalen til en kirke, ofte smykket med ornamentale eller figurlige relieffer.

summer sysselsprovstens regnskabspenge for hver enkelt kirke¹⁾, her nævnes under „Hambrumhæreth“ også „Hørningh“ med angivelse af, at kirken skal svare 4 skilling sterling solidi.²⁾

Medens man må lade spørgsmålet om det nøjagtige tidspunkt for kirkens oprindelse henstå i det uvisse, kan det fastslås, at kirken fra „Alders Tiid“ har tilhørt kronen, indtil denne ved offentlig auktion og ifl. skøde af 6. juli 1711³⁾ bortsælger både Herning og Rind kirker med jus patronatus et vocandi,⁴⁾ korn- og kvægtiende m. m. samt Bording kirke til herremanden på Herningsholm Peder Thøgersen de Lasson⁵⁾ til Rødslet i Vendsyssel for en samlet købesum af 1802 rdl. 68 sk.

Hartkornet opgives for Hernings vedkommende til 14 td. 6 sk. 1 fdk. $1\frac{1}{5}$ alb. og for Rinds vedkommende til 21 td. 4 skp. 3 fdk. $\frac{3}{5}$ alb. og kirkeskyld af nogen kirkejord på Holding mark og Brændgaards mark samt et stykke eng ved Holt å, hartkorn 7 skp., ialt 37 td. 2 skp. 0 fdk. $2\frac{2}{5}$ alb. a $30\frac{1}{6}$ rdl. pr. td. = 1124 rdl. 44 sk.

Køberen fik ret til at nyde kirkernes indkomster, medens kongen forbeholdt sig disses beholdninger til sidst afvigte 1. maj, hvorimod køberen fritoges for at svare til kirkernes gæld.

I store træk har både Rind og Herning kirker herefter fulgt Herningsholms skæbne og med denne

¹⁾ Se Hardsyssels Aarbog 1909, P. Severinsen: Hardsyssels Kirker.

²⁾ Beløbene er angivet i engelsk mønt, thi den tids danske penge var en meget usikker værdimåler.

³⁾ Se »Kronens Skøder«, 3. bind, side 458.

⁴⁾ Kaldsret til embedet under forudsætning af biskoppens kollats.

⁵⁾ Kancelliassessor Peder Thøgersen de Lasson (f. 1667, d. 1737) gift med Anne født Lasson (f. 1665, d. 1747).

skiftet ejer adskillige gange i løbet af det næste århundrede.

Peder Thøgersen de Lasson var en mand, der kom til at spille en betydelig rolle i kirkens datidige historie, han var allerede ejer af en række større og mindre ejendomme i Jylland, dog synes det, som om han har næret særlig interesse for Herningsholm, hvor han tilsyneladende opholdt sig længere tid ad gangen.

Særlig fortjeneste indlagde de Lasson sig ved den omhu, han viste såvel det kirkelige liv som ordningen af et fast skolevæsen i de sogne, han havde med at gøre; nye skoletanker var på dette tidspunkt ved at trænge igennem, og Lasson opførte på en hedelod øst for og ikke langt fra kirken (omtrent hvor fattighuset senere kom til at ligge) et smukt skolehus, „hvor en skikkelig og veloplyst verdslig mand bor og af bemeldte herre tilligemed sognepræsten er beskikket til at læse med ungdommen“.

Måske er det dog ikke Lasson, der personlig var drivfjederen i disse foretagender, men snarere den dygtige og virksomme præst Vitus Bering, som Lasson ifølge sin kaldsret i 1723 skaffede til Rind-Herning.

Fra dette år begynder forøvrigt Hernings kirkebøger. Bering var gift med en broderdatter¹⁾ af Lasson, og det ligger derfor nær at antage, at det er Lasson, som har fulgt og støttet sin energiske protegees interesser.

Som kirkeejer påtog Lasson sig en del omkostninger ved istandsættelse og udsmykning af begge kirker, således lod han f. ex. i 1722 altertavlerne „opstaffere“, og til Herning kirke skænkede han to drejede messing

¹⁾ Ikke en datter, som angivet i forskellige trykte skrifter, se iøvrigt Personalhistorisk Tidsskrift, 1. række, 2. bind, A. Thiset: Forglemte Adelsslægter.

lysestager samt kalk og disk, medens han på den søndre mur lod opsætte sine egne og hustruens initialer i jernbogstaver: PTL. AL.

Peder Thøgersen de Lasson døde d. 10. januar 1737 og efterlod gården og dermed kirken til sin søn, justitsråd Thøger de Lasson af Aakjær.

Ifølge skøde af 4. maj 1751 ¹⁾ afstår Thøger de Lasson godset med kirken m.m. til krigsråd Hans Adolph Høeg (1757 adlet med navnet Hielmcrone), som iflg. skøde 24. april 1759 overdrager herregården og dermed kirken til sin søn, Marcus von Hielmcrone, der 10 år senere den 3. maj 1769 ved auktion må sælge både herregården med kirken og andre besiddelser til sin svoger, assessor i højesteret, etatsråd Hans Christopher Londemann af Rosenchrone til Nøragergaard og Gunderupgaard.

Efter Londemanns død i 1774 arvede en halvbroder, den senere geheimestatsminister og geheimkonferensråd, greve Marcus Gerhard Rosenchrone ²⁾ dennes betydelige jyske besiddelser, deriblandt også den lille kirke i Herning, som allerede året efter igen skifter ejer, idet et skøde af 8. maj 1775 udviser, at major Frans de Friedenreich til Palstrup nu er blevet kirkeejeren.

Majoren var med et mildt udtryk en ødeland, og han satte alt over styr. På auktion, som arvingerne efter grevinde Sophie Hedevig Levetzau, født Rantzau til Restrup, den 21. septbr. 1778 lod holde over gods,

¹⁾ Nærmere oplysninger om de forskellige overdragelser og skøder findes i Viborg Landstings skøde- og panteprotokoller, nos. 42/652, 44/107, 46/125, 47/630, 48/851, 49/185, 50/838.

²⁾ Marcus Gerhard Rosenchrone (f. 1738, d. 1811) blev optaget i friherrelig stand 1773 og i grevelig stand 1783. Han oprettede sammen med sin hustru Den grevelige Hielmstjerne-Rosenchroneske Stiftelse.

som til hende ved dom og indførsel var udlagt hos Friedenreich, købte birkedommer Peder Grønlund ¹⁾, Krabbesholm ved Skive, iflg. skøde 17. juni 1779, Herningsholm m. m., og kirken skiftede påny ejer; dette ejerforhold varede imidlertid ikke længe, thi allerede et årstid efter, den 25. maj 1780 bortskøder Peder Grønlund sammen med en Peder Obel ²⁾ herregården, og dermed kirken, til kammerherre Holger Sehested til Bjerre.

Ifølge købekontrakt af 19. april 1791 ³⁾ og skøde af 14. juni 1792 sælger kammerherre Sehested herregården og dermed kirken til Morten Westrup ⁴⁾, som fortsætter den meget kraftige udstykning, der allerede var påbegyndt af nogle af de foregående ejere.

Allerede året efter, ifølge købekontrakt 7. juni 1793 og skøde 13. juni 1795 ⁵⁾, sælger Westrup til Chr. Iversen, Nørre Fastrup i Gjellerup ⁶⁾ Herning sogns kirke med korn- og kvægtiende samt sognets kongetiendes anpart af kvægtienden, tre små stykker kirkejord, der er perpetueret under gården Lillelund, jus

¹⁾ Peder Grønlund (f. ca. 1751, d. 1819), birkedommer i Resen birk, 1806 herredsfoged over Ulvborg-Hind herreder.

²⁾ Peder Olesen Obel (f. ca. 1710, d. 1794), præstesøn af Thybo-slægt, tidl. købmand i Thisted, slog sig senere på handel med herregårde.

³⁾ Ved skrivelse 20. april 1791 meddeler Sehested til biskoppen og stiftsamtmændene i Ribe, at kirken er solgt til Morten Westrup og Lars Danielsen, Kiellerup, den sidstes navn forekommer dog ikke i skødet. (Ribe bispearkiv, pk. Hammerum herred, uregistreret korrespondance 1776–93.)

⁴⁾ Morten Westrup (d. 1834). Se iøvrigt P. Stavnstrup: Herningsholms Historie.

⁵⁾ Hammerum herreds skøde- og panteprotokol, 1790–97, fol. 595.

⁶⁾ Ifølge P. Stavnstrup: Herningsholms Historie, har Chr. Iversen og en Peder Iversen, Skibild i Arnborg, været sammen om, købet, men den sidstes navn ses ikke nævnt i skødet.

patronatus et vocandi og 7 skp. kontribuabelt hartkorn, tilhørende kirken.

Westrup forbeholder sig den i kirken værende „indelukkede stol og de tvende åbne stole til folkene fra Herningsholm til brug for gårdens ejere“. Købesummen fastsattes til 2.000 rdl.

Hermed ophører kirkens samejerforhold med herregården, og kirken kommer nu i den følgende halve snes år eller lidt mere til — uden følgeskab af herregården — at gå fra ejer til ejer, for endelig til slut at havne i sognets besiddelse.

Ret hurtigt efter erhvervelsen må Chr. Iversen have solgt Herning kirke; i 1800 ejes kirken af selvejerbonden Povel Cronborg, der bor ved siden af kirken, og året efter kaldes kirkeejeren Povl Huus, det er dog formentlig den samme person.¹⁾

Kaldsrettighedsudøvelsen opgives nu at tilhøre kongen, selv om kirkeejeren stadig har skøde på „jus vocandi“.

I 1803 opgives kirkeejeren at være en Jens Nielsen²⁾ og i 1805 sognefoged P. Møller i Herning Kirkegaard.

Ifølge indberetning til bispekontoret om beneficeret gods og kirkeejere hedder det i 1809: „Herning Kirke eyes en Deel af Sognets Beboere samt Sognefoged Peder Møller i Herning Kirkegaard, formodentlig have de alle før Forordningen af 3. Juni d. A.³⁾ haft Skøde paa Tienden, da de længe har eyet samme“.

I 1812 hedder det,⁴⁾ at kirken nu alene ejes af sog-

¹⁾ Diverse indberetninger om de gejstlige embeders beskaffenhed, 1799—1803, Ribe bispearkiv.

²⁾ Boende på Justenborg ved Skanderborg.

³⁾ Forordningen af 3. juni 1809 bestemmer hvem der fremtidig skal have ret til at udøve kaldsret til præsteembeder m. m.

⁴⁾ Ringkøbing søndre amtsprovstiarkiv, alm. kopibog 1812—14, side 58.

nets beboere, og dens omskiftelige tilværelse som købsobjekt er endt, idet sognet vedbliver at være kirkeejer indtil kirkens nedrivelse.

* * *

Hammerum herreds fjerne fortid er på mange måder indhyllet i et uigennemtrængeligt mørke, og det er ikke underligt, at det samme gælder kirken, der gennem århundreder kun var en lille og fattig annexkirke til Rind, hvad der i tydelig grad har sat sit præg på kirkens historie eller netop mangel på historie.

Rind var hovedsognet, her boede præsten, her foregik bispevisitatserne, medens Herning var henvist til en mere upåagtet tilværelse, kun ganske enkelte begivenheder kaster svage lysglimt ind over det mørke, der ruger over de svundne sekler.

Man hører om stridigheder, hvor kirken eller måske snarere præsten var midtpunktet. I det 16. århundrede havde præsten Anders Madsen Nørlund ¹⁾ allerede ved sin tiltræden af embedet en strid med herremanden på Herningsholm, Sigfred Rindschatt²⁾, som jog ham fra embedet, fordi præsten ikke ville underskrive en „usædvanlig forpligtelse“ overfor herremanden, der dengang end ikke havde kaldsret til embedet.

Sognet var uden præst i næsten et år, og netop på et tidspunkt, hvor den såkaldte hvide pest rasede på egnen. Menigheden klagede til bispem, der forebragte sagen for kongen, Chr. IV, som beordrede præsten genindsat.

Herremanden forsøgte uden resultat at stævne præ-

¹⁾ Se: Kancelliets brevbøger, 3. juli 1603; Jydske Samlinger, 2. række, 2. bind; V. A. Secher: Samling af Kongens Rettertings Domme 1605—1614.

²⁾ Friherre Sigfred von Rindschatt fra Steyermark i Østrig, (»den onde herremand«), død 1626 som fange på Dragsholm slot.

sten, både for bispen og for lensmanden, og han fortsatte sin forfølgelse; det gik endog så vidt, at han i sin egenskab af kirkeværge, forholdt præsten kirkenøglen, således at denne ofte måtte prædike, døbe og forrette andre kirkelige handlinger i fri luft, i våbenhuset eller rundt om i sognet.

En påskedag sendte herremanden endog bevæbnede folk ud på kirkegården, hvor præsten den dag holdt gudstjeneste, de generede, overdøvede og truede så længe, at Nørlund til sidst måtte holde op at prædike.

Anders Madsen Nørlund synes forøvrigt ikke at have været nogen heldig præst. I 1619 ses han iflg. Viborg landstings dombog at have været indstævnet i en sag og igen i 1620 figurerer han samme sted.

I landemodeprotokollen for Ribe stift 1635—64 findes nogle, desværre ret uklare oplysninger om hans afgang fra embedet, men det angives, at han var udlagt som fader til et barn, født af en Kirstine Jensdatter, i hvilken sag også præstens søn, Mads Andersen, har været indstævnet.

Den 22. decbr. 1635 måtte de alle tre give møde i Ribe for lensmanden og bispen, og det viser sig her, at præsten tilsyneladende har forsøgt at få kvinden til ikke at udlægge ham, men i stedet sønnen Mads, dennes rolle i sagen er dog ikke helt klar, idet protokol­len slutter, „at han (præsten) jo haver forbrudt baade sit Embede og Kald og bør dem begge at miste“.

Efterfølgeren i embedet, Anders Nielsen Dolmer, synes ejheller at have været særlig god, han blev af en eller anden grund afsat fra embedet, men han var så afholdt af menigheden, at de stadig samledes om ham. når han prædikede, snart på kirkegården, snart på marken.

Også om et veritabelt mord berettes der fra de helt

gamle dage. Da kirken i 1887 blev nedrevet, fandtes i grunden under alteret en af kampesten opført begravelsesplads indeholdende skelettet af en kvinde og et ufødt barn. På kvindens pandeskal var et trekantet hul, øjensynlig bibragt med et eller andet skarpt instrument. Hverken klædningsstykker eller smykker gav noget fingerpeg om tidspunktet for begravelsen, derimod fandtes en mindre sølvmonet, omtrent på størrelse med en 10 øre, antagelig fra kong Hans' tid.¹⁾

Dette fund har sat fantasien i bevægelse, og der verserer forskellige historier og sagn om den tildragelse, som ligger til grund for det drab, der uomtvistelig må have fundet sted; således berettes det, at kvinden skal være datter af en af Herningsholms ejere, som i vrede over det forhold, der havde bestået mellem datteren og kapellanen i Gjellerup, dræbte hende med en dolk.

Sagnet beretter,²⁾ at moderen gennem længere tid havde holdt datteren skjult i Fredhøj, hvor hun boede sammen med en pige, og hvor hun skulle føde sit barn, uden at faderen opdagede det. Maden blev bragt gennem løngangen fra herregården til Gjellerup kirke, men faderen opdagede det, og i hidsighed dræbte han datteren. Yderligere tilføjer sagnet, at pigens kiste, inden nedsættelsen i gravkammeret, blev stillet udenfor kirkens sydlige mur, på hvilket sted der senere opvoksede et kraftigt og smukt buskads.

Flere sagn og mytedannelser knytter sig til den gamle kirke og dens præster; således går der sære frasnagn om jomfruen, der blev indemuret på Hernings-

¹⁾ Herning Folkeblad 21. novbr. 1887.

²⁾ Sagnopskrift i Dansk Folkemindesamling, se iøvrigt Herning Folkeblad 26. novbr. 1947, I. M. Therkildsen: Træk af Herningsholms Historie.

holm, fordi hun ville have en karl, der ikke var af hendes stand, og det hed sig, at i det rum, bag hvis mure hun sad, kunne ingen gå ind med et tændt lys. Pastor Falkenskiold, som hørte historien, ville ikke tro den, og han skal have forsøgt en halv snes gange, men hver gang, han trådte ind i stuen, gik lyset ud, og han kunne således ikke få historien afkræftet overfor befolkningen.¹⁾

Et andet sagn¹⁾ fortæller om den synske præst, af hvis tørv der til stadighed blev stjålet. Da han omsider fandt, det blev for meget, tvang han tyven — en gammel kone — til at bære tørvene tilbage igen. Men det værste for konen var, at hun „kun halvt i klæderne“ pludselig blev fastnaglet med tørvene i armene, indtil præsten næste morgen kom ud og gav hende fri.

Ligeledes fortælles om samme præst,¹⁾ at han, da han engang kørte ud sammen med sin kone, pludselig gav sig til at le. Konen spurgte om grunden, og han svarede, at folkene hjemme nu var ved at gøre sig tilgode med en flæskepandekage. Konen forstod ham ikke og ville ikke tro det, men da de kom hjem, sad alle folkene ganske rigtig bænket omkring langbordet; de var fastnaglet og kunne hverken rejse sig eller spise af pandekagen, før præsten gav dem fri.

Også om undergørende virkning af at nedgrave syge børn i græstørv fra kirkegårdsjorden berettes der de mærkeligste historier, kort sagt, overtroen havde frit spillerum på egnen.

Utallige er de sagn og overleveringer, der knytter sig til selve herregården og dens beboere, men det ville føre for vidt at komme nærmere ind herpå; vi må vende tilbage til de lidt mere håndgribelige kendsgerninger om kirken og finder her de endnu bevarede

¹⁾ Evald Tang Kristensen: Danske Sagn, IV.

kirkeregnskaber, f. ex. fra årene 1584—1653, som giver enkelte spredte, men konkrete oplysninger.

Det vil i denne forbindelse være af interesse, dels at se et fuldstændigt årsregnskab for kirken og dels at se en årrækkes ekstraordinære regnskabsposter; man får herved lejlighed til at følge de beskedne reparationer og istandsættelser og de meget få nyanskaffelser, der bliver spenderet, endvidere afspejler regnskaberne enkelte begivenheder, som igennem årene har haft betydning, ikke alene for kirken, men også for egnen.

Først gengives, med den originale retskrivning, regnskabet for året 1653:¹⁾

Hærningh Kierckes Regnschab som ehrlig och velb. Mannd Her. Christian Randtzou lod giørre ved sin Velbaarenhetz fuldmægtigh Madtz Rasmussen foeget paa Herningsholmb for 1653.

Indtegt: Aff Kierckenns Ahnpart Kornthiennde

Rug — 10 Ørte ²⁾	} à 1½ Sldr. ehr 21 Sldr.
Biug — 4 Ørte	

Jordschiulde

Biug 1 Ørte 3 Skipr,	chr 1 Sldr. 3½ Mk.
Ennge Leye	1½ Mk. 4 Sk.

Quægtiende

Lamb 4 à 12 Sk.	chr 3 Mk.
Kalffue ³⁾ 1½	chr 8 Sk.
Følpennge	8 Sk.

Summarum Indtegt. Pennge 24 Sldr. 2 Mk. 2 Sk.

¹⁾ Som dansk mønt forekommer daleren første gang i det 16. århundrede, sletdaleren indførtes 1625.

1 sletdaler = 4 mark à 16 skilling = 64 skilling

1 rigsdaler = 6 mark à 16 skilling = 96 skilling

altså var 1 sletdaler = ¾ rigsdaler.

Rigsbankdaler, efterhånden forkortet til rigsdaler, indførtes 1813, benævnelsen sletdaler forsvinder i 1. halvdel af 18. århundrede.

²⁾ 1 ørtug var 10 skæpper rug eller 12 skæpper byg eller 20 skæpper havre.

³⁾ Kalve.

Wdgifft: Paa siste Regnschab bleff Kierchen velbaarne Her Christian Rantzou schyldigh Pennge	20 Sldlr. 3 Mk. 11½ Sk.
Till Viin och Brød, Rug 2 Ørte ehr	3 Sldlr.
Kiercheskatt och Proustpennge	7 Rmk. 5 Sk. 1 Alb. ¹⁾
Regenschabspennge	3 Rmk. 5 Sk. 1 Alb.
Giesterj	1 Rdl.
Skriffuerpennge ²⁾	1 Rdl.
For Mesklederne att holde reenne ³⁾	1½ Mk.
For 12 Mk. Voxs till Lius à 28 Sk. ehr	5 Sldlr. 1 Mk.
For Arbedtzlønn och Veger	2 Mk.
For Kierchegaardtzdigenn at lade oplegge och forferdige	1 Sldlr.
Presten for Kierchevergers Regnschab att schriffue epter Recessen Pennge	1 Mk.
Summarum Wdgifft Pennge	38 Sldlr. 1 Mk. 3½ Sk.

Ehr Hærning Kierckes Regnschab hørt og forclaret som ehrlig och velb. Mannd Her Christiann Rantzou lod giøre ved sin Velbaarenhetz Fuldmægtigh Madtz Rasmussen, Foget paa Herningsholmb for 1653.

Lignitt och lagt Indtegten mod Vdgifften eptter Register och Opschrifft Formeldingh da bliffuer Kierchen velbaarne guode Mannd schyldigh 13 Sletdaller 3 Mk. 1½ Sk. huer Daler beregnet till 64 Sk. d. indregnet huis Kierchenn velbemelte guode Mannd aff siste Regnschab schyldig vahr.

Jost Nielsen
(egen Hand)

Man ser hurtigt, at kirken ikke har haft noget stort budget, det gængsne årsregnskab må vel betragtes som et normal-regnskab, kun lejlighedsvis har der været andre udgiftsposter af nogen betydning og interesse, men en løselig gennemgang af de ekstraordinære udgifter fra årene 1584—1653 kan bidrage til at

¹⁾ »Alb« = albus, betyder hvid, en skilling deltes i 3 hvide.

²⁾ Skriverpenge.

³⁾ For messeklæderne at holde rene.

give et indtryk af de primitive forhold, hvorunder kirken blev drevet, og man følger de mere betydelige reparationer og istandsættelser.

1590. For klokken at belægge med jern 3 mark, en messehagel, leverfarvet med stukket billede 15 daler.

1593. 5 bjælker til pulpitur, hver 14 alen lang 4 daler, 4 murerestre, at nedbryde en gammel briksdør¹⁾, med øl, mad og anden bekostning 6 daler, samme murerestre i 6 dage, kost og løn til hobe at opmure og færdiggøre gavlen 6 daler, 500 gulvsten til altergulvet 3 daler 2 mark.

1595. Om kirken kunne bekomme en smuk altertavle på højalteret, er storligen fornødent.

1596. For 11 traver²⁾ tag til at tække våbenhuset med 5½ mark.

1603. For bly, som var afblæst, at nedlægge med al bekostning 6 mark.

1608. For panel at forfærdige i kirken og for klokkeværket at forfærdige til kost og løn, en dag 1 mark.

1610. Givet en snedker selvanden i 19 uger for tavlen at gøre på alteret 40 daler, for deres kost i forskrevne 19 uger, dem hver om dagen 8 sk. er 33 daler. For fjæle og tømmer til forskrevne tavle 7½ daler 10 sk., vognleje efter samme tømmer 3 mark, givet malerne for samme tavle at male, til løn, guld og sølv med al bekostning 80 daler, malernes kost i 17 uger, hver dag 8 sk. er 20 daler 1½ mark. For en font³⁾ og et låg at gøre til kost og løn 6 daler 4 sk. Givet murerestren for kirken at ommure og sømme og for klokken at hænge — på hans egen kost 40 daler. 4 dages plidsarbejde, da klokken blev hængt, til kost og løn 3 mark.

¹⁾ gammelt udtryk for kordør.

²⁾ 1 trave var i Jylland sædvanligvis = 20 kærve á 3 neg = 60 neg.

³⁾ Døbefont.

For 2 bjælker, som klokken blev hængt udi, med vognleje 9 mark. For tag til våbenhuset og for det at oplægge 2 mark 4 sk.

1617. Givet blymesteren for nogle tavler at oplægge og ellers blyet at nedklappe og bøde, hvad fornødent gjordes, 2 daler.

1618. For $\frac{1}{2}$ skippund 2 skålpund bly, som blev oplagt på kirken, hvert lispund 20 sk. er 3 dal. 1 mk. 12 sk.

1621. Givet for $13\frac{1}{2}$ alen lærred til messesærk 5 dal. 1 mk. 15 sk.

1623. Givet blymesteren for nyt og gammelt bly at omstøbe og oplægges 4 daler.

1631. Givet for 3 store egetræer til klokkehus $4\frac{1}{2}$ daler.

1636. For 400 tagsten, som blev ophængt på våbenhus, hvert hundrede, 6 mk. 6 daler, for 4 lange egebjælker til nyt klokkehus 6 daler.

1641. Givet en blytækker selvanden for 16 skippund gammelt bly at nedtage og omstøbe og igen oplægge på den søndre side af kirken over prædikestolen og for 2 skippund 10 lispund nyt bly i lige måde at omstøbe og oplægge, hvert skippund 2 mk. er 9 daler 1 mark.

1643. Indtægt: tiendekorn, rug 10 ørter. byg 4 ørter, deraf har fjenderne ¹⁾ borttaget efter tingsvidnes indhold det, som var oppebåret, da fjenderne blev landet mægtig, rug 6 td. $4\frac{1}{2}$ skp., byg 4 td. 8 skp., så er beholden kirken til bedste, rug 3 ørter $5\frac{1}{2}$ skp.

1644. Efterdi fjenderne forskrevne år havde landet

¹⁾ Den svenske besættelse af Jylland under general Torstensson. Kirkeregnskabet må sikkert forstås således, at det tiendekorn, som er blevet leveret sent på året (efter høsten) 1643, blev taget af svenskerne, da de kom i begyndelsen af 1644.

inde, har kirken ingen korntiende, kvægtiende eller kornjordskyld bekommet.

1645. Givet for en ny kalk og disk i Viborg af tin, eftersom den forrige kalk og disk såvel som messesærken blev af fjenderne borttaget 4½ mark, for 14 alen lærred til en messesærk, alen 28 sk. 6 daler 8 sk.

1647. For 16 alen lærred til en messesærk, alen 1½ mark, 4 rdl.

1661. Givet for 14 alen lærred til en ny messesærk, eftersom den gamle blev bortrevet, à 22 sk. 3 rdl. 1 mark, 4 sk.

1665. For hængerne på hr. statholderens stol i kirken at forfærdige og for dem at påslå, for jern og arbejdsløn 8 sk.

Omkring tidspunktet for den relativ store istandsættelse i 1610, var det friherren på Herningsholm, Sigfred v. Rindschatt, der aflagde regnskaberne, senere blev det hans hustru, fru Magdalene Munk.

I 1613 har borgmester Peder Pedersen i Ringkøbing, der på domprovstens vegne reviderede regnskabet, bemærket at kirken var fru Magdalene 337 daler, 16½ sk. skyldig (hver daler regnet til 32 sk. lybsk¹⁾), fordi hun havde foretaget „saadan stor Bekostning paa Kirken med Tavle, Font og andet, uden nogen Tilladelse“.

Bortset fra det billede, man gennem kirkeregnskabsmaterialet kan danne sig om kirken i fordums tider, findes der i virkeligheden ikke mange positive oplysninger udover en indberetning, som kirkens daværende sognepræst, den tidligere omtalte provst Vitus Bering, den 12. decbr. 1765 indsendte til biskop Bloch

¹⁾ Skilling lybsk var de skillinger man brugte i Lybæk. Lybæks møntsystem fortrængte i den senere middelalder den slette danske mønt. Skilling lybsk brugtes endnu i det 18. århundrede.

i Ribe, til afbenyttelse ved dennes udarbejdelse af en historisk oversigt over Ribe stifts gejstlighed.¹⁾

I beretningen, der i realiteten må siges at danne basis for en væsentlig del af det kendskab, man har til kirkens historie i de helt gamle dage, nævnes først en fortegnelse over kirkens hidtidige præster²⁾, dernæst følger en personlig levnedsbeskrivelse og endelig omtales forskellige forhold indenfor provstiet.

Om selve kirken og embedet læses i beretningen således:

„Herning Kirkes Skickelse bestaaer af dend saakaldede store og Lauf Kirke bygt meestendeel af store Kampesteen uden noget Torn. I Enden af Kirken er en temmelig goed Klocke ophængt. Dends Ornamentere ere en Alter-Tavle, en Sølv Kalck-Disk, en Messehagel og Skiorte, Alterklæde, Prædickestoel, en Font og et Pulpitum, ved alt dette erindres intet mærkværdigt“.

Kirken opgives endvidere at eje nogen kirkejord på Brændgaard mark af 7 skp. ny matrilkul³⁾, medens sognet ejer et af Vitus Bering oprettet legat på 100 rdl., anbragt i præstegårdens bygninger, således at embedets indehavere skal svare den årlige rente til Rind og Herning sognes fattige.

Kirkens stående udgifter opregnes således: Cathedraticum 4 mk.; Studii skat 4 mk.; Conrektoris Ripensis Salarium 4 mk.,⁴⁾ kirkeskat til Londen 5 mk., Visitatspenge 6 mk. og Londons kirke 21 sk. Det kan synes mærkeligt, at den lille fattige kirke i Herning

¹⁾ Hammerum herred hørte dengang under Ribe stift; ved anordning af 15. novbr. 1922 blev herredet fra og med 1. decbr. 1922 henlagt til Viborg stift.

²⁾ se den senere anførte præstefortegnelse.

³⁾ formentlig skænket for sjælemesse i den katolske tid.

⁴⁾ gamle afgifter som nævnes i Chr. IV.s reces af 27. februar 1643.

skulle bidrage til Londons kirke, men det drejer sig om en afgift, som det ved reskript af 2. sept. 1713 blev pålagt hver kirke i Danmark og Norge at udrede til den danske lutherske kirke i London til dækning af forskellige, iflg. et senere kancellicirkulære af 1. febr. 1817, nærmere specificerede beløb; når disse fordringer var blevet fyldestgjort, skulle afgiften ophøre.

Kirkens kongetiende ¹⁾ anslås til 14 td. 6 skp. 1 fdk. 1 $\frac{1}{2}$ alb., som er tillagt Doctoren og Land Physicus i Ribe.

Vitus Bering's indberetning befatter sig naturligvis navnlig med hovedkirken Rind, på annexkirken Herning ofres der kun spredte bemærkninger, men som allerede nævnt, berøres også forholdene i provstiet og derunder ikke mindst den senere omtalte kirkebogstrid, som bliver gjort til genstand for en særlig omtale.

Herningsholm og dens beboere bliver indgående behandlet, egnens befolkning omtales derimod kun med nogle få linier, idet det nævnes, at deres bedste næringsvej er strømpebind og handel på København og andre købstæder.

Også fra de gejstlige synsprotokoller kan man få et, omend meget lille indtryk af selve kirken, men man får så til gengæld et ret godt billede af kirkens forskellige mangler og ufuldkommenheder.

En gennemgang af samtlige synsforretninger kunne være ganske interessant, men det vil være altfor omfattende her at foretage en systematisk gengivelse af de forskellige protokollater; der skal derfor først omtales en ret udførlig synsforretning fra år 1700, derefter gengives enkelte udpluk af kirkesynene fra det

¹⁾ kongetienden var, som navnet siger, kongens, men det var ikke ualmindeligt, at den anvendtes til at lønne eller belønne visse personer.

18. og første halvdel af det 19. århundrede, således at man kan følge de væsentligste syn over et spand af ca. 150 år.

Ved kirkesynet i året 1700¹⁾ beskrives kirken som værende uden tårn og tilhørende Hans kongelige majestæt. Kirkens tilstand beskrives som følger: Muren omkring kirken er af hugne kampesten. På den søndre side (fra den vestre side til det „vesterske“ vindue), ialt ca. 10 alen, meget brøstfældig, stenene er så vidt udskredne, at taget ikke kan forhindre vandet i at trænge ind i murværket, kalken afregnet, hvorfor en istandsættelse er påkrævet.

Ovenfor kampestenene ermuren opefter blevet tækket med opmurede mursten, disse kræves påny istandsat.

Den vestre side af kirken er ovenover grundstenene opmuret med mursten, d.v.s. hugne kampesten, disse mangler kalkpuds, den østre ende synes at trænge til nye ankre, ligesom stenene også der viser tilbøjelighed til at skride ud; på den nordre side er muren i forsvarelig stand.

„Vindfjælene“ langs søndre side er rådne, og på den nordre side er een „vindfjæl“ rådden og moden til udskiftning.

Koret og kirken er overalt tækket med bly, over koret har blyet ligget i mange år, det er tyndt, gammelt og fuldt af huller, det regner ned i koret, den søndre side af højkirken er mest medtaget, således at dækket må nedtages og omstøbes. Tømmeret under blyet er nogenlunde, dog er et enkelt spær på den søndre side råddent.

Imellem koret og højkirken er fæstet 8 lægttere, med enderne indmuret, disse er for en stor del rådne, dog er det værst på den søndre side.

¹⁾ se pakken med kirkesyn 1696—1725 i Ribe bispearkiv.

Loftet er gammelt og fuldkommen råddent og ødelagt af nedløbende vand, navnlig i den østre ende over alteret.

Pulpituret med tvende stole og tilhørende trappe er der intet at udsætte på, ligeledes er kirkens 24 stole nogenlunde i orden.

Gulvet i koret og i midtergangen er temmelig godt, dog mangler der gulvsten i flere af stolene.

I begge sider af kirken findes 6 vinduer, hvori der mangler en del ruder, det „vesterske“ vindue på kirkeenden mangler helt, det er blæst ud.

Altartavlens staffering meget slidt, ellers intet at bemærke.

Selve alteret er opmuret og kantet med panel, på forsiden behængt med „et gammelt rødt Tobins ¹⁾ Alterklæde og Bordet dækket af en linned Alterdug med gamle, brede Kniplinger“.

Kalk og disk af tin, endvidere fandtes et par malmlysestager samt en messeskjorte, men ingen messehagel.

Ved skriftestolen og degnestolen fandtes der ingen mangler, derimod trængte prædikestolen til reparation. Døbefonten angives at være af træ, med et „bækken udi“, nogen nærmere beskrivelse af dette gives ikke, men det fremgår, at der over fonten, i en jernstang, var ophængt „et toppet Dækkel“ med billedhuggerarbejde.

Af inventar fandtes en gammel, ubrugelig kiste til messeklædernes opbevaring i tidligere tider samt en ligbåre.

Våbenhuset var opført af mursten og tækket med tagsten, det anbefales at forny en halv snes af tag-

¹⁾ Tobins, skal antagelig være tobis. Tobislærred er meget groft lærred, hvoraf der fremstilledes vod til tobisfangst.

stenene og at opsætte nye bænke ved begge sider.

Klokken er ophængt i et klokkehus af egetræ og tækket med „Fjæl“, der er intet at bemærke, udover at der tiltrænges en ny jernklokkestang. ¹⁾

Kirkegårdsdiget er adskillige steder meget brøstfældigt og trænger til at blive repareret med både sten og jord; indgangsporten, der er flankeret af to låger, er meget medtaget og må istandsættes, både med mursten og nyt tække.

Det var den grundigste og mest omstændelige synsforretning, der er fundet, og man får et ganske godt indtryk af kirken på daværende tidspunkt; beskrivelsen af manglerne giver oplysning om flere detailler, som senere beskrivelser ganske forbigår.

De efter år 1700 nærmest følgende kirkesyn synes at give et ganske mistrøstigt billede af kirkens tilstand. For ex. udtaler synsprotokollen for 1703: ²⁾ Dersom muren på den søndre side skal repareres grundigt, må den tages ned indtil koret og opsættes påny. På det søndre hjørne og den østre ende er en trediedel af murværket revnet både på langs og på tværs og må snarest nedbrydes, da det ikke kan stå længere. Klokkehuset er skrøbeligt, det ryster, når der ringes.

Ved synet det følgende år i 1704 ²⁾ er manglerne øjensynlig ikke blevet afhjulpet, idet det stadig hedder, at muren på den østre ende samt halvdelen af muren på den søndre side af koret og på den søndre side af højkirken er faldefærdige, således at de må mures op fra grunden. Klokkehuset ryster stadig, når der ringes.

Tilstanden må ligefrem have været kritisk, thi alle-

¹⁾ Stang, hvori rebet er fastgjort.

²⁾ Hardsyssels kirkeregnskaber samt breve 1699–1725 i Ribe bispearkiv.

rede et halvt år senere i august 1704 ¹⁾) var der påny syn, for at konstatere i hvor stor udstrækning de tidligere mangler var blevet afhjulpet; tilsyneladende var korets øst- og sydmur blevet muret op, men stort mere var der heller ikke gjort, thi det følgende syn i april 1705 ¹⁾) udtaler: Muren på den søndre side af højkirken vil være at nedtage, indtil koret og opmure fra grunden, og klokkehuset er stadig så skrøbeligt, at det ryster, når der ringes. Fra overdelen af muren over porten og stættten er taget 400 mursten til opmuring af østerenden af kirken, idet murermesteren syntes, at nye sten ikke var tjenlige til dette formål.

Selv ved kirkesynet det følgende år var det galt fat, og muren på den søndre side af højkirken blev dømt til ommuring. Klokkehuset har stadig ikke kunnet tiltrække sig kirkeejerens bevågenhed, thi det hedder: „Klokkehuset er ganske ringe og skrøbeligt, saa og Overtækket er ganske afblæst og overalt er ganske øde, saa der er Fare for at ringe den“.

Det ses ikke nøjagtigt, når manglerne er blevet bragt i orden, men noget er der gjort, thi i de følgende år er der ikke påtalt særlige mangler.

Vi springer nu frem til midten af århundredet og finder kirkesynet i 1766 ²⁾), hvor det nævnes, at kirken er befundet i god, lovlig og forsvarlig stand, og at der intet er at omtale med hensyn til kirkens brøstfældighed. Fire år senere, 1770 ²⁾), udviser en synsforretning, at kirken for flere år siden er sat i nogenlunde god stand; der er stadig intet at indvende, udover at hegnet bør forsynes med låger for at forhindre kreaturerne i at trænge ind på grunden.

¹⁾ Hardsyssels kirkeregnskaber samt breve 1699—1725 i Ribe bispearkiv.

²⁾ Pakken: kirkesyn 1764—1775 i Ribe bispearkiv.

Går man nogle år længere frem, f. ex. til kirkesynet i 1803 ¹⁾, har man igen beskrivelsen, at kirken er lille af bygning og uden tårn. Det nævnes, at gulvet også i stolene var belagt med brændte sten, overtømmere var for størstedelen af eg, og taget, såvel på selve kirken som på våbenhuset, af røde tagsten.

Endvidere nævnes blandt det løse inventar kalk og disk, og det anføres, at begge dele er af sølv. På kalkens fod findes den korsfæstede Kristusskikkelse og lidt højere oppe følgende inskription: Peder Lassen. Anne Lassen. Til Herningsholmb Anno 1711. ²⁾

Ved et senere syn i 1813 ³⁾ omtales det, at klokkehuset mangler et par „fjæle“, medens der intet er i vejen med selve klokken, og i 1814 ³⁾ hedder det, at kirkeværgen tilholdes, snarest muligt at drage omsorg for den fornødne reparation „og især paa Taget og Loftet, da det regner ned i Kirken, og der ofte er megen Trækvind“, ved synet det følgende år, var disse mangler blevet afhjulpet.

Ved synet i 1818 ³⁾ var der intet at bemærke, nu omtales Conrad Lundsgaard som kirkeværge.

Ved en synsforretning i 1826 ⁴⁾ påtales det, at der hverken findes messehagel eller messeskjorte, mangelen har tilsyneladende ikke interesseret kirkeværgen, thi det varer flere år, før forholdet bliver bragt delvis i orden, i 1827 udviser synsprotokollen, at begge dele stadig savnes, „men maa i det seneste inden næste

¹⁾ Gejstlig synsprotokol for kirker og præstegårde i Hammerum herreds provstiarkiv 1803—1812.

²⁾ Både kalk og disk, der ikke benyttes mere, opbevares nu hos sognepræsten i Herning.

³⁾ Synsprotokol for kirkerne i Ringkøbing amts søndre provsti, 1813—1844.

⁴⁾ Synsprotokol for kirker og præstegårde i Ringkøbing amts østre provsti, 1824—1830.

Aars Syn være anskaffede, medmindre Kancelliets Tilladelse da kan forevises til, at det med Anskaffelsen af dem maa have sit Forblivende“.

I 1828 ¹⁾ bringes de manglende alterklæder endnu i erindring, og i 1829 ¹⁾ konstateredes det, at vel er messeskjorten nu anskaffet, hvorimod messehagelen stadig mangler. I 1830 bliver det ved synet henstillet til kirkeværgen uopholdelig at drage omsorg for at mangelen afhjælpes, men synsprotokollen bærer vidnesbyrd om, at resultatet er negativt; måske er det den sindighed, som på så mange måder har været et kendetærke for egnens befolkning, der her giver sig udtryk og forsøger at overvinde de udefra kommende bestemmelser og forordninger, thi først så sent som i 1837²⁾ findes følgende lakoniske indførsel i synsprotokollen: „De ifjor udsatte Mangler befandtes afhjulpne“.

I 1843 ³⁾ påtales det, at den nyanskaffede forbeholdning på alteret ikke er anordningsmæssig, da den er af hvidt tøj, hvorfor det pålægges, at en ny, af rødt fløjel eller klæde bliver anskaffet. Samme år påtales det, at Herningsholms stol er løs ved muren og bør fastgøres, gulvet i stolen er utæt og trænger til reparation; endvidere skal gulvet i selve kirken, såvel i gangen som under stolene, omlægges, og hvor der endnu findes kampesten, bør disse erstattes med velbrændte mursten. Det påtales ydermere, at den udvendige dør til Herningsholms stol er brøstfældig og låsen itu, begge dele må fornyes, og samtidig skal pladsen omkring kirken luges.

Ved kirkesynet 13. juni 1844 blev det bemærket, at

¹⁾ Synsprotokol for kirker og præstegårde i Ringkøbing amts østre provsti, 1824—1830.

²⁾ Samme synsprotokol, 1831—1842.

³⁾ Samme synsprotokol, 1843—1855.

de tidligere udsatte mangler var afhjulpet, dog med undtagelse af gulvet og Herningsholms stol, idet kirkeejeren hævdede, at det måtte være den, der benyttede stolen, som også havde pligt til at vedligeholde den. Uden at komme nærmere ind på, hvem der har vedligeholdelsespligten, pålægges det kirkeværgerne, at mangelen omgående afhjælpes, og at attest herom indsendes til provsten inden udgangen af august måned, men der kommer ingen attest, kun gulvet i kirkens gang bliver repareret, medens stolen stadig bliver overladt til sin faldefærdige skæbne.

Kirkesynet i 1845 påtaler atter herskabsstolens dårlige tilstand. Det fremgår, at en alterkande af glas og i passende størrelse og form er blevet anskaffet. Først ved synet i 1847 ser det ud, som om alt igen er i den bedste orden, kirken er ydermere blevet meget smukt prydet indvendig. Det anføres, at distriktslæge i Herning, Andr. Vilh. Pedersen¹⁾ og hustru har skænket et smukt altermaleri, og ved frivillige gaver fra „flere udenfor bondestanden i Herning sogn“ er kirken blevet malet, prædikestolen og alteret prydet, idet fru kammerjunkerinde Toxwerdt har skænket en smuk alterdug og forbeclædning til alteret. — Det hedder: „Ved frivillige Gaver i Forbindelse med Kirkeejernes Bidrag er Kirken nu saaledes sat i en meget smuk Stand og alle forhen udsatte Mangler afhjulpne“.

I 1852 er kirkens overdel under reparation, idet muren i korets østlige ende viser sig at være skredet $3\frac{1}{2}$ tomme på en højde af 3 alen. Ved synet det følgende år konstateres det, at den nylig istandsatte mur atter er skredet, denne gang kun $\frac{1}{4}$ tomme, de følgende år har kirkesynet særlig opmærksomheden henvendt på denne mur, som nu imidlertid synes at være faldet til ro.

¹⁾ A. Vilh. Pedersen, (f. 1809, d. 1856) distriktslæge i Herning 1842-47.

Det vil ikke være muligt at få stort mere udbytte af synsprotokollerne, og et forsøg har været gjort for gennem visitatsindberetningerne at skaffe yderligere kendskab til kirken i gamle dage, men resultatet er ganske utilfredsstillende, idet Herning jo var annexsogn og biskoppen kun kom i Rind, der var hovedsognet.

Et enkelt referat fra visitatsindberetningerne fra biskop Middelboe's visitatsrejse i juli 1790, giver følgende billede:

„Den 23. visiterede jeg i Rind Hoved Kirke, hvor Annexet Herning var tilstæde. Sognepræsten, Hr. Mogens Lassen, en brav og flittig Mand i sit Embede, prædikede over 2. Peter 3, 18, og viiste Jesu Christi Kundskabs og Naades Ypperlighed, catechiserer godt. Degnen ¹⁾, som tillige er Skoleholder for Hovedsognet, er en gammel udlevet Mand, holder en, som betjener Skoleembedet der, og nok en, som er Omgangs Skoleholder i de længst fraliggende Dele og arbejder og selv i Skolen. De ere alle flittige i deres Embeder, lærer Børnene godt at læse, catechiserer nogenledes, saavel som og Skoleholderen i Annexet ²⁾, en flittig og tro Mand i sit Embede. Meenigheden og Ungdommen havde en herlig Kundskab. Der var ingen Klage enten fra Lærerne eller Meenigheden“.

* * *

I Ribe bispearkiv findes en del indberetninger om den økonomiske beskaffenhed af Rind-Herning sognekald og degneembede; det vil føre langt udover grænserne for dette arbejde at gå dybere ind på disse meget indviklede forhold, men nogle få eksempler fra

¹⁾ Jørgen Thorlund (se degnelisten).

²⁾ Peder Troelsen, 45 år, gift med Anmari Jensdatter.

to forskellige tidsperioder vil sikkert være tilstrækkeligt til at give en overfladisk illustration med hensyn til embedets lønningsforhold.

Af Hammerum herredsbog fra 1649 ¹⁾ fremgår det, at sognepræsten i Rind-Herning, fra Herning annexsogn havde 17 tdr. rent korn årlig; kvægtiende ²⁾ er opført med: 5 lam, 1 kalv, „somme Aaringer Halvdele eller ingen“, foelpege 4 sk. (undertiden 8 sk.), „Præsten haver der i Sognet ingen Annexpræstegaard, ejheller noget Vederlag derfor i nogen Maade, som det dog paa andre Steder Præsterne af kongelig Clementz ³⁾ er bevilget“.

Degnens indkomst opgives samtidig for begge sogne tilsammen til 5½ tdl. rent korn, ingen degnebolig og iøvrigt ingen yderligere indtægt.

Går vi et halvt århundrede længere frem, f. ex. til 1690, da giver Hammerum herredsbog en nøje opremsning af sognekaldets beskaffenhed, det nævnes bl. a., at der i Rind var 28 og i Herning 26 gårde, præstens tiende var for begge sogne tilsammen 36 tdl. hartkorn, (kvægtiende: 6 lam og 2 kalve).

Indkomsterne ved højtidsøfre anslås til ialt 40 slette-dalere, samt fra herregården 2 rdl. til hver af de tre store højtider.

Det fremgår, at præstegården tilhører kongen. Jordens bonitet er ringe, thi præsten opgiver: Kan sås i den onde sandjord, som fordærvs af en skadelig sand,

¹⁾ Findes i Ribe bispearkiv.

²⁾ Iflg. Chr. V. danske lov 2-23-2 hedder det om kvægtiende, at bønderne skulle svare hvert 10. »qvæghøvde« som fødes: Lam, kalve, føl, kid, grise, høns, gæs, ænder, endog bisværme. Den som i et år ikke »tillægger saa meget Qvæg, at de have ti Høvde« skal overføre det tillagte antal til næste år, indtil tallet 10 er nået, og da give det tiende efter gammel sædvane.

³⁾ Clementz = nåde.

5 tdr. rug, 2 tdr. byg og 1 td. boghvede, og er gården så ringe på avling, at den snart både offer og tiende fortærer. Højbjergningen er så vanskelig, at fire rivere kan ilde af moradset opdrage det ringe, som en kan nedslå.

Præstegården opgives at være sat for 100 rdl.¹⁾ „men siden har jeg snart den halve part deraf af ny opbyggt“.

Degnens forhold kan ej heller siges at have været gode, og det var ganske naturligt, at indehaveren af dette embede kom til at sidde i den yderste armød, hvis han ikke, som det var tilfældet med flere af datidens degne, skaffede sig klækkelige biindtægter.

Et citat af indberetningen fra 1690 giver følgende billede:

„Degnen udi Rind og Herning Sogne haver ingen Degnebol, men sidder udi et leje hus, hvoraf han giver aarlig til Husleje 4½ Slettedaler. Bekommer aarlig Degnekorn Rug og Byg 4½ Tdr. 3 Skp., Offer som han bekommer af Herskabet her til Stedet paa de tre høje Fester er 2 Slettedaler 1 Mark danske, kan desforuden bedrage, som han af Sognefolket bekommer til de 3 Fester Offer 3 Slettedaler 1 Mk. Nannest²⁾ bekommer han aldeles ingen, hverken Æg, Ost eller Kage undtagen 4 af de bedste Sognekoner, som hver til Jul forærer ham et Brød og et Faarelaar.

Går man et hundrede år længere frem, ser forholdene selvfølgelig helt anderledes ud, det vil derfor

¹⁾ Det er præstegårdens indløsningssum, et beløb, der af hver tiltrædende præst skulle betales til forgængerens eller hans arvinger for præstegården. Første gang indløsningssummen blev pålagt, i 1664, tilfaldt beløbet fattigvæsenet i København.

²⁾ Nannest var en afgift af spisevarer, navnlig brød, fjerkræ og æg, som på visse dage i året ydedes præsten og degnen af sogneboerne.

være af interesse at underkaste præsteembedets indtægtsforhold omkring århundredskiftet en nærmere undersøgelse, og vælger man f. ex. 1801¹⁾, kan der ovenikøbet fremvises en nøje specificeret opstilling over de forskellige poster.

Specifikationen ser således ud:

Rind sogn, med hartkorn 174 td. 5 skp. 1 fdk. 2 alb., hvoraf svares

Visse indkomster: korn tiende, rug 30 td.

7 skp. efter middeltallet sidste år à td.

3 rdl. 3 mk.	108 rd. 0 mk. 6 sk.
byg 6 skp. à td. 2 rdl. 2 mk.	1 » 4 » 8 »
tag 17 traver 12 kærve à 2 mk. pr. trave	5 » 5 » 4 »
tørv 132 læs à 1 mk. pr. læs.	22 » 0 » 0 »
får at føde beregnes til.	9 » 2 » 0 »
i penge betales foruden.	56 » 1 » 10 »
	203 rd. 1 mk. 12 sk.

Uvisse indkomster: 3 højtidsfre, hver

22 rdl.	66 » 0 » 0 »
kvæg- og bitiende, årlig.	4 » 0 » 0 »
bryllupper, barkedåb m. m.	26 » 0 » 0 »
St. Hans rente af ost, æg og smør.	6 » 0 » 0 »
	305 rd. 1 mk. 12 sk.

Herning sogn, med hartkorn 137 tdr. 3 skp.
2 alb. svarer:

Visse indkomster: rug 12 td. 7 skp. efter
middeltal i sidste 10 år, à 3 rdl. 3 mk.

pr. td.	45 rd. 0 mk. 6 sk.
byg 5 tdr. 2 skp. à 2 rdl. 2 mk.	11 » 5 » 8 »
boghvede 1 td. 2 skp. à 1 rd. 4 mk. .	2 » 0 » 8 »
havre 5 tdr. 3 skp. à 1 rdl. 2 mk.	7 » 1 » 0 »
tag 11 traver 5 kærve à 2 mk. pr. tr. .	3 » 4 » 8 »
i penge foruden anførte	48 » 3 » 14 »
transport	423 rd. 5 mk. 8 sk.

¹⁾ Indberetning om de gejstlige embeders beskaflenhed 1799/1803
Ribe bispearkiv.

	transport	423	rd.	5	mk.	8	sk.
Uvisse indkomster: 3 højtidsfre à 14 rd.	42	»	0	»	0	»	
kvæg- og bitiende (noget heraf accorderet under korntienden)	2	»	0	»	0	»	
bryllupper, barnedåb m. m.	15	»	0	»	0	»	
St. Hans rente af ost, æg og smør. . . .	4	»	0	»	0	»	
	486	rd.	5	mk.	8	sk.	
til de visse indkomster beregnes landgilden af 2 afbyggerhuse på præstegårdens mark, hver 4 rdl.	8	»	0	»	0	»	
et mensalhus af hartkorn 1 alb., deraf svares	4	»	0	»	0	»	
visse og uvisse indk., summa summarum	498	rd.	5	mk.	8	sk.	
når de visse udgifter på kaldet, nemlig kgl. skatter, Ribe og Varde landemodes eksper, gæsteripenge til Lundenæs fradrages	43	»	1	»	0	»	
bliver igen. . .	455	rd.	4	mk.	8	sk.	

Opstillingen er forsynet med følgende tilføjelse: Præstegården er liden, har skarp og sandig jord, og når sæden der lægges, bliver fradraget avlen som og folkelon med videre omkostninger på gårdredskaber og bygninger at istandholde alt i alt bliver beregnet, kan præstegårdens avl ikke tilstrække.

Bortset fra sagnoptegnelserne har vi nu stiftet bekendtskab med de mere historiske facta omkring kirken, altsammen kendsgerninger, der har kunnet konstateres gennem det i arkiverne opbevarede materiale, men selve kirkebygningen og dens udseende kan måske i endnu højere grad påregne almen interesse, og vi vil forsøge at rekonstruere billedet af kirkens udseende og indretning, i hvert fald hvad angår de senere år.

Fra synsforretningerne har man allerede dannet sig et vagt indtryk af flere detailler, men dog ikke tilstrækkeligt til at danne det samlede billede; det til disposition værende billedmateriale er meget begrænset, idet der faktisk kun eksisterer to fotografier, opta-

get umiddelbart før kirkens nedrivning, det ene er et exterior, medens det andet er et interior omkring alterpartiet. Desværre findes der ingen nulevende personer, som i detaljer vil være i stand til at erindre eller beskrive noget væsentligt om selve kirkebygningen, og i Nationalmuseet findes mærkeligt nok ingen datidig beskrivelse, men fotografierne i forbindelse med enkelte bevarede oplysninger skulle også danne tilstrækkeligt grundlag for at give det nødvendige billede til bevarelse for eftertiden.

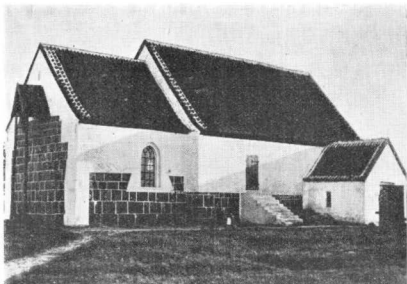
Selve kirkebygningen er beskrevet som en romansk granitkvaderbygning med kor og skib samt et tilbygget våbenhus mod nord; men man kommer nok de virkelige forhold nærmere ved at sige, at den er opført dels af hugne, dels af brændte sten.¹⁾

Der er ingen tvivl om, at kirken oprindelig har været bygget af kampesten med en skal af kvadersten, men i årenes løb er, som det tydeligt fremgår af nogle af de gengivne kirkesyn, en del af murværket over sokkelen blevet repareret og opmuret med brændte sten.

Tidligere var våbenhuset og temmelig sikkert også selve kirkens tag tækket med strå; det vides ikke, når taget på kirken blev erstattet med blydække, det må i hvert fald have været før 1600, thi i 1603 blev blytaget repareret; på våbenhuset blev stråtaget erstattet med tagsten allerede i 1636, medens der først langt senere blev lagt tagsten på selve kirkebygningen.

Skib og kor var af ulige højde. Højkirken var 20 alen lang og $13\frac{1}{2}$ alen bred med en taghøjde på 10 alen, lavkirken mod øst var 9 alen lang, $10\frac{3}{4}$ alen bred, der var $6\frac{1}{2}$ alen til loftet, medens murtykkelsen overalt var $1\frac{1}{2}$ alen.

¹⁾ Se bl. a. Trap: Danmark og L. Ch. Th. Frølund: Herning sogn og plads, 1874.

Herning gamle kirke (set fra nordsiden).

I embedets endnu benyttede synsprotokol findes en udateret, men efter 1862 indført beskrivelse af kirken, her nævnes bl. a., at der i den søndre side af højkirken findes 2 fag vinduer, $2\frac{1}{2}$ alen høje og $1\frac{1}{2}$ alen brede, indfattede i bly og forsynede med jernstænger. I højkirken, udfor pulpituret, var 1 fag vinduer, $1\frac{1}{4}$ alen høj og $1\frac{1}{4}$ alen bred, indfattet i træ. På lavkirkén var 2 fag vinduer, 1 mod syd og 1 mod nord, begge $2\frac{1}{2}$ alen høje og $1\frac{1}{4}$ alen brede, ligeledes indfattede i bly og med jernstænger. Kirkens indgangsdør var en dobbelt fyldingsdør af fyrretræ, den åbnedes udad og var forsynet med håndtag og indstukket lås.

Våbenhuset beskrives som 6 alen langt, 6 alen bredt og $3\frac{1}{2}$ alen til loftet med en murtykkelse på 1 alen.

Noget tårn fandtes ikke, men klokken var ophængt i et træstel med tagværk ved den østre gavl. Det må antages, at klokken er blevet fornyet eller evt. omstøbt på et ret sent tidspunkt, idet den bar inskriptionen:

1872 B.V.G. Så sent som i 1948 indleveredes til Herring museum en klokkeknebel, fundet i jorden ved den gamle kirke, den må antages at have hørt til den gamle klokke, der benyttedes før 1872. Efter kirkens nedriv-

Den gamle klokke efter omstøbningen
(hænger nu i Havnstrup kirke).

ning blev klokken benyttet som anden klokke i den nye kirke, indtil denne fik en ny og større klokke til erstatning for den oprindelig anskaffede stålklokke, og den gamle klokke blev omkring 1922 ført til Havnstrup kirke, hvor den stadig benyttes. En omstøbning må imidlertid have fundet sted, thi klokken i Havnstrup bærer følgende indskrift: GEG in BOCHUM, ANNO DOMINI MDCCCLXXXIX.

På den søndre mur var indsat Peder Thøgersen de Lasson og hustrus initialer, og på den nordre side fandtes det lille tilbyggede våbenhus, til venstre for

Interiør fra Herning gamle kirke.

hvilket der var en udvendig stentrappe uden rækværk, som førte op til indgangen til det pulpitur, der som en balkon over fruentimmerstolene, var indrettet til herskabet fra Herningsholm.

Dette pulpitur, som tydelig ses på billedet, menes på et meget sent tidspunkt af kirkens historie at have stået ubenyttet, antagelig har det været meget skrøbeligt og stærkt medtaget af ælde, og man ønskede ikke at udsætte sig for, at pulpituret skulle skride ud, hvad der var tilfældet i Sunds kirke ved en præsteindsæt-

telse i 1878,¹⁾ hvor kirken var overfyldt, og kun det faktum, at nogle håndfaste mænd, som stod nederunder på kirkegulvet, kunne nå at støtte det vaklende pulpitur, indtil menigheden var kommet ud, afværgede en større ulykke.

Da benyttelsen af pulpituret ophørte, blev et par lukkede stole oppe ved prædikestolen reserveret til herregården.

Nederst i kirken, modsat alteret, fandtes en anden pulpiturstol, i daglig tale kaldet „æ hem'el“²⁾ med plads til 12—14 personer, beregnet til menigheden, når kirkerummet var for lille på de store højtidsdage; dette pulpitur menes at være blevet fjernet, noget før der blev tale om at nedlægge kirken.

På gulvet var der 15 mandfolke- og 14 fruentimmerstole³⁾ med plads til ca. 130 kirkegængere. Stolene var hvidmalede med nummer på endestykkerne og iøvrigt meget simple.⁴⁾

På muren i kirkens indre hang tidligere brandstigen, og det fortælles, at pastor Svejstrup ved sin tiltræden af embedet i 1841 forlangte stigen fjernet; de sindige jyder fandt dette forlangende ganske meningsløst, først da præsten nægtede at gå på „stolen“, før stigen var væk, blev den flyttet til den mere almindelige plads, uden på muren.

Prædikestolen, der var placeret på den søndre side, var prydet med billeder af de fire evangelister, malet i oliefarve på blik.

¹⁾ Se: Nielsen Vrads: Gjellerup kirke, 1932.

²⁾ Hem'el = himmel.

³⁾ Ikke 14 mandfolke- og 15 fruentimmerstole som nævnt i forskellige trykte skrifter.

⁴⁾ Se: Justitsråd Krarup: Fra det svundne Hammerum herred, 1918.

Orgel fandtes ikke, og kakkelovn var et ukendt begreb i en kirke; først omkring kirkens nedrivelsestidspunkt, måske nogle få år før, begyndte nabokirkerne at søge om tilladelse til at installere kakkelovne eller varmeovne, og det blev endda flere steder afslået som unødvendigt.

Koret gik i eet med kirkeskibet; døbefonten, der nu opbevares på Herning Museum, var af træ, dåbsfadet af messing og meget tarveligt.

Altartavlen bestod af en ramme, (antagelig noget yngre end fra Chr. IV's tid), på hvis underkant der fandtes ordet: „Ære være Gud i det Høje, Fred paa Jorden og i Mennesker en Velbehagelighed“ (Luk. 2, 14), på rammens overdel var, på mørk baggrund, malet en due, endvidere har der i rammen været nogle udskårne slægtsvåben, herom beretter Søren Abildgaard i sine dagbøger ¹⁾ fra en rejse i Hammerum herred i september 1772:

„Herning Kirke, Annex til Rind, Provst Petersen, ²⁾ på Altartavlen disse tvende Vaaben ³⁾, i træ udhugne. De forrige Ejere af Herningsholm, saavidt vides, har været Josva v. Qualen, der 1579 fik denne Gaard ved Mageskifte fra Kronen, Anno 1590, bekom Sievert Riscat Friherre af Freiberg Herningsholm, hvis Vaaben endnu findes paa Altartavlen i Herning Kirke, han skal have faaet den med sin Enkefrue Magdalene Munk“.

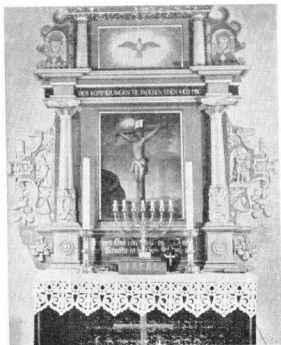
Et tidligere alterbillede forestillede nedtagelsen af

¹⁾ Søren Abildgaards håndskrevne dagbøger (bind VIII), opbevares i Nationalmuseets arkiv.

²⁾ Provst Oluf Pedersen, sognepræst i Gjellerup fra 1758—1796.

³⁾ Der findes i dagbogen en dårligt tegnet skitse af to våben, antagelig Sigfred v. Rindschatts og hans hustru Magdalene Munks.

korset, men i 1846 blev dette billede erstattet af et nyt, forestillende korsfæstelsen, malet umiddelbart forinden af Jæger i Viborg ¹⁾. Billedet falmede stærkt, og

Herning gamle kirkes altertavle
(findes nu i Kølør kirke).

det må være blevet grundigt restaureret, thi efter kirkens nedlæggelse blev det anvendt som alterbillede i den i 1891 indviede kirke i Kølør. ²⁾

¹⁾ Andreas From Jæger (f. Viborg 1801, død Viborg 1873), malede omkring midten af forrige århundrede en række alterbilleder til jyske kirker, overvejende i Viborg amt.

²⁾ I Rind kirke hænger til højre for indgangen et gammelt, ret falmet maleri, ganske magen til det på altertavlen i Kølør. Dette billede benyttedes som alterbillede indtil Rind kirkes istandsættelse i 1943. Jæger må formentlig have malet to ens alterbilleder til de to kirker.

I vinduet ved prædikestolen fandtes indsat en rude med Rantzauernes våben i glasmaleri. ¹⁾

Af øvrigt inventar i kirken kan nævnes præstens stol ved den nordre og degnens ved den søndre side af alteret; begge var lukkede, belagt med bræddegulv og rygbeklædning. Kirkeblokken var af træ, beslået med jern og forsynet med hasper og låse; endvidere fandtes langs den søndre side af kirken en knagerække til mandfolkefrakker.

Kirkerummet var forsynet med bjælke- og brædde-loft, og det skete ofte om vinteren, at der satte sig is på loftet. Under gudstjenesten opvarmedes rummet så meget af de forsamlede mennesker, at isen smeltede og i jævne dryp faldt ned i hovedet på menigheden, hvad der selvfølgelig i høj grad virkede generende og forstyrrende på andagten. Det var ikke ualmindeligt, at man måtte gardere sig med tørklæder eller anden hovedbeklædning, ja — endog paraplyer siges lejlighedsvis at have været i anvendelse ²⁾; pastor Kastrup måtte ofte benytte kalot under gudstjenesten ³⁾.

Under loftet var der i de senere år ophængt et skib, bygget og skænket af en gammel bødker Jensen; som et kuriosum kan det nævnes, at pietetsfølelsen overfor et sådant gammelt stykke kirkeinventar ikke var stor, thi da kirken blev nedbrudt, blev skibet anvendt som legetøj for håndværkernes børn og har formentlig lidt samme skæbne som den, der almindeligvis bliver legetøj til del.

Selv med datidens lave prisniveau i betragtning sy-

¹⁾ Findes nu på Herning museum, se iøvrigt afbildning i H. P. Hansen: Herning museum, 1942.

²⁾ W. T. Valeur: Et bidrag til Herning byes historie, 1918.

³⁾ Herning folkeblad 28. jan. 1937, Oluf Nielsen: Herning 1827—1927.

nes det forbavsende, at kirken med såvel løst som fast inventar kun var brandforsikret for ialt 2.800 rdl.

Regelmæssige konfirmationer afholdtes ikke i Herning; der kunne gå både to og tre år, hvor der ingen konfirmation holdtes i kirken, man må stadig erindre, at det var annexsogn; man slog simpelthen børnene fra nogle årgange sammen og klarede det hele på een gang, medmindre forældrene i mellemtiden havde ønsket børnene konfirmeret i Rind kirke.

Gudstjenestens form var vel som i alle andre landsbykirker på egnen, men visse traditioner har hver egn og hver kirke; om det har været noget særegent for Herning, eller om det var en almindelig skik, at menigheden ikke betrådte kirken, før herskabet havde taget plads, er ikke godt at sige, men sådan var det her i tidligere tider.

Tænker man sig en søndag morgen: mænd og kvinder vandrer mod kirken på bakkens top, til de efterhånden samles deroppe i læ af kirkens mure, men de går ikke ind, de venter, først på præsten og degnen, og når de er kommet, bliver hele forsamlingen stående, indtil karrossen fra herregården er kørt op foran kirkegårdslågen.

Når herremanden og nådigfruen fra Herningsholm er steget ud, har hilst på præsten og måske nikket til degnen og kirkegængerne og derefter er forsvundet op ad trappen, der fører ind til herskabets pulpiturstol, går præst og degn som de første ind gennem våbenhuset, fulgt af menigheden, der, efter gammel skik, fordeler sig, med mændene på den søndre side og kvinderne på den nordre, under pulpiturstolen, så først kan degnen læse indgangsbønnen og gudstjenesten tage sin begyndelse.

Det ligger udenfor denne artikels område at rede-

gøre for det åndelige liv omkring Herning gamle kirke, blot må det erindres, at kirken har stået i adskillige århundreder før reformationen og altså oprindelig har været knyttet til den romersk-katolske kirke.

Hverken fra før reformationen eller fra de første århundreder efter kender vi noget positivt til det religiøse liv, der rørte sig på egnen, og det er næppe sandsynligt, at den meget afsondret beliggende og tyndt befolkede egn har haft nogen rig kirkehistorie.

I biskop Brorsons dage var egnen skueplads for en ejendommelig læreogsstrid ¹⁾, idet Brorson ønskede den påbudte Pontoppidans lærebog fra 1738 indført, medens pastor Töxen ²⁾ fra et ortodoks standpunkt nægtede at indføre den, og hans nægtelse blev fulgt af menighedens ængstelse og modvilje, som bredte sig også til andre menigheder på egnen. Under Töxens efterfølger i embedet blev striden endt, idet Kongen befalede, at katekismen skulle indføres. Provst Vitus Bering i Rind-Herning var aktiv deltager i stridighederne, idet han tog afgjort parti for Brorsons standpunkt, og det er udenfor al tvivl, at også menigheden i Herning har været draget med ind i de forskellige opfattelser og synspunkter.

Forskellige religiøse rørelser og bevægelser gik jo henover landet i århundrederne efter reformationen, men de har ikke sat sig særlige spor på egnen, der jo med datidens primitive samfærdsels- og kommunikationsmidler i betragtning lå meget isoleret fra omverdenen, men kirkesamfundet i Herning har alligevel i

¹⁾ Se: Hardsyssels Aarbog, 1911, P. Storgaard Pedersen: En Læreogsstrid i Hammerum Herred, samt J. M. Kjær sig og Johan C. Sulkjær: Assing sogn, 1935.

²⁾ Manasse Pedersen Töxen, sognepræst i Sønder Felding og Assing (1723–1744).

midten af forrige århundrede været midtpunkt i en kirkekamp, ganske vist i det små, men dog en kamp, hvor det gik på livet løs, og hvor mening stod mod mening.

Det drejede sig om dommerbevægelsen, der som en udløber fra Herrnhutermenigheden i Christiansfeld, over Skjern, nåede Hammerum herred og her fik et meget fast holdepunkt, idet en ret stor del af Herning menighed sluttede op om den nye bevægelse, der kortfattet kan karakteriseres som en pietistisk sekt udenfor folkekirken; sektens medlemmer fordømte anderledes troende, og de lå navnlig i strid med kirken om dåben, nadveren og konfirmationen.

Det vil føre alt for vidt her at komme ind på disse forhold, som grundigt og udførligt er behandlet andet steds ¹⁾, men den gamle kirke og dens historie kan ikke omtales, uden at man nævner og mindes de alvorstunge og dybt religiøse medlemmer af den daværende menighed, som i misforstået gudsfrygt udskilte sig fra kirken, og som på grund af deres sekteriske livsindstilling blev årsag til en årelang kamp og splittelse, som satte dybe spor i egnens kirkelige liv, og som desuden efterlod megen bitterhed mand og mand imellem.

* * *

Såvel på egnen som overalt i Vestjylland har der langt tilbage i tiden gjort sig en stærk kirkelig interesse gældende, på trods heraf var kirken i hvert fald i de senere år sjældent overfyldt, undtagen på de store højtidsdage; man må i denne forbindelse erindre de store afstande, de meget dårlige samfærdselsmidler og

¹⁾ Johs. Gøtzsche: Træk af en jysk Vækkelseshistorie, 1925.

Johs. Gøtzsche: Livsrørelser, 1924.

Kristeligt Dagblad 3. jan. 49, I. M. Therkildsen: Dømmerne.

det relativt store frafald, som dømmerbevægelsen forårsagede på egnen, idet adskillige af dem, som ellers naturligt ville have søgt kirken, nu holdt deres møder og gudstjenester rundt om i sognet.

Efterhånden som befolkningstallet i Herning forøgedes — i 1887 havde Herning 1950 indbyggere — blev kirkens rammer alligevel både for snævre og for primitive, og da egnens bebyggelse nu grupperede sig mere om stedet, hvor det nuværende Herning er beliggende, besluttedes det i midten af 80'erne at opføre en ny kirke i Herning.

Et af de første nu tilgængelige tegn på disse bestræbelser finder man i synsprotokollen, hvor det hedder: „Aar 1883, den 21. Juni, synedes Herning Kirke. Da det er under Forhandling at nedbryde Kirken og opføre en ny Kirke i Herning By, er der givet Dispensation med Hensyn til tidligere Aars Udsættelser. Af nye Udsættelser gjordes ingen“.

I slutningen af 1884 eller begyndelsen af 1885 ned-sattes en kirkekomite, og i marts 1885 udbeder Kirke- og Undervisningsministeriet sig nærmere oplysninger om sammensætningen af kirkekomiteen samt om størrelsen af de midler, der kan påregnes at skulle medgå til det påtænkte kirkebyggeri, samtidig indskærper ministeriet, at der ikke må begyndes på den nye kirkes opførelse, før tegninger og overslag er blevet approberet ¹⁾).

Først i 1887 tager forhandlingerne om opførelse af kirken for alvor fart, og de biskoppelige og ministerielle skrivelser bærer vidnesbyrd om, at tanken om den nye kirke nærmer sig sin virkeliggørelse; disse forhandlinger tilhører imidlertid den nye kirkes tilbli-

¹⁾ Ribe bispearkiv, skrivelse 14. marts 1885 fra Kirke- og Undervisningsministeriet til biskoppen i Ribe. B. N. 237/1884.

velseshistorie og skal derfor ikke gøres til genstand for nærmere omtale her, navnlig i betragtning af, at de overhovedet ikke berører den gamle kirke eller dens endeligt.

For at begrænse byggeomkostningerne og måske for at bekræfte reglen om, at det nye altid skal bygge på det gamle, bestemte man sig til at nedlægge den gamle kirke og anvende materialerne til den nye; dette viste sig imidlertid at være misforstået økonomi, thi vel er det ofte sagt, at den gamle kirke var brøstfældig, men da den skulle nedrives, viste det sig, at murværket var så stærkt, at stenene næsten ikke var til at skille fra hinanden, arbejdet med nedrivningen skal have kostet fuldt så meget som værdien af de materialer, der kunne anvendes igen, androg.

Ved en gennemgang af aviserne fra årene omkring dette kirkebyggeri kan man følge, hvorledes den nedsatte kirkekomite arbejdede på at indsamle midler til byggeriet; man ansøgte myndighederne om tilskud, og i marts 1887 meddeltes det ¹⁾, at der var opnået enighed mellem Kirke- og Undervisningsministeriet og Folketinget om at yde et tilskud på kr. 31.500, således at halvdelen skulle udredes af statskassen og halvdelen af stiftsmidlerne, kirkekomiteen rådede på dette tidspunkt over ca. 17.000 kr., det hjalp derfor ikke stort, at en på hotel Eyde afholdt aftenunderholdning indbragte kr. 58.99, men pengene var jo små dengang.

I september 1887 bortliciteredes arbejdet på nedrivning af den gamle og opførelse af den nye kirke; det laveste tilbud på 43.400 kr. for murerarbejdet blev akcepteret.

Når materialerne fra den gamle kirke skulle anvendes, var det jo nødvendigt, at man nedrev denne, før

¹⁾ Ribe stifts landemodeforshandling, 1888, sag no. 12.

man påbegyndte opførelsen af den nye kirke, og der måtte derfor skaffes midlertidige kirkelokaler i det gamle missionshus „Bethania“, som ved den lejlighed, formedelst 300 kr. fik tilbygget et våbenhus. Kirkeklokken, alteret og døbefonten blev overflyttet til midlertidig brug i „Bethania“.

Ved det sidste kirkesyn før nedrivningen indførtes følgende i protokollen:

„Aar 1887 den 3. Juni synedes Herning Kirke. Da Kirken er bestemt til at nedrives i Løbet af Sommeren, fordi nogle af materialerne skulle benyttes til Opførelse af den nye Kirke, udsættes intet. Som Herrens Naade har hvilet over dette gamle Hus, saaledes hvile den over det ny, som skal træde i dets Sted“.

(Sign. *H. Blom. Søren Frandsen. Jens Mathisen*).

Mærkeligt nok ses der ikke at have været nogen som helst højtidelighed ved den sidste gudstjeneste, som med samtidig konfirmation afholdtes i den gamle kirke søndag den 30. september 1887; man gled umærkeligt over i det nye, og man udslettede, for at indvinde en øjeblikkelig besparelse i byggeomkostningerne, en kirkebygning, som gennem mindst 600—700 år havde været fædrenes og egnens kirkelige samlingssted.

Det var helligbrøde mod egnens gamle kirke, under hvis lave tag sognets menighed gennem århundreder samledes om det vidnesbyrd, der her blev aflagt, men lykkeligvis har de seneste årtier i højere grad, end tilfældet tidligere var, åbnet befolkningens og myndighedernes øjne for værdien af at bevare sådanne fortidsminder.

Om udskillelsen af Herning som selvstændigt sogn beretter de officielle dokumenter: ¹⁾

¹⁾ Ribe stifts landemodetforhandlinger, 1889, sag no. 21.

„Den 19. Februar 1889 bifalder Hans Majestæt Kongen allernaadigst, at Herning Sogn i kirkelig Henseende adskilles fra Rind Sogn, saaledes at der oprettes et særskilt Sognekald for Herning Menighed“ og „Under 19. Februar 1889 er Sognepræst for Rind-Herning Menigheder, Jens Hansen, entlediget fra Sognekaldet for Herning Menighed mod Godtgørelse af Indtægterne og er under samme Dato, Sognepræsten for Vildbjerg, Timring og Nøvling Menigheder, Peter Gabriel Koch, beskikket til Sognepræst for Herning Menighed“.

Disse officielle bekendtgørelser sætter det afsluttende punktum for den århundredgamle nære forbindelse mellem de to sogne; Rind fortsætter alene sin tilværelse som landsogn ¹⁾, medens Herning i løbet af få år vokser sig stor og efterhånden ombytter sit landlige præg med købstadsrettighederne.

* * *

Begravelserne på den gamle kirkegård ophørte med kirkens nedlæggelse. Der havde længe været utilfredshed med kirkegården, der led stærkt under tilstedeværelsen af grundvand, som det ikke var muligt at bortlede, man måtte ofte øse de nykastede grave flere gange, og stedet var i virkeligheden ganske uegnet til begravelsesplads.

En kreds af egnens beboere, deriblandt apoteker Møller, prokurator Valeur, gæstgiver Eyde, postmester Theill og proprietær Tolderlund m. fl. anlagde derfor, så langt tilbage som i 1872 en ny kirkegård, oprindelig kaldet Assistenskirkegården, den østlige ende af den nuværende kirkegård.

¹⁾ Fra 1891 blev den nye kirke i Kølør knyttet til Rind som annexkirke.

Den nye kirkegård, der senere blev overtaget af kommunen, indviedes 15. septbr. 1872 og benyttedes indtil midten af 80'erne jævnsides med den gamle.

Omkring tidspunktet for kirkegårdens indvielse blev 22 lig (20 børn samt Tolderlunds forældre) under ret store besværligheder overflyttet fra den gamle kir-

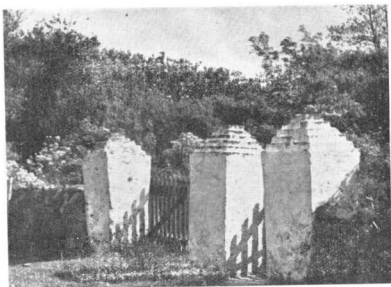
Mindeplader fra gitteret omkring Truels Gravesens gravsted.

kegård; kisterne, som udsprede en ilde lugt, sad fast i lerkvadderet og var næsten ikke til at få op, og arbejdet vanskeliggjordes ved, at det skulle udføres i natens mulm og mørke.¹⁾

Arealet af den gamle kirkegård var 105×72 alen, den var græsbevokset og almindeligvis meget dårligt vedligeholdt. Efter kirkens nedlæggelse henlå kirkegården i mange år i en meget dårlig forfatning, adskillige ligsten væltede, — andre blev slået i stykker, buskads og ukrudt bredte sig, omegnens høns og kreaturer færdedes hjemmevant på stedet, og det hele var i en ynkelig tilstand.

I de senere år er der imidlertid blevet ryddet op, og nu henligger kirkegården som et smukt lille parkanlæg med en stor græsplæne, i hvilken der endnu findes gravsteder: Truels Gravesen, Mette Johanne Kjær og

¹⁾ H. P. Hansen: Herning by, 1916.

Indgangen til den gamle kirkegård (fot. 1916).

exam. jur. Peter Chr. Bertelsen, de øvrige gravsteder er nedlagt, og i et hjørne af kirkegården er samlet en halv snes gravsten.

Omtrent i midten af kirkegården, hvor kirken i sin tid var placeret, er den nu nedrevne kirkebygning markeret ved en hækliggende beplantning, der tydeligt viser konturerne af bygningens grundplan, medens sten med inskription angiver, hvor alteret, døbefonten og prædikestolen tidligere har stået.

Kirkegården er indhegnet af et gammelt og endnu ret velbevaret stendige med dobbeltlæge og murede, hvidkalkede sokler.

Formodentlig ¹⁾ blev kirkegården fredet som kirkegård i indtil 20 år efter den sidst stedfundne begra-

¹⁾ Iflg. et udateret koncept til skrivelse fra biskoppen i Ribe til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. (Ribe bispearkiv).

velse, og det må vel antages at have været meningen, „at den ogsaa efter den Tid bør henligge uden at benyttes på anden måde end i alt Fald til Beplantning“.

* * *

I forbindelse med kirkens historie vil det ikke være uden interesse samtidig at have en fortegnelse over de præster og degne, som gennem årene har været knyttet til kirken (og på grund af sognefællesskabet også til Rind kirke). For præsternes vedkommende har det ikke været muligt at gå længere tilbage end til begyndelsen af det 16. århundrede, for degnenes til midten af det 17. århundrede, men herfra kan rækken følges i ubrudt linie til kirkens nedlæggelse. Degnene var fælles for Rind og Herning indtil 1837, fra dette år fik Herning en selvstændig kirkesanger.

Den første degnebolig med skolestue byggedes 1776, degnen besørgede alene undervisningen, men fra omkring 1800 holdtes tillige omgangslærere, som dog ikke er medtaget i nedenstående fortegnelse, da de ikke havde kirkelige forretninger.

For de første præsters vedkommende er de anførte tiltrædelsesårstal ikke nøjagtige.

Præstefortegnelse: ¹⁾

- 1) ca. 1518 Dominicus Gertsen. Bestred embedet i ca. 36 år og skal tillige have været foged i Hammerum herred. Menes at være blevet afsat.
- 2) ca. 1554 Hans Jensen Naver, død ca. 1589.

¹⁾ G. Gjessing: Nye Samling danske Jubel-Lærere, 1779.

S. V. Wiberg: Alm. dansk Præstehistorie, 1870.

Sofus Elvius: Danmarks Præstehistorie 1869—1884.

Groshennig og Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911.

- 3) ca. 1589 Anders Madsen Nørlund¹⁾, død ca. 1661, fradømtes embedet 1635.
- 4) ca. 1636 Anders Nielsen Dolmer¹⁾, død ca. 1661.
- 5) ca. 1661 Christen Christensen Winding, død ca. 1663, (søn af sognepræst i Vinding-Vind, Christen Pedersen Stadil), kaldet på succession 1657.
- 6) 1664 Ulrik Christensen Helt, død ca. 1707, gift med Anne Marie Madsdatter. Tillige provst for Hammerum herred.
- 7) 1707 Gongolphus Bonsach, død 1722, gift med Beate Sophie Meyer.
- 8) 1722 Vitus Pedersen Bering²⁾, født 1694, død 1766, (søn af sognepræst i Verninge, provst Peder Pedersen Bering), gift med Elisabeth Lauritsdatter de Lasson, født 1707, død 1786, (datter af provst Lars Tøgersen de Lasson, en broder til herremanden på Herningsholm). Provst for Hammerum herred fra 1734.
- 9) 1750 Dines Jensen Hjersing, født 1703, død 1775, (søn af sognepræst i Ørting, Jens Nielsen Hjersing), gift med Cathrine Lauritsdatter de Lasson (søster til formandens hustru). Var tillige sognepræst i Sunds, død som sognepræst i Ørslevkloster.
- 10) 1763 Mogens Ottesen Lassen, født 1735, død 1826 (søn af sognepræst i Snebjerg og Tjørring, Otto Lauritsen Lassen), gift 1766 med Kirstine Marie Koch. En søn døde som fattiglem i Rind.

¹⁾ I Wibergs præstehistorie foreligger en ombytning af Anders Madsen Nørlund og Anders Nielsen Dolmer. Samme fejl foreligger i den i Rind kirke ophængte præstefortegnelse.

²⁾ Se Personalhistorisk Tidsskrift, 1. række 2, bind.

J. Wahl: Slægtbog over Afkommet af Pastor Vitus Pedersen Bering i Rind, 1893.

- 11) 1805 Andreas Listo Høeg, født 1763, død 1844, (søn af sognepræst i Hjerminde, Lee og Hjorthede, Marcus Pedersen Høeg), gift 1806 med Maren Jansen (datter af biskop i Aalborg, Rasmus Jansen). Iflg. gravskriften: „Nidkær og retskaffen Embedsmand, den fattiges Forsvarer“, skal have været en fremragende taler, som dog i høj grad „lod sig paavirke af den ham omgivende Bonde-natur“. Død som sognepræst i Ugilt og Taars.
- 12) 1812 Morten Thomsen Næblerød, født 1780, død 1835, (søn af fæstegårdmand T. Mortensen), gift 1810 med Christine Hedvig Bilsted, som var blind (datter af grosserer, kancelliråd Jacob Bilsted). Omtales som en „duelig og nidkær Mand“, død som sognepræst i Vilslev og Hunderup.
- 13) 1827 Peter Tang, født 1797, død 1868, (søn af proprietær, kancelliråd Niels Kjær Tang), gift 1828 med Anna Christine Harpøth, (datter af fuldmægtig Chr. Harpøth i København), død i N. Vosborg.
- 14) 1841 Peter Svejstrup, født 1810, død 1872, (søn af sognepræst i Nørup og Randbøl, Poul Svejstrup), gift ¹⁾ 1836 med Ane Dorothea Johanne Friis, datter af sognepræst i Sjørring og Torsted, Hans Chr. Friis), ²⁾ 1843 med Balthasarine Nielsine Bolvig Krarup, (datter af sognepræst i Vejle og Hornstrup, Hans Chr. M. Krarup). Omtales som en lærd og kundskabsrig mand og en varm fædre-landsven; død som sognepræst i Hvedstrup og Fløng.
- 15) 1852 Ely Sophus Falkenskiold, født 1812, død 1898, (søn af major And. Sehested Falkenskiold), ugift. Omtales som en begavet mand. Senere sog-nepræst i Tem til 1867, boede derefter i Stege.

- 16) 1857 Johannes Jørgen Boye, født 1814, død 1885, (søn af fuldmægtig i finansdirektoriet Adolph Engelbert Boye), gift 1842 med Hanne Sophie Møller, (datter af kaptajn i det borgerlige artilleri, urtekræmmer, Daniel Peter Møller i København). Havde store genvordigheder med dommerne, som utvivlsomt var årsag til, at han søgte forflyttelse; sognepræst i Ingstrup, Hjermelev og Alstrup til 1884.
- 17) 1869 Peter Henrik Kastrup, født 1821, død 1900, (søn af landinspektør, justitsråd Joh. Jakob Kastrup), gift 1851 med Caroline Amalie Worsøe, (datter af tidl. hørkræmmer, vejer, måler og vrager, Hector Fredk. Janson Worsøe). Havde mange vanskeligheder med dommerne, blev senere sognepræst i Kongsted til 1898, død i Ordrup.
- 18) 1879 Ludvig Theobald Bruun, født 1839, død 1917, (søn af toldforvalter i Assens, Adam Ludvig Bruun), gift 1875 med Joachimine Dorthea Frederikke Møller, (datter af sognepræst i Dalby og Stubberup, Johannes Gotthilf Møller). Senere sognepræst i Ingstrup, Hjermelev og Alstrup til 1907.
- 19) 1885 Jens Hansen, født 1849, død 1930, (søn af gårdejer Hans Jensen), gift 1884 med Mine Marie Christensen, (datter af skovfoged Andr. Christensen), lærer ved Herning Realskole. Har foruden nogle digte og bladartikler skrevet prædikener samt artikler om kirkens stilling til det sociale spørgsmål.

Degneliste: ¹⁾

- 1)—1643 Oluf Christensen, død 1643, boede i Laulund. Sønnen Christen var i mange år hans medhjælper.
- 2) 1643—..... Niels Christensen, aflagde først ed nogle år efter tiltrædelsen af embedet, idet han havde retssag med forgængerens søn Christen Olufsen.
- 3)—1693 Stephan Iversen, boede i et lejehus.
- 4) 1693 Niels Stephansen, født 1669, død 1761, antagelig forgængerens søn. 1714: sad med huset fuld af små børn i stor armod og havde kun lidt at leve af.
- 5) 1758 Jørgen Henrich Poulsen Thorlund, f. 1716, død 1801, gift ¹⁾ med Magdalene Bonsach, (datter af sognepræsten i Rind-Herning), ²⁾ med Inger Schellerup. Student fra ca. 1743, substitut hos forgængerens, „udviste Flid og Troskab, dygtig Prædikant og god Visedigter“. Var tillige gård-ejer, ejendomshandler, prokurator m. m.
- 6) 1801 Frederik Christian Ludvig Christensen, født 1773, død 1808, gift med Sophia Cathrine Kold. Student, men „simpel Prædikant og uduelig lærer“. Han gik med provstetasken til Skarrild, kom på hjemvejen ind i en bryllupsgård i Arnborg, blev beruset og døddrukken anbragt ude i laden, hvor han den følgende morgen blev fundet død.
- 7) 1809 Marcus Frellesen, født 1763, død 1837, gift ¹⁾ med Mette Lauridsdatter, ²⁾ med enkemadam Sidsel Nyboe. Boede i Lind, hvor han ejede hus. Visitats 1810: „Degnen kan blive god“. En søn,

¹⁾ Ejnar Poulsen: Hardsyssel Degnehistorie, 1931.

H. P. Hansen: Kultur og Sprog minder fra Midtjylland, 1930.
Degne i Rind-Herning gennem 300 år.

der netop var blevet degn i N. Felding-Tvis, myrdede i 1810 en enke i Lind, blev senere henrettet i Holstebro.

- 8) 1837 Thomas Pedersen, født 1787, død 1861, gift
1) med Bolette Frellesen, 2) med Ellen Margrethe Knudsdatter. Havde været skoleholder i Rind, allerede fra 1819. Ejede først gården „Nyborg“, senere „Sønderager“.
- 9) 1855 P. Chr. Lauritsen, født 1820, død 1904, gift med Johanna Mina Ramskov. Efter kirkens nedlæggelse fungerede han videre ved den nye kirke indtil 1894. Medudgiver af „Psalmer og Sange til Skolebrug“. Dannebrogsmænd.

Hvis Rind kirke- og sogns historie engang skal skrives, vil materialet og de arkivkilder, som man til det formål vil kunne have til disposition, være langt talrigere og mere fyldigt, end tilfældet har været med Herning, der i alle de gamle indberetninger stedse har ført en skyggetilværelse; alene det faktum, at præsten havde domicil i Rind, bidrog i højeste grad til at fremhæve denne kirke og dette sogn på Hernings bekostning.

Det foreliggende materiale kan således på enkelte punkter være noget springende og måske synes at savne noget af den kontinuitet, som i det store og hele burde være til stede, men da det her udelukkende har drejet sig om at fremholde og for eftertiden bevare minder og kendsgerninger om den gamle kirke i Herning, er de detailoplysninger, der angår hovedsognet, i det væsentligste forbigået, idet disse ikke kan siges at have direkte, men kun periferisk relation til emnet.

KRAGERIS

LIDT BEBYGGELSESHISTORIE FOR OMTRENT
100 ÅR SIDEN

Af Th. Kr. Hansen, Hoven

Da prof. C. Raunkjær blev ældre og „emeritus“, gav han sig til at dyrke poesien lidt til sin egen fornøjelse, og deri forekommer udtrykket „Krageris Hede“. Jeg spurgte en slægtning af ham, om han virkelig havde kendt Krageris. Nej, det havde han næppe, det var blot et udtryk for den store, øde, vilde hede, og på samme måde er den virkelige Krageris nok bleven betragtet i ældre tid.

Krageris, som det nu skrives (udtales Krawris), var den store hedestrækning i det yderste af de tre sogne: Oddum, Hoven og Ølgod, der stødte sammen i et „trebundet“ hjørneskel midt i „Kragerishus Amt“, som der spøgende er sagt. Det strakte sig fra Odde-rupgaardene til Barslundgaardene og fra Grønfeld og Højlund til bankerne nord for Ejbæk, der skiller Krageris fra Møgelmosen. Denne store, vel ca. 1 kvadrat mil stor hedestrækning, var i gammel tid fuldstændig ubeboet og havde et dårligt ry på sig. Det fortælles, at præsten i Oddum skal have advaret konfirmanderne mod at komme derud, og det kan godt tænkes, at der virkelig kunne være grund dertil, da ulve godt kan have huseret og haft tilhold både der og i Barslund lunde. Der er i et sagn fortalt om en spillemand, der dumpede i en ulvegrav til en ulv og frelste livet ved at

spille hele natten. Dette vandresagn fortælles også andre steder, men syd for Barslund søndre lund er endnu et hul i heden, som sikkert er en gammel ulvegrav.

I 1838 tjente Ellen Nielsdatter (senere gift med Ole Enevoldsen) i Odderup, hun var da 7 år og passede får ude i Krageris hede. Når hun stod på „Kræ Madsens Banker“, da var der ikke andre menneskelige boliger at øjne end Povl Møgelmoses og „Battel (Bertel) Knyles“ samt Barslund gårde. Denne Battel var fra Knyl i Hoven. Ifølge folketællingen 1845 hed han Bertel Pedersen (57 år) og hans kone Karen Marie Hansdatter (49 år), ingen børn. Karen Marie var pottekone, Battel skal have været underofficer. Hvordan det er gået til, at de har slået sig ned midt i heden, ved jeg ikke. — Huset var simpelt, og skønt det var lille, så var der et afsæt i rygningen, da huset ikke var lige højt i begge ender, hvorfor det spøgende blev kaldt „Krageris kirke“. Han skal have været en rigtig slæber, der gik i lange, hvide hoser, knæbukser og en rød strikket lue. Som gammel mand gik han meget foroverbøjet og med tungen stikkende ud af munden, der bevægedes fra side til side. Nu er de snart helt glemt, måske med undtagelse af en fortælling om, hvordan Battel en gang var kommet i et par stive læderbukser (der siges også, det var læderærmer), som ved hvert skridt sagde „fort“. Battel blev ræd for disse underlige lyde og løb løbsk („skjænd“), og jo stærkere han løb, jo værre med: fort, fort i en uendelighed. Hans moder løb bagefter med en pandekage i hånden for at standse ham. Dette lykkedes først ved Okslund å. (Den gang var der ingen bro, kun en gennemkørsel).

Efter Battel har der boet mange på stedet, der som

de fleste på Vognslund hede blot var fæsteejendomme. Der var en mand, Jens Kr. Eskildsen, som senere flyttede til Egvad og da gav sig i snedkerlære. Efter ham kom nok Peder Kr. Kvembjerg, der fik et barn ved

„Stine Kaal“. Han drak og var et dårligt menneske. Tilsidst fik han ophold i Ølgod fattighus.

En morgen, konen gik ud på arbejde, forlangte Pæ Kresten penge af hende — fik han ikke disse, truede han med at ville hænges både deres hund og kat — det kæreste konen vidste af.

Da hun kom hjem om aftenen, var der slået tre spiger i en bjælke. På den ene hang deres kat, på den anden deres hund og på den tredje — Pæ Kresten selv! (H. P. Hansen: Natmandsfolk).

Derefter var det vist, der kom en, som de kaldte „gamle Anders“. Han var ellers en ung mand men med

et ejendommeligt ældet udseende. — Hans kone hed Mikkellise Cecilie Fjord; hun var en brav kone, men vel på grund af modgang blev hun senere sindssyg. Anders havde vist blot lejet, for da der var gået fire år, blev sognerådet bange, der kom børn, og der kunne være fare for, at familien kunne falde sognet til byrde, hvorfor det var på tide at få dem jaget på døren. Anders blev opsagt, og ingen steder i Ølgod kunne de komme ind. Men så snød Anders ligegodt „Forstanderskabet“. Puglund gårde i Oddum havde hede-parceller ind i Ølgod, og det fik Anders opspurgt og købte en lille hedelod, og så var de „belukset“. Det gik også galt, familien blev nok større, end Anders kunne forsørge, og da konen kom på anstalt, måtte sognet overtage ejendommen. For at værgе sig mod gentagelser blev huset brudt ned, og omliggende hede opkøbt og tilplantet. Det er årsagen til, at Ølgod sogn fik sig en kommuneplantage. Efter „gamle“ Anders havde stedet i Krageris mange beboere og er nu nedbrudt.

Erik Smed byggede på Vognslund hede lige syd for den nye Barslund gård omtrent 1840. — Derefter fik Mathias stedet. Efter ham fik Hans Ottesen, gift med Mathias' datter Marta, stedet. Han byttede ca. 1868 med Hans Kristensen (Feld) i Tistrup. Efter at Hans Ottesen havde solgt stedet i Tistrup, fik han Thomas Bertelsens ejendom i Krageris.

Thomas Bertelsen var nok så den tredie, der vovede sig ud i „det vilde“; han fæstede et stykke hede og fik et tarveligt hus stablet op, Hans „Pejsen“ i Vognslund tømrede det. Så fik han familien, der imens skulle have siddet halvt nedgravet i et jordhus på Mikkal Galthoes hede (syd for den senere Bejsnap kirke, op mod Krusbjerg), samlet derude. Dette er nok sidst i fyrreerne.

Han fik nogen hjælp af de unge folk i Barslund, Søren og Abelone Kierstine, som han siden gjorde meget ud af. Efter at hans kone var død, kom han galt af sted med „Stine Kaal“, hvorfor Stines moder, Mette Kattrin „Kaal“ ryddede lejligheden og fordrev ham fra stedet. Så var det, Hans Ottesen kom. Hans endeligt der på stedet blev noget lignende som Thomas Bertelsen, og en senere ejer formåede heller ikke at modstå det fristende naboskab, som således blev ret skæbnesvangert for dette steds beboere.

Omkring midten af århundredet begyndte der at blive mere røre derude på heden. Barslundgaardene hørte under Juellingsholm, men fik selvejerskøde ca. 1780. De var egentlig et par tvillinggårde, de lå sammen, hvor endnu gården matr. nr. 1 ligger, den anden øst for, hvor der nu er have, ned mod engen. Stuehusene og laderne var vist i forlængelse af hinanden og så hver et fløjhus yderst i gårdspladsen og midt i et hus, de var fælles om (det senere Østerhus). Ejerne Thomas Kristian Hansen og Peder Kristian Nielsen (de var nok i familie), besluttede i 1818 at ophæve fællesskabet og flytte den ene gård ud. Dette skete, og så siger Thomas Kristian til Peder Kristian, at nu måtte han vælge, hvilken af dem han ville have. „Er det virkelig dit alvor“, spurgte Peder Kristian. Ja, det var det, Thomas Kristian var så sikker på, at den anden ikke kunne magte at overtage den ny gård. Ja, når det er dig ligemeget, sagde Peder Kristian, så tager jeg den ny gård. Dette var en så stor overraskelse og skuffelse for Thomas Kristian, at han gik til sengs over det.

Det kom nok også til at knibe for Peder Kristian og sønnen Niels, der kom til at sidde ret hårdt ved den nye gård — og så ville han nok også gerne være i Jens

Movridsens selskab med andre svirebrødre, så det gik ret dårligt for ham. Endnu en årrække efter udflytningen, da han gjorde gårdhandel, havde han endnu ikke fået stuehuset gjort færdig indvendig, så den ny ejer måtte til at få det hele i orden. Jeg kan ikke sige, hvad der gav anledning til, at han kom i handel med Søren Jensen fra Marup i Skjern, nu boende på en gård i Bølling, men de fik da handlet således, at Søren skulle give 1200 rdl. i bytte. Dette skete i 1842, og det fik ikke ubetydelige følger, også for udviklingen i Krageris.

I Havlund i Ølgod boede en pottекvinde, Margrethe. Hun havde en datter, Ane Malene, som også lavede potter. Det var et par kraftige kvinder, der ikke altid kunne spændes; engang, da de slagtede en kalv, blev de uenige, og ved den lejlighed kom Margrethe til at jage en kniv ind i øjet på datteren, så hun siden var blind derpå. Til afveksling af moderens selskab fik Ane Malene sig en kæreste, der hed Jens Povlsen, og de giftede sig. Nå, det begyndte godt, allerede på bryllupsmorgen gav Jens hende en lussing, fordi hun ved at rede brudesengen kom til at rive en kop ned, der stod på bordet; hun var jo altid noget stor i sine bevægelser. Dette er „katten ta' mig sandt“, hun har selv fortalt det. Siden var det ikke altid så let at afgøre, hvem der havde den „udøvende“ myndighed. Efter nogle års forløb er forholdene nok bleven temmelig snævre i det lille hus i Havlund, der begyndte også at komme småfolk. Huset må de vel have solgt, og så skulle de til at se sig om efter et nyt sted at slå sig ned på. Hvorledes eller hvad der har bevirket, at de købte en parcel af den ny mand i Barslund, ved jeg ikke, men det gjorde de, det såkaldte „Gejlkjær“, lige ind til Oddum sogneskel og for en del afgrænset af det lille vandløb „Ejbæk“. Det har vist været 1850, de

kom til ejendommen. En gammel mand mente dog, det måske var et par år efter. Søren Barslund skulle bygge husets „yderstimmel“. Stenene til dette og de andre huse derude blev brændt ude på Barslund hede omtrent midt mellem gården og nybyggerstederne, hvor man endnu kan se, hvor teglovnene har været, medens strygepladsen med de stenomsatte æltekulere nu er pløjet. Huset var ikke større end højst nødvendigt, 7 fag. Muren var ikke højere end $2\frac{3}{4}$ alen til bjælkerne, så der lige kunne blive 3 alen mellem loftet og det lerstampede gulv. Indretningen var heller ikke meget indviklet, en forstue mod syd og så en stor 2-fags stue i den østre ende, som blev brugt til pottemageriet. Til den anden side af forstuen dagligstue, som også brugtes til soveværelse, og så et køkken mod nord bagved stuen, resten var „udhus“.

Desværre blev det ikke noget fredeligt liv, de kom til at føre. Kom de „på kant“, gik det løs med drilleri, så kunne An' Malen godt finde på at tøjre køerne i kornet for at ærgre Jens, og han var jo så ligefrem nødt til at sætte studene i kålen for at få ligevægt i forholdet. Jens var slem til at spille kort og ville også gerne have sig en stor dram, det gjorde jo heller ikke forholdet bedre. Kvinderne var af et vist robust håndslag, der kunne sætte tingene på plads; engang lukkede de Jens inde i fårestien til hans egne betragtninger, og engang imellem fik de en håndsrekning af en tjenstvillig nabo, så kunne den godt stå på tørre klø, så det var ikke så sjældent, der stod gny fra Gejlkjær. Så til sidst er de bleven enige om en fornuftig handling — de gik hver til sit, dog uden egentlig separation, som der er bleven fortalt. Det var vist i 1857. Derefter stod Ane Malene selv for styret nogle år, men da det dog ikke var så let at drive ejendom, som hun måske havde

tænkt sig, så solgte hun stedet og fik sig tilskreven en stor aftægt. Hun fik et lille hus opført på en plet jord i det sydøstre hjørne af marken, der gik hun så på aftægt med 4 ukonfirmerede drenge. Der drev hun så pottelhåndteringen, tillige kunne hun holde et par får, så nu syntes hun at være godt sikret. Der kan dog tit være noget misligt ved aftægtsforhold, og på små ejendomme, hvor det kan knibe at præstere aftægtsydelsen kan forholdet blive helt fortvivlet. På Gejlkjær var de fleste ejere fattige, men aftægten skulle leveres, ellers fik de med An' Malen' at bestille, hun var ikke at spøge med, og følgen blev, at Gejlkjær skiftede ejere stadigvæk. Hun solgte vist til en mand ved navn Jens Kastbjerg, så kom Knud Baggesgaard og Niels Baggesgaard (de var i familie), derpå en Andreas Jensen, der gjorde et mere velment end vellykket forsøg på at forgive aftægtskonen. Han blev straffet, og så kom Lavst Mejner dertil. Dernæst en, der hed Henrik, og så Lavst Bolkvig. Det er den første ejer på Gejlkjær, jeg kan mindes. Han kunne sige: „Det er noget sært vejr, vi har, snart det ene og så det andet, og hvad det kommer i med, det bliver det ved med“, ligesom han nok også skal have lagt mærke til, at når æ kok galer, så kommer der fremmede, eller også kommer ingen. Hans kone An' Bolkvig døde af tæring, så solgte han stedet til en ung mand, Jens Pedersen fra Brejning; han havde tjent i Sønderskov i Borris og var blevet gift med en datter derfra. „Historien gentager sig“, siges der, nu var der igen en Jens Gejlkjær. Selv om forholdene nu var mere afdæmpede end forhen, til aftægtskonen var det stadigt galt med gensidig forbitrelse, og det førte til, at de kom overens om, at An' Malen' skulle have hele Søndermarken som vederlag for aftægten. Denne sønderlemmelse var

jo nok til stor skade for ejendommen, men den medførte dog tålelige tilstande, så Jens Gejlkjær er den af samtlige ejere, der har været der længst. Siden har Gejlkjær været i „røverklør“ og igen haft flere ejere. An' Malen' klarede sig nogenlunde i nogle år, så fik hun tuberkulose og døde 1886. — Derpå boede Karl Kristensen, kaldet Karl Hvidde, der en menneskealder, men så siden har ejendommen igen haft flere ejere.

I 1851 blev der vist bygget 3 steder i nabolaget. Jes Madsen, kaldet „Jes Kaal“, fra Ølgod sogn blev gift med Mette Katrine Thygesen fra Hvollig i Borris og fæstede et stykke hede af Erik Jakobsen i Vognslund, sydvest for Thomas Bertelsen, indtil Oddum skel. Da Erik døde kort efter, var Met' Katrin' bange for, at de ikke skulle få papirerne i orden, men det fik de dog. Denne Mette Katrine var en ret ejendommelig fremtoning, det var hende, der „administrerede“, i en del år havde hun Jes ude at tjene; hun tog til marked og handlede, kørte tørv til Ølgod og solgte. Hun var vidt berømt og søgt til at skære grise, lam og kalve. Om vinteren gik hun omkring og solgte havefrø, og da sønnen, Anton, lærte noget blikkenslageri, gik hun også og solgte hans frembringelser. — Hun var også noget „klog kone“, havde en mængde urter og „rodbrændevin“, så hun kunne give råd for mange slags dårligdom. Hun var i det hele en „faale jen te o sæt om sag“. Hendes datter „Stine Kaal“ var det, som alt omtalt, der var Krageris' farlige hetære. Sønnen var der ikke noget at sige om, han blev gift med en enke og døde forholdsvis tidligt som en agtet mand.

Efter Met' Katrins død blev Jes Madsen gift med Jens Peder Sørensens (Holmbo) enke i Stejlund. De kom på asylet på Ølgod fattiggård, og da hun også

døde fra ham, fik han i sinde at gifte sig endnu en gang med en gammel pige på asylet, de var omtrent jævnaldrende (over 80 år). De fik tilladelse dertil af sognerådet, for derved kunne der jo ikke ske noget, og når det kunne glæde dem, hvorfor så ikke gøre dem den fornøjelse. Men så kom de til det resultat, at det knap kunne betale sig med den viderværdighed, det medførte, og så lod de det drive over.

Jes var en ærlig mand. Da han havde solgt sin ejendom, vist for 1000 kr., og der var en fast gæld på 700 kr., blev der 300 kr. tilovers, som han fik udbetalt. Nu gik han rundt og betalte al sin klatgæld, og så var der lige 7 kr. til rest! „Hvad vil du nu? blev der spurgt. Ja, nu skulle han vel op på fattiggården. Det var dog ikke så slemt, han fik alderdomsunderstøttelse og kunne komme på det såkaldte asyl, der var indrettet på fattiggården (det var dog langt fra forskriftsmæssig).

Kristen Madsen var en karl fra Røgindhus, No sogn, men han havde nok været længe på denne egn og blev gift med en pige, Karen, fra Gundesbøl og havde købt et stykke hede fra en af Odderupgaardene, nord for Ejbæk og Gejlkjær. Bygningen var opført 1851. Denne „Kræ Madsen i Krawris“ var noget af en storskryder, han havde mærker og medailler fra mange slag i Treaarskrigen, (de kunne købes), og ville gerne bilde folk ind, at han havde været med i dem alle og øvet store heltegerninger — dog når han traf sammen med kammerater fra felten, kunne han stemme tonen noget ned, ellers en meget brovtende og bandende herre, men virkelig en vældig arbejder, når han ville, og der var nogen til at beundre ham. Således lavede han en gennemkørsel gennem bankerne nord for gården og trillede i tusindvis af „støwfulde“ jord ned på vejdamningen over engen syd for gården. Det-

te kunne jo være meget godt, omend ikke videre lønnende, hvorimod gårdens drift, der skulle have givet udbytte og underhold, fik han ikke rigtig i gang, så det kneb for ham at klare sig, hvorfor han i en meget ung alder solgte stedet og gik på aftægt — børn havde de ingen af. Og så skete det sære, at nu blev han så begærligt på arbejde, mergelkastning, kulegravning og brolægning, rigtigt „sludearbejde“, så nu samlede han penge, så han kunne optræde som den rare „onkel“ for småfolk, som var i pengeforlegenhed, og hver vinter holdt han store gilder, nu var han ovenpå. Hans eftermand, Jens Kr. Hansen, hvis kone, Maren Thygesen, var fra Aanum, var en meget dygtig mand, der viste, at gården godt kunne føde sin mand.

Hans Hansen (List) var hjemkommen fra krigen, og nu ville han godt have noget for sig selv efter hele tiden at have tjent for andre og de sidste seks år næsten hele tiden været „i trøjen“. Han besøgte da sin moster og „gudmoder“ „Ane Kirstine („Stien“) og hendes mand Thomas Bertelsen, der da boede i Krageri, og da er der nok bleven talt om nybygningerne der på egnen. „Stien“, der nok syntes, det var rart at have ham i nærheden, han havde altid været så „gjøw“ med hende, har jo nok fortalt ham om de nye folk i Barslund, der godt ville sælge jord, og Thomas, der havde tjent der og havde haft en del at gøre med folkene der, som han gjorde meget ud af, har jo nok været villig til at få en forhandling i gang, og det førte til, at Hans List købte hjørneparcellen syd for Gejlkjær indtil Oddum og Ølgod sogneskel. Prisen var den samme som for Gejlkjær, 400 rdl. for jorden og 7-fag hus, dog forlangte Hans List, at det skulle være lidt højere på muren, så der blev 3 alen og 3 tommer fra gulv til loft.

Året efter blev nok den tredie parcel fra Barslund solgt til Niels Andreas Kristensen, der da tjente i Barslund. Han havde også været med i krigen og på lignende vilkår som de forrige, og derved havde Søren fået de 1200 rdl., som han skulle give i bytte ved gård-handelen.

Til husene blev der brændt en ovnfuld sten 3 år i træk, til Gejlkjær nok i 1850, til Hans List 1851 og Niels Andr. Kristensen i 1852. Huset blev dog vist først bygget året efter. Den endelige udstykning og opmåling er nok først foretagen bagefter, da alle parceller var solgte. Jeg ved, at Hans List ikke var tilfreds med, som Skellene blev sat, det var ikke, som det var lovet ved handelen, og han mente sig forurettet. Om det er landmåleren, der har handlet på egen hånd, eller Niels Andreas, der var god til at snakke, og måske fået sig favoriseret, kan ikke nu afgøres.

Ved disse handeler var der, foruden hvad „der står skrevet“, et par andre bestemmelser, som ikke kom i papirerne, men som var mundtlig aftale. Søren Barslund betingede sig en dags høstarbejde hvert år af nybyggerne, så længe han var mand i gården; det var jo et slags mildt hoveri og markerede højhedsretten og blev overholdt, selv af de skiftende ejere. Det andet var, at hvor der fandtes mergel, skulle de andre nybyggere have kastningsret.

Derpå var der stilstand i nogle år med byggeriet i Krageris, men 1858 byggede Nis Pedersen en ejendom vest for Hans List (i Oddum), den brændte i 1860. Det blev opbygget og siden solgt til Søren Nissen, der siden flyttede til Tistrup. Derefter kom Jens Pedersen (kaldet Jens Felding), og efter ham Ole Enevoldsen.

I 1860 byggede Ole Enevoldsen (fra Dyrvig i Ho-

ven) vest for Gejlkjær i Oddum på en parcel, der vist var kommen fra „lille Hans Peder“s gård i Odderup. Hos ham tjente Oles steddatter, Maren, som husholderske i en årrække, og da Hans Peder døde, testamenterede han sit tilgodehavende hos Ole Enevoldsen til hende, og da Ole foruden kapitalen nok også havde glemt renterne, Ole tog sig jo ikke verden så nær, så blev Maren faktisk ejer af det hele, som Jens K. Nielsen (Forsom) bjergede ved at gifte sig med Maren, der nu pludselig fik hans store interesse. Det var omkring 1877—78. Da Ole så måtte flytte ud, var det, at han købte af Jens Felding.

Og så er der et par steder mere i Krageris, nemlig Morten Peder Kristensen, der kom fra Grindsted, de byggede vest for Nis Pedersen. Han havde et æsel, og det er sikkert det eneste firbenede æsel, der har været i Krageris, og skulle nok have været en ret stædig krabat. Siden fik sønnen Peder Mortensen ejendommen.

Simon Pedersen, som stammede fra Lundsby i Oddum, havde først boet i Vognslund, men da han solgte denne ejendom, tog han en hedeparcel fra (øst for „Battel Knyles“), hvor han sidst i 60'erne byggede hus. — Under byggeriet boede de hos Kr. Madsen i Krageris.

Hermed er i det væsentlige givet Krageris' bebyggelseshistorie. Siden er der jo nok kommen en del flere ejendomme, men jeg vil slutte med at fortælle lidt om den næste udstykning fra Barslund. Jens Felding havde flere døtre, en blev gift med Jes Hansen, der var smed, og først kom til at bo i Vognslund (i „æ Skaw“) og siden flyttede til Ølgod by. Den næste blev gift med Andreas Pedersen (Niels Andr. Kristensens stedsøn), der havde overtaget ejendommen på Bars-

lund mark. Den tredie af disse Jens Feldings piger var forlovet med Mathias Hansen fra „æ Røwgraw“ i Agersnap i Ølgod sogn. De ville også gerne have dem et hjem, men da de var fattige, var det slet ikke så let for dem. De havde nok hørt om, hvordan andre havde begyndt derude, og hvad der før har kunnet gå, må vel kunne gå igen. De købte 1876 en parcel af Thomas Barslund (Sørens svigersøn) øst for Gejlkjær og Hans Listes eng og vel på noget lignende betingelser — men ikke til samme pris — som de forrige købere af parceller fra Barslund, at købesummen blev stående som prioritet i ejendommen. For at spare besluttede de sig til selv at ville bygge huset, i alle tilfælde kunne de nok spare teglsten og murer ved at lave stampemur. De fik så ler kørt sammen og æltet, vel sagtens med Jens Feldings stude. Der gik de så i mange dage og sled trolig, de plukkede lyng, som blev lagt i lag, oven på klaskedes så et lag ler, og således fortsattes til de nåede den bestemte højde. Nu skulle muren pyntes lidt af, da lyngen stak frem overalt. Mathias prøvede med en skarp spade, men det var slet ikke så let, de sejge lyngris ville ikke sådan give sig, men så fik de en genial tanke: man kunne vel svide det lodne af, og som tænkt så gjort, det tørre lyng brændte villigt, ak alt for villigt, og så indtraf der det sørgelige: hele muren brændte op. De havde ikke rigtig forstået metoden med at lave stampemur. Der var alt for megen og for grov lyng, så det slet ikke kunne blive indlejret i lermassen. Der stod de så på bar bund, mange dages trofast arbejde var spildt. Så fik de købt noget gammelt bygningsmateriale; stampemur havde de nok tabt lysten til, og efter genvordighederne nåede at få et, om end meget simpelt, hus stablet op og fik begyndt. Ikke så længe efter byttede de med Hans

Grave, og siden kom de til Skarrild, hvor de efter mange års slid stred sig frem til ret gode kår.

Mange år efter var Mathias inde i Barslund, og da takkede han dem, fordi de havde betroet ham jorden, så han fik begyndt, ellers tvivlede han på, at han var kommen i gang, og havde der ikke været anden udvej end et trælsomt liv som daglejer. Den gamle Søren Barslund sagde da, at det var han glad for at høre, da han ikke sjældnen havde måttet døje stiklerier og ubehageligheder af de gamle Hoven gårdmænd, der havde set med megen uvilje på denne fremmede indflytter, der gav sig til at sælge af udmarken; hvad kunne det ikke føre til? Sognet kunne blive belemret med en hob „sognestakler“, sådan noget „sølle naat“ kunne vanskelig klare sig selv men måtte falde sognet til byrde. En af de værdige og vise fædre, en stor Ørbæk-gårdmand, havde fundet en efter hans egen mening vittig og træffende benævnelse for en lignende koloni af udflyttere i Knaplund, idet han hånligt kaldte dem „Hebonitter“.

ROVMORD I TORSTED 1630

Af Alfred Kaae

Udi sidst forleden *Schierum* marked sad hestetyven *Peder Holde* og slog på sin lomme:
»Her udi ligger rigsdaler, som de i *Torsted*
gav os for Christen Willsen at myrde!»

Forspil.

Krig, besættelse, lovløshed! Vi kender godt de ting. I årene 1627—29 var Jylland besat af den tyske kejsers krigshære under førerskab af feltherren *Wallenstein*. Danmark skulle tugtes for kong Christian den Fjerdes letsindige forsøg på at undsætte de hårdt trængte protestanter i Nordtyskland i begyndelsen af trediveårskrigen.

Denne onde tid, hvor bønder og borgere, præster og ridefogeder var overladt til de tyske besættelsestropers vilkårlige herredømme, idet kongens embedsmænd, lensmændene og den øvrige adel hurtigt forsvandt fra Jylland; — de flygtede over til øerne, til Halland eller til Norge for at bringe deres personer og deres pengesække i sikkerhed. I denne onde tid prøvede bønderne enkelte steder at organisere en virkelig modstand mod fjenden. Det mislykkedes; men friskarer af udplyndrede eller fordrevne bønder flakkede rundt, og sammen med landets fredløse og lovløse mænd førte de en krig i det lille format med tyskerne.

Da freden kom, drog de bofaste mænd tilbage til deres landsbyer, mens mange andre fortsatte krigen

som røverbander, der havde tilhold i afsides egne, især i de skove og heder, som da dækkede en stor del af Jylland. Kongen udstedte flere gange befalinger til sine lensmænd om at udrydde disse *krabber*, som man kaldte dem. Hovedmændene for den ugerning, hvorom her skal fortælles, *Peder Holde*, som vistnok var fra *Ikast*, og *Niels Hedegård*, kaldes *krabber*. De levede øjensynligt som tyve og røvere og gik altså heller ikke af vejen for et rovmord, når et sådant bød sig til.

På den tid havde gården *Brændgård* i *Torsted* to beboere. Den ene var en enke, der havde to voksne sønner, *Christen* og *Niels Nielsen*. Hun havde en søster, som boede i *Nymølle* i *Råsted*; denne kvinde var også enke og havde to sønner, *Peder* og *Christen Christensen*, der begge var godt kendt med de to *krabber*.

Den anden bonde i *Brændgård* var Chr. Willsen. (Navnet skrives også Udsen, Udlsen og Ullsen. I min bog: *Torsted*, kaldes han Nielsen, idet navnet, som kun kendes fra landstingets dombøger, er forskrevet og unemt at læse). Denne mand var rytter. Han havde også en rytters krigsudstyr, idet han havde: væрге, sporer og sadel hængende i sin stue. — Om han har gjort krigstjeneste af gården, som var en selvejergård, eller han i sine yngre dage har været indrulleret som rytter kan ikke oplyses; men visse forhold tyder måske mest på det sidste. Han var sikkert ikke født i *Torsted*, men stammede vistnok fra *Nørre Nissum*, hvor han var kendt af sognemændene og hr. *Niels Jørgensen*, der var præst i dette sogn fra 1590—1630. Navnet Willsen kendes fra Lemvig, hvor der midt i 1500-tallet levede en velstående borger og rådmand, som hed Lars Wilsen, og hvis søn Søren Lassen kom til Holstebro, hvor han bl. a. havde Storebroen i for-

lening 1562—74 (Aldal: Holstebro Historie, s. 103 og 262). Her i Torsted havde Willsen fået en del fjender. En af disse var *Houli Lassen* i *Abisgade*, en stridbar og fortrædelig mand, der også havde andre fjender end Chr. Willsen i Brændgård (se A. Kaae: Torsted, s. 77 f.). Familien Houli bestod foruden af Houli selv og hans kone af en datter ved navn *Karen* og to voksne sønner, *Las* og *Iver*. Om en tredje voksen søn Frans fortælles, at han skød sig selv i besættelsestiden; men Houli og hans familie skyldte Chr. Willsen for at have forvoldt hans død i Torsted sande og røvet hans brogede hest ved fjendens hjælp. Flere gange havde de under hæftigt mundhuggeri ved sognestævnet på Torsted kirkegård beskyldt Christen Willsen for at være årsag til Franses død. Men han nægtede det og sagde, at han havde købt den brogede hest af den korporal, som var indkvarteret hos *Christen Juul* i *Bondesgård*. Men Houli havde sagt, at når gunstig lensmand kom hjem, da skulle Chr. Willsen få noget andet at høre. Ja, Karen Houlisdatter skal endog i sommeren 1630 have sagt, at efter Sct. Laurits dag skulle Chr. Willsen ikke have mange dage igen, hvilket dog ingen af sognemændene kunne sige for sandhed at have hørt.

Andre fjender, som manden i Brændgård havde skaffet sig, var sognepræsten hr. *Jacob Sørensen Harrestrup* og hans to medhjælpere, gårdmændene *Kristen Nielsen* i *Lystbækgård* og *Kristen Rasmussen* i *Gammelby*. Begge disse mænd var selvejere og følgende mænd, som betød noget i sognet. — Disse mænds fjendskab havde Chr. Willsen pådraget sig ved sin usømmelige livsførelse, idet han levede sammen med en ugift kvinde, *Anna Ludvigsdatter*, som havde født ham et barn; og hende ville han ikke skille sig af med.

Præsten fik hende dog forvist af sognet, men hun kom snart tilbage igen og optog samlivet med Chr. Willsen. Herover var præsten meget forbitret og skikkede sine to medhjælpere til ham ved sognestævnet for at pålægge ham at lade hende fare og leve et sømmeligt liv. Dette ærinde blev også forrettet endog i mange vidners nærværelse; men Chr. Willsen hånede dem og sagde til sognemændene, at de ikke altid skulle adlyde præsten, den gamle abe, og gøre, som han beføl. Og da han vedblivende beholdt Anne Ludvigsdatter hos sig, førte præsten sagen til tinge for at tvinge ham til at lade hende fare. Dette fandt sted i sommeren 1630, og den 5. august stod de to mænd på Hing herredssting og svor, at de på præstens vegne søndag den 28. juli havde givet Chr. Willsen pålæg om at skille sig ved kvinden. Men Chr. Willsen påstod, at de havde svoret falsk, idet han denne søndag havde været i *Nør Nissum*, hvor han havde overværet prædiken i kirken og talt med præsten og sognemændene der. De to mænd indrømmede, at der måske stod en gal dato i det skrevne tingsvidne; det vidste de ikke, for de kunne ikke læse; men at de havde overbragt ham præstens pålæg var sikkert nok; der var mange, som havde hørt på det. — Chr. Willsen truer imidlertid både de to mænd og Jacob Harrestrup med at gå til lensmanden med en klage over dem for løgnagtig udstedt tingsvidne, hvilket var en meget alvorlig sag for dem. De var ham fjendske, derom kan man ikke tvivle, og ønskede ham hen, hvor peberet gror.

Jens Christensen i Bondesgård optrådte tilsyneladende som mægler imellem præsten og Chr. Willsen; han var søn af *Christen Jensen Juul*, der døde i Bondesgård 1631. Denne Jens Christensen eller Jens Bondesgård, som han næsten altid kaldes, var, som fade-

ren havde været før ham, lensmandens delefoged. Om han på den tid, mordet fandt sted, havde denne ansete syssel, eller han var sin aldrende faders medhjælper, vides ikke. Delefogeden varetog lensmandens sager overfor bønderne i herredet og nød som løn derfor sin gård fri for landgilde og arbejde. Han var altså vant til at optræde i retstrætter, og da Bondesgård lå tæt ved præstegården, som dens nærmeste nabo, er det vel helt naturligt, at Jens Christensen prøver at hjælpe præsten imod den formastelige Chr. Willsen, som havde fået overtaget i kampen mod præsten og de to mænd, som var hr. Jacobs medhjælpere.

Dramaet.

Rovmordet fandt sted i rughøstens tid, natten mellem den 16. og 17. august, og det er nok rigtigt, når der fortælles, at om eftermiddagen den 16. havde Jens Christensen Bondesgård sammen med Kristen Nielsen i Lystbæk og Kristen Rasmussen i Gammelby gæstet Chr. Willsen i følge med Kristen Jensen ved Torsted kirke. Det er Anne Ludvigsdatter, som fortæller det. De kom for at gøre en handel med ham og få ham til at afstå fra at forfølge den sag om det falske tingsvidne, som de to mænd havde svoret imod ham; men Chr. Willsen var ikke nem at handle med i den sag.

Christen Christensen af Nymølle var den dag hos sin moster i Brændgård for at hjælpe til at høste rug; han fortæller, at Chr. Willsen hentede ham, for at han skulle høre, hvad der blev handlet om, og denne upålidelige fyr siger, at Willsen forlangte et halvt hundrede rigsdaler for at stille sagen i ro, så den ikke skulle komme for lensmanden. Og de bød ham 16 daler; da sagde han, at han ville ikke for ringere end tyve daler af hr. Jacob og tre daler af hver medhjælper. De sad

først ude ved enkens ladegavl en *stød*, men siden ginge de ind i laden, hvor handelen fortsattes. Jens Bondesgård prøvede sin mægling og forsøgte at overtale Willsen til at tage imod buddet på de 16 daler.

„Tag pendingerne, i morgen bliver de ikke bøden!“ sagde han; men Willsen lod sig ikke rokke. — Han havde „grisen“ og ville selv sætte prisen, som ordsproget siger. Christen fra Nymølle gik nu fra dem ud på marken for at høste, for det trak ud og ville snart blive aften; han mente, at mændene var der en tre, fire timer.

Handelen gik ikke i orden, og om aftenen kom Jens Bondesgård igen, denne gang var han uden følge, og da sad han inde i stuen og holdt snak med Willsen i Annes påhør, mens de skiftedes til at drikke øl af en rød potte. Både Anne og Willsen var gået i seng, da han kom. Det var ikke den eneste gang, han havde prøvet at lave forlig, og en dag havde Willsen forlangt en beslagen vogn, så skulle sagen falde; siden havde han sat sin fordring op, og nu prøver Jens at stille ham tilfreds med vognen, som han havde fuldmagt til at give; men der var ingen råd med Willsen, og da den røde potte var tom, gik Jens sin vej igen, og „ægteparret“ lagde sig til at sove.

På Hing herreds ting den ottende september fortæller Anne Ludvigsdatter om, hvad videre der skete denne nat. Som de sov, brød en flok karle ind i stuen. Hun hørte dem ikke lave noget bulder, før de stod ved sengen og hug på Chr. Willsen, og de *brød* noget på tysk og råbte: „Din skiellem, hvor gjorde du af Frans Houlsen og den brogede hest!“

Men han svarede, at han havde købt hesten af korporalen og havde ej gjort Frans noget *unde* og bad dem, de *skulle give ham liv for Jesu vunders skyld*.

Da svarede de: „Ret nu skal du få det liv!“ Og så

hug og stak de på ham så længe, til han faldt imellem dem på gulvet, *tildøde*.

Og da han var dånet, råbte en af dem på lys; men de fandt intet og tog da noget halm af sengen, som de tændte ild i for at se, om han var død, og da de så, at han var død eller svimet, trådte de på ilden.

Da sagde en af dem: „Fort!“ og så for de af stuen og tog ned dem af sengen et par lagen, to sengeklæder, et halstørklæde, et par bukser, hat, hætt og alle hans daglige klæder, hans *veri, spuor, sadell, tømme* og en hest, som stod *tyret* uden for gården. De gav sig dog tid til at sætte krogen på døren udvendig, så hun ikke kunne komme ud for at hente hjælp, før hun havde brudt et hul i væggen, så hun kunne få krogen af.

Anne løb til Kristen Nielsen, som boede i sin moders gård og kaldte dem til hjælp og bad dem hente præsten. Hr. Jacob kom da også og gav Willsen sakramentet; thi han var endnu ikke død. Og han spurgte den døende mand, om han kendte nogen af de karle, der havde været med, hvilket han nægtede; men han mente dog, at Iver Houlisen havde været med, for *dei var sådan en kompan med på størrelse som ham*. Det var hr. Jacobs egne ord om, hvad den hårdtsårede mand sagde. Andre ville vide, at da præsten kom ind ad døren, vendte Chr. Willsen hovedet imod ham og sagde:

„Nu får I jeres vilje. Eja, I unde folk i Torsted, hvor haver I ladet bortrøve min liv i min egen hus!“ Og da han blev tilspurgt, hvem han skyldte for den onde gerning, da svarede han: „Iver Houlisen og hans parti. Det vil jeg dø på; thi de haver altid lovet mig det“.

Hen i dagningen kom også andre mænd til stede, blandt andre Jens Bondesgård, Kr. Jensen ved kirken, Knud Andersen i præstegården, Kr. Nielsen i Brændgård og Jens Madsen i Oksbjerg. Til disse mænd

fremkom Chr. Willsen også med sin sigtelse imod Iver Houlsen, inden han døde søndag morgen.

En broder til den afdøde hed Jens Willsen, og han blev sin dræbte broders eftermålsmand og søger sigtelsen imod Iver Houlsen bilagt med vidnesbyrd på tinge. Der var nok, som havde hørt om deres tvist og onde ord, men ingen af de mænd fra Torsted, som vidnede, havde dog hørt, at Houli eller hans børn havde undsagt Chr. Willsen. Der var således kun den dræbtes egne ord at bygge på. Sandemændene af herredet skulle nu gøre deres ed på landstinget, men inden dette skete, kom der nye oplysninger, som giver sagen en særlig uhyggelig baggrund, hvis vi ellers kan stole på disse vidners ord.

Der blev fanget en ung person, som blev lagt i jern på Bøvling slot, hvor lensmanden Otto Scheel opholdt sig ved juletid 1630.

Den unge person var vor kending Christen fra Nymølle i Råsted. Senere blev hans broder Peder Christensen også hæftet og lagt i jernet på lensmandens slot. Også Niels Nielsen fra Brændgård og Karen Ludvigsdatter kom til Bøvling for at blive forhørt; om de blev lukket inde, melder de gamle tingsvidner dog ikke noget om.

De to brødre fra Nymølle viser sig at være et par rigtig modbydelige karle, karakterløse, udsvævende og rå, i stand til at øve enhver skændselsgerning; de var tyve og hælere og omgikkes alt det pak, som levede i lovløshed indenfor deres egn. Af hvad årsag Christen Nymølle blev hæftet vides ikke; men da han først fik munden lukket op, åbnede der sig som en afgrund af lovløshed, og hvis det er sandt, hvad han og broderen og Anne Ludvigsdatter åbenbarer, er det et ret uhyggeligt tidsbillede, der vises os.

Forhørene på Bøvling slot börjer anden juledag, og de aflagte vidnesbyrd var ikke alle *godvillige*; de to brødre gav også *modvillige* deres ord fra sig i selveste lensmandens nærvær. Og disse modvillige ord er uden al tvivl knebet ud af dem med gloende tænger eller ved hjælp af andre torturretskaber. De fleste af forhørene er nedskrevet af slotsskriveren *Mogens Simonson*, enkelte af sognepræsten i *Ulfborg* og *Råsted* hr. *Kjeld Nielsen*, eller af hr. Kjeld og præsten i *Bøvling* og *Flynder* hr. *Christen Christensen*, *Gjødstrup*, der som regel var tilhører under forhørene på Bøvling slot.

Anne Ludvigsdatter i forhør på Bøvling slot.

Anden juledag står Anne Ludvigsdatter i borge-stuen på Bøvling og fortæller, hvad hun ved, og det er meget mere, end hvad hun har sagt på Hing herreds ting et par måneder forud. Hvorfor sagde hun ikke alt dengang, spurgte slotsskriveren. Nej, hun turde ikke, hun var ræd for sit liv, derfor havde hun intet nævnet om, hvem der var i stuen, da Chr. Willsen blev myr-det. Men der var både Iver Houlsen, Niels Brændgård og Christen Nymølle; det så hun, da de tændte ild i halmen. De andre kendte hun ikke, fordi ilden så hastigt blev slukket.

Iver Houlsen havde truet hende flere gange hårdelig til at tie, og hans moder, Houli Larsens kone, havde sagt til hende: „Dersom du ikke holder din mund, så skal en blå kugle gå igiemmel dig!“

Også Jens Bondesgård havde været hos hende en tid før jul for at få hende til at rejse sin vej: „Thi“, sagde han, „du ved ikke den time, du bliver tagen til Bøvling at sidde i deres jern og pines af dem“. Men hun sagde nej, hun var intet skyldig i denne gerning og frygtede ikke.

Ja, ja! Jens kunne måske have gjort dette i en god mening; men det var nok ikke kvindens tanker. Hun mente, han var i komplot med Houlingerne og ville jage hende bort fra egnen, for at hun ikke skulle snakke for meget.

Hun siger også, at Houli og hans sønner havde i nogle år en *svar færd til Chr. Willsen* og tit og ofte truet ham på hans liv. Las og Iver lå engang på lur efter ham i Torsted sande og *vild skiødt hannom* derude, hvis en *guod* ven ikke havde varet ham i tide, så han red en anden vej og kom ikke i deres hænder.

Da Chr. Willsen var død, kom Niels Brændgård ind i huset og ledte imellem nogle breve, som stod i en låsløs kiste; men hvor mange, han tog, ved hun ikke. Sådan vandt hun ved sin sjæl og salighed sandt at være, først i borgestuen og siden til tinge.

De fængslede Nymølle karle på pinebænken.

De to Nymølle karle lukkede nu op for posen. Først fortæller Christen, at han i sidste *Schierum* marked var sammen med krabberne Peder Holde og Niels Hedegård. — Skærum marked holdtes formodentlig ved Skrumbro, hvor alfarvejen fra Ringkøbing til Lemvig, Struer og Holstebro gik over Storåen. Her lå i katolsk tid en kirke eller et kapel og tæt derved en hellig kilde. Måske er denne kilde årsag til både kapellet og markedet; det sidste har muligvis oprindeligt været et kildemarked. Men som mødested for folk fra det nordvestlige Hardsyssel var det jo meget heldigt. Og her traf det sig nu „tilfældigt“, at Peder Holde og Niels Hedegård kom med et par øg, som de fik solgt. Overfor Christen Nymølle lagde de ikke skjul på, at de havde stjålet øgene ude østen for *Silkeborg*. I deres drukkenskab blev de to hestetyve uens om nogle pen-

ge, som de sagde, at de havde fået for at myrde Chr. Willsen i Brændgård. Peder Holde havde pengene og slog på hans lomme; her udi ligger rigsdaler, som de i *Torsted gaff os for Christen Willsen at mørde.*

At morderne undslap, og han selv blev lagt i jernet på Bøvling slot, syntes ham måske at være en altfor tragisk udgang af dramaet.

Også Peder Nymølle havde en bekendelse at aflægge, den kom frem i hans sognepræsts nærværelse, og hr. Kjeld i Ulfborg nedskrev den således:

„Så bekender Peder Christensen, at han på sin broders tilskyndelse, over hvilken han højlig klager, haver vandret med Peder Holde og Niels Hedegård til Chr. Willsen i Brændgård om en sadel og hest, de hannom vil fritage, drog igennem gården, holdt siden stille mellem kirken og gården, til de kom tilbage; men hvo det gik med den dræbte, det vidste han ikke“.

Om sig selv bekendte han for præsten, at han sig ingen synder og grove laster var bevidst, uden at han i lang tid havde haft ukysk omgængelse med en gammel kone i sognet. Så kunne han intet mere bekende, og hr. Kjeld gav ham i godtfolks overværelse sakramentet. Men siden i enrum lettede han yderligere sin samvittighed for sognepræsten og sagde, at han og hans broder engang havde stjålet en hest og et øg i Måbjerg på anvisning af *Kr. Knudsen i Holstebro*, og han klagede højt på *Jep Pedersen i Skav i Ulfborg sogn*, der havde så ofte overrendt ham for at få de to heste, som han havde lovet væk i *sønden*. Han fik ti mark for dem. Hæleren i Skau skulle jo også tjene på dem. Ligeledes vedgik han at have ligget med to andre kvinder, og tilsidst sagde han, at han i *plukkeri og små styll sig vel ofte havde øvet, såvel i fjendernes tid som siden.*

Begge brødrene vil altså sige, at det var krabberne, der havde myrdet manden i Brændgård. Christen vidste mere og fortalte, at den nat, hans broder Peder var med Peder Holde i Brændgård, da gik Niels Nielsen i Brændgård, hans søskendebarn ind til Chr. Willsen for at se efter, hvad Chr. Willsen foretog sig, idet han gav sig et ærinde ind i stuen med en gammel ulden sæk. Niels var således højeste årsag til Chr. Willsens død. Han mente også at vide, at hr. Jacob i Torsted sammen med sine to medhjælpere dagen efter mordet havde fjernet de breve, som de var så rædde for, fra den dodes standkiste.

Siden bekendte han, at nogle dage før mordet kom Peder Holde til Nymølle med en hest og begærede, at de ville skaffe den lidt af vejen. De satte hesten i græsning hos *Christen Årnsbjerg*; men senere kom Niels Hedegård og klagede sig over, at han hårdt efterstræbtes for denne hest af en delefoged ved Silkeborg, hvorfor de hjemhint hesten fra Årnsbjerg, og en nat, før Chr. W. blev myrdet, red Niels Hedegård på denne hest til Brændgård, og Peder Holde og Peder Nymøller fulgtes med ham; men da Willsen ikke var hjemme, blev Peder Holde i laden hele dagen derefter i noget hø, mens de to andre red bort igen. Det var netop den dag, han havde været i Brændgård at høste rug. Han lå i laden sammen med sit søskendebarn Niels den nat, ugerningen blev øvet, og Peder Nymølle og Niels Hedegård kaldte Peder Holde ud, hvorefter denne gik til vinduet for udspejde Chr. Willsen; men da fortalte han, Jens Bondesgård endnu sad og drak derinde. Siden *fuld drøv* de mordet; men han lå i laden hele tiden.

At dette ikke var helt sandt, kunne lensmanden og hans skriver nok skønne, og fyren måtte op i borge-

stuen igen, hvorefter han tilkendegav, at *den vinde, han vandt* på Hing herredsting, at de to krabber skulle have undsagt Chr. Willsen, *den havde Las Houlisen kommen hannom til at vinde*, hvilket han nu højlydt fortrød. Og da han nu var kommet i skred, så fortæller han, at Houli Lassen og hans kone for to år siden ville have ham til at tage livet af Chr. Willsen.

Ser man det, skulle vi være på vej til sandheden. Han fortæller også, hvorledes Jens Bondesgård og præstens to medhjælpere søgte at afkøbe Chr. Willsen retten til at føre sin sag for lensmanden, ligesom han også fortæller, at han under sine ophold i Torsted tit og ofte havde hørt Houlis, præstens og Christens Juuls folk sige, at de skulle give krabberne de penge for at myrde Chr. Willsen. Ligeledes havde han hørt af den myrdedes egen mund, at denne skyldte Iver Houlisen for *sin bane*, idet han lå oven på ham med en kniv og gjorde ham den skade i livet. Han døde af et stort snitsår i maven; det var så dybt, at hans indvolde *vældede ud* af vunden. Om sit ophold i laden lod han også munden løbe.

Lensmanden ville gerne høre noget nærmere om de gode folk i Torsted, og nu fremtvang han en *nødvillig* bekendelse af Christen Nymølle. — Om det var løgn eller sandhed, lensmanden fik ud af ham ved den tortur, han brugte, kan vi ikke vide, men der kom en net historie:

Fredagen før mordet var krabberne i Houli Lassens gård, hvor de gjorde akkord med Jens Bondesgård, Kr. Rasmussen i Gammelby og Kr. Nielsen i Lystbæk samt Houli og hans folk om en *summa pending* for at tage Chr. Willsen af dage, for at han ikke videre skulle forfølge nogen i den sag om det vidne, præstens medhjælpere havde svoret. Og der blev forligt om, at

Jens Christensen skulle give tyve enkrone-daler til de to og fire enkrone-daler til Christen Christensen for at han skulle tie stille. Videre fortalte han, at præsten, hr. Jacob i Torsted, skulle vide noget om dette onde anslag og skulle betale nogen af pengene, skønt han ikke selv var med til forliget. Så vedtog de, at overfaldet skulle finde sted den følgende nat; men da de fornam, at Chr. Willsen ikke var hjemme, tog krabberne over til Nymølle og kom igen anden dagen i følge med Peder Nymølle.

Og da gik Niels Brændgård ind til Chr. Willsen for at se, om der var nogen. Siden gik Niels og Christen udi enkens lade, og noget senere på aftenen kom Peder Holde til ladehullerne og spurgte, om Chr. Willsen var hjemme. De svarede, at han gik til Bondesgård for en liden stund siden; da han kom hjem, stod Niels op og gik ud til Peder Holde og blev borte. En stund efter kom han tilbage til laden og sagde, at nu havde Chr. Willsen fået *en dieffels færd*. Videre sagde Chr. Nymølle, at Jens Christensen i Bondesgård, Peder Holde og Niels Hedegård holdt med hverandre sønden for Chr. Willsens *salshus*, førend ugeringen skete, og der talte Jens dem de tyve daler op, og så gik han ind og holdt snak med Chr. Willsen, som vi før har hørt. Peder Holde var selv henne ved vinduet og så, at Christen sad op i sengen og drak med Jens.

Så en stund efter, at Jens var kommet ud, gik de andre ind og myrdede Chr. Willsen, og det var Niels Hedegård, Peder Holde, Niels Brændgård og Iver Houlsen; de to sidstnævnte havde smurt sig under øjnene, så de ikke kunne kendes. Imens gerningen skete, stod Jens Bondesgård og Rasmus Gammelby og vogtede døren. — Og så dagen derpå efter prædi-

ken kom hr. Jacob og hans medhjælpere og Jens Bondesgård og udtog de breve, og Niels Brændgård læste først samme breve, inden hr. Jacob og hans medhjælpere fik dem.

Og dette var så sandt, så sandt! Og hvis det ikke er løgn, så er det en uhyggelig affære, som vi har fået lov at se ind i: Blodhævn og køb af snigmordere, som man selv assisterer. Og hele slænget fra præsten og hans medhjælpere over Jens Bondesgård og alle Houlingerne til Niels Nielsen i Brændgård burde endt deres elendige liv i Hing herreds galge. Man kunne forresten på den tid betale mandebod.

Niels Brændgård havde også noget at fortælle i den Bøvling borgestue. I lensmandens nærvær sagde han, at den dag, de høstede rug, spurgte Christen Nymølle ham, om det var synd at tage Chr. Willsens hest; men han havde svaret, hvem der mon skulle gøre det, for den var skabet. Om natten, da de lå i laden for at sove, kom der nogen til væggen og kaldte på Christen, der stod nøgen op og gik til et hul i væggen og holdt snak med nogen udenfor; men han kunne ikke forstå, hvad der blev talt om, uden at Christen et par gange sagde ja. Så lagde Christen sig igen hos ham, indtil Anne Ludvigsdatter kom råbende og forkyndte den ulykke, og da var morderne bortreden; men han hørte Chr. Willsen klage på Iver Houlsen for *sin bane*.

Niels har altså ikke mærket, at Peder Holde skulle have ligget i høet i laden; det er så nok noget, Christen har fundet på.

Peder Christensen havde også mere at fortælle og bekende, han gentager, at han red fra krabberne ved Brændgård og ventede på dem lidt uden for gården, mens de gjorde gerningen. Da de kom, havde Niels Hedegård en skade i sin ene finger og klagede hårdt

undervejs. Så skiltes de, og krabberne red øster på.

Da han kom på pinebænken, fik han munden åbnet nok så godt: Den aften før mordet kom Niels Hedegård og Peder Holde til ham, den ene ridende, den anden gående, og de havde *en spiud* og *en stakket værge* og spurgte, om han ville følge med til Brændgård for at stjæle Chr. Willsens hest. Så tog han en kleppert og red med dem, og da de kom til gården, blev han holdende at vogte, om der kom nogen. Så kom de igen og havde hesten med, og så red de alle tre, og de klæder, de havde taget, lagde de på hesten. De gav ham *en hølsklæde* og sagde, at de havde gjort Chr. Willsen nogen skade, hvad Niels Hedegård nogle gange beklagede at være sket, og de bad, han skulle tie med, hvad de havde gjort.

Pjaltten havde såmænd tiet stille så længe som muligt. Og skal man tro hans broders vidnesbyrd, så var der mange, der var mere hjemfalden til straf end Peder Christensen. Men sådan gik det nu ikke. Krabberne undrendte østerpå; om Houlingerne hører vi ikke mere i denne sag, og om Jens Christensen i Bondesgård ej heller. Han levede siden som defoged og kirkeværge i sin fædrende gård og har gjort sit navn kendt i sognets historie ved at skænke Torsted kirke to agre på *Ringkøbing* bymark. Disse agre hører endnu til vor kirke. Gjorde han det for sine synders skyld? Vi ved det ikke. Hans navn står på kirkeblokken, som han lod omstøbe i Flensborg, og inden han døde, lod han lave to ligsten, een til at lægge på sine forældres grav og een til sin egen.

Dommen.

Peder i Nymølle, der havde fået det gamle hølsklæde i løn for sin tilsyneladende noget ubetydelige hjælp

ved ugerningen, fik derimod en hård straf. Da sandemændene af herredet på Viborg landsting skulle gøre deres *ed og toug*, svor de *Peder Christensen at være Christen Willsens bane*, da han selv havde bekendt at have været i flok og følge til stedet og fra, *der samme drab og mord er gjort*, lige såvel som han og var delagtig *udi huis gods*, der samme tid blev røvet af Chr. Willsens hus. Og *derfor svor hannom manddød over och fra hans fred*.

På Hing herreds galgehøj eller måske på den i Ulfborg måtte han strække hals for mestermandens økse. Det var skarpretteren fra Nykøbing, som forestod henrettelsen.

Efterspil.

Dramaet fik dog et efterspil for nogle andre af de i sagen nævnte personer. — Enten nu hr. Jacob havde fjernet brevene fra standkisten i Chr. Willsens stue eller ej, kom sagen jo for lensmandens øren, og det blev fastslået på landstinget, at de to mænd, der som præstens medhjælpere havde svoret, at Willsen var på Torsted kirkegård den pågældende søndag, havde uret, enten nu datoen var forskrevet, eller de havde løjet, og de måtte 1631 betale en bøde på sejsten rigsdaler til lensmanden på Bøvling slot.

JOHAN JØRGEN CHRISTEN SULKJÆR

Af Ejnar Poulsen

Født $\frac{7}{5}$ 1877 i Lemvig. (Plejesøn af træhandler J. P. Skausgaard og hustru Maren Pinholt i Nr. Nissum). Præliminæreksamen, 1895—96 vinterlærer i Nr. Lyngvig, dim. Nr. Nissum seminarium 1898, vikar i Hove, 1898—99 vinterlærer i Borris, 1899 lærer i Hvingel, $\frac{1}{1}$ 1900 hjælpelærer hos præsten på Nyord, $\frac{1}{7}$ 1900 andenlærer i Ræhr, $\frac{1}{9}$ 1903 lærer i Volsgaard, $\frac{1}{2}$ 1925 i Studsgaard, entlediget $\frac{21}{12}$ 1934, død $\frac{8}{4}$ 1950 i Studsgaard.

Gift $\frac{7}{12}$ 1900 med Christiane Petrine Laursen, født $\frac{20}{10}$ 1875 i Nørlem. (Datter af landpost Bent Mathias L. og hustru Johanne Jensen).

På landsarkivet i Viborg kan man træffe mange mærkelige mennesker. At en del mennesker i det hele taget kan komme i tanker om at bruge mange fritimer af deres forholdsvis korte levetid til at sidde inden døre og granske i gamle, støvede dokumenter, er jo i sig selv betegnende for de såkaldte „arkivrotter“. Og træffer man så en person, der helt eller delvis arbejder med samme emne eller har eftersøgt de henfarne slægter, som man selv er på jagt efter, ja, så kan der let gennem disse fælles interesser skabes et samarbejde og måske en venskabsforbindelse, der varer for livet.

For over 25 år siden, da forfatteren af disse linier i høj grad var interesseret i Ringkøbing amt, traf jeg et ejendommeligt par arkivgæster; den ene var stor og diger, den anden lille og pilskaldet. Hvem var det? Den lille kunne jeg ikke placere, men den store var

uden tvivl smed. Da jeg af deres rekvisitioner på læsestuen forstod, hvilken egn de arbejdede med, hilste jeg på dem i middagspausen og erfarede da, at den store, digre var en kollega fra Studsgaard, og den lille,

Lærer Joh. C. Sulkjær, Studsgaard, 1932.

pilskallede *) var assistent på forsøgsstationen sammesteds. Da vi to kolleger arbejdede dels på samme linie, blev dette bekendtskab indledning til en meget omfattende korrespondance — navnlig om afdøde personer fra Hardsyssel.

Hvor kunne den Studsgaard degn skrive breve. De var alt andet end kedelige, og de var lange. Når han fik sig plantet ved skrivebordet, skrev han løs, og var arket fuldt, tog han det papir, der var nærmest for hånden (fra folio til små sedler), så han blev fri for at rejse sig. Ofte var hans breve hele rimbrev; thi han havde også poetiske evner.

*) Niels Erik Overgaard Nielsen, født 7. august 1876 i Rind, død 30. maj 1947 i Studsgaard, forfatter til Vestjyllands Oldtidsbebyggelse (1932) m. m.

Efter en afmagringskur sendte han mig følgende hjertesuk 1934:

De svandt, de svandt de glade tyksakdage,
min korpulence og mit fedt med dem svandt hen,
men et par ekstra kilo har jeg dog tilbage,
o, måtte jeg blot aldrig miste dem.

Min sjæl var gemt dybt under hvalte buer
og sad i fedt, så skælvende og øm,
og hjertet hegnet var af muntre luer,
nu er alt dette svundet som en drøm.

Før så man tit det muntre lune tindre
og hørte gubbens kåde kluk og skrat,
nu raser sulten i hans øde indre
og hylér som den vilde ulv i krat.

Du ser ham derfor ikke i paraden,
han holder ikke med de andre trit,
vemodig står han i en krog af gaden
og lytter til de tykkes tunge skridt.

Hør, trommen buldrer, tyksakflaget vajer,
de runde kinder blusser rosenrødt;
men ikke mer i legen med jeg leger,
det glade liv forsvunden er og dødt.

Se, nu har solen gemt sig mellem banker,
og jorden vædes af den kolde regn.
I krogen ser du, fuld af triste tanker,
den tynde, sure, spidse Studsgaard-degn.

Johan C. Sulkjær.

(Forhen tyksak).

Det morede ham, at jeg havde antaget ham for smed, og dette gav anledning til, at han fortalte om, engang han stod på Herning banegård og ventede på toget, så kom en bydreng og spurgte, om han ikke var Tarm kromand. Sulkjær, der var formand for Studs-

gaard afholdsforening, blev da klar over, at han egne-
de sig vist bedre til at være foreningens ballast end til
at være dens vimpel.

Sulkjærs slægt stammer fra Surkjær i Gudum, og
hvorledes „Sur“ i tidens løb var blevet til „Sul“, kunne
selv Sulkjær ikke forklare; men han var da mest glad
ved det sidste, som han mente passede udmærket. Det
gjorde det vel nok, i alt fald sur var han ikke. „Jeg
var for mange år siden en kønne, strunk karl; men så
kom jeg til Herningegnen, hvor de havde sådan nogle
gode kartofler. Pas på kartofler! De har været min
skade“. Det er hans egne ord. Han var fuld af ægte
vestjysk humor og var dertil et ejegodt menneske.

Han besøgte mig flere gange, når han var på arkivet.
Den første gang var han betænkelig, for han kunne
ikke selv snøre sine sko; men efter det første besøg
havde han ingen betænkeligheder desangående. Og
var han så blevet anbragt i en magelig stol, fortalte
han den ene historie efter den anden. Han var uudtøm-
melig, og han var en mere end ypperlig fortæller.
Denne evne viser sig da også i hans bøger, der er liv-
fulde og altid byggede på solidt arkivarbejde, skønt
dette var ham til meget besvær. — Om rejsebesvær-
hederne meddeler han selv:

„Studsgaard-Viborg er en forfærdelig rejse. Jeg må
om aftenen rejse til Herning, overnatte hos min søn
der og næste morgen 8,45 begynde rejsen til Viborg.
Ankomst der 11,45, ophold i ventesalen, spisning af
medbragt mad, en halv times elendig vaklen op til
arkivet, være på arkivet 1—5, på centralbiblioteket til
kl. 6, 3½ time i ventesalen, bumlen i toget, ophold i
Herning og hjem ved midnat“. Hertil kan føjes: „Ly-
sten driver værket“, eller hans egne ord: „Ånden er
redebon, men kødet så skrøbeligt, så skrøbeligt“.

Ringkøbing amt er vist det mest beskrevne her i landet, og hertil har Sulkjær ydet sit gode bidrag med tre artikler i Hardsyssels årbog (1934—35—39) og sognebøgerne: Snejbjerg Sogn (1925—27), Nørre Nissum Sogn (1933—37), Arnborg Sogn (1939), og sammen med J. M. Kjær sig: Assing Sogn (1935), desuden sammen med P. Fløe Jensen: Hvorum Sogn (1943). Endvidere skrev han adskillige avisartikler om lokalhistoriske emner, stamtavler, lejlighedsdigte m. m.

I 1943 døde hans udmærkede hustru, og han skrev: „Mutter er død, min lille verden er gået under“. Han savnede i høj grad hendes kærlige pleje, de år han overlevede hende; thi han ville blive i sin rede, og han egnede sig ikke til at være ene.

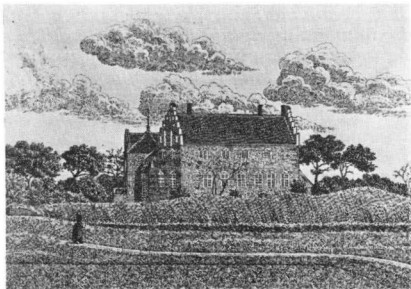
Vinding degn siger, at jeg ikke må bruge mere plads i årbogen, ellers var det blevet en længere beretning og fortalt anderledes; men forøvrigt kan Sulkjær slet ikke beskrives, han skal opleves.

SLÆGTEN WINDFELDT PÅ LANDTING I EJSING

Af Anders Kjellerup

Efter at kammerråd Peder Hansen til Landting var død (1797), skødede hans arvinger 1799 gården til den kendte herregårdsslagter Ulrich v. Schmidten til Urup, som, efter at have frasolgt en del af godset, igen afhændede gården 1801 til kammerrådens søn, Niels Tidemann Hansen, der yderlig udparcellerede gården og 1815 afstod den med ialt 23 tdr. hartkorn samt det til gården liggende teglværk m. m. for 21.222 rbd. navneværdi og 11.000 rbd. sølvværdi til Claudius Hansen Windfeldt, født 1790 i Farup sogn ved Ribe. Han var søn af den meget velhavende proprietær Hans Ibsen Windfeldt til Lundgaard. Den 6. november 1813 blev han gift med Karen Andersdatter Strandbygaard fra Dejbjerg. (Død 23. januar 1865). I ægteskabet var 9 børn: Mette Dorathea, f. 9. maj 1814 i Dejbjerg. Født på Landting: Sofie Marie, f. 6. okt. 1815 (død som spæd). Hans, f. 18. decbr. 1817 (død 31. oktober 1828). Niels Rydbjerg, f. 21. decbr. Jørgen Bang, f. 2. oktober 1821. Terman, f. 10. decbr. 1823 (død 13. febr. 1835). Hans, f. 6. novbr. 1828. Mette Hansine Caroline, f. 3. maj 1830, samt den yngste Markus.

Claudius H. W. var en dygtig landmand og dygtig handelsmand, som væsentlig drev sin gård ved fåre- og studedrift, hvilket de store eng- og kærarealer egnede sig fortrinligt for; om sommeren i løs drift ved

Det gamle Landting (nedrevet 1855).

græsning i de indgrøftede parceller, om vinteren med hø, bjerget i engene, og med et lille tilskud af kornfoder. Det var dengang kun herregårdene, som havde udførselstilladelse for fedestude. Stedefedning var en god og indbringende forretning, i særdeleshed når man kunne købe bøndernes unge og små stude og så lade dem gå et års tid til opfedning, inden de solgtes til Tyskland. I midten af 1840'erne kunne der fås ca. 100 rdl. kurant for parret.

1844 ombyggede han den gamle ladebygning fra Chr. Lindes tid i moderne stil med stalde i østre og vestre fløj og laden med gennemkørsel i hele dens længde (agrum). På dens vestre gavl var anbragt deres navnes forbogstaver i jern: C. W. — K. A. — 1844. For nogle år siden nedbrændte såvel laden som begge staldbygninger.

I 1841 fik han kgl. bevilling til at opbygge en ny gård, der blev sammenlagt af 4 gårde i Raast, som tid-

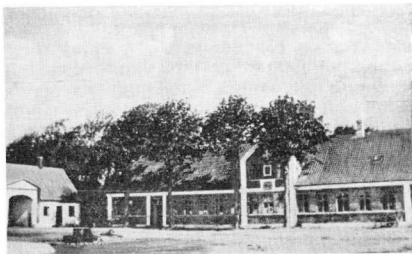
ligere havde været fæstegårde under Landting. Gården fik navnet Raastgaard; den blev først bygget færdig omkring 1850. — Nærmere om denne gård senere.

Claudius H. W. stillede sig i 1834 som kandidat til valg af stænderdeputerede i 18. valgdistrikt, men blev ikke valgt, ligeledes ved valget i 1841. Han døde den 29. august 1855.

1854 får sønnen, Jørgen Bang W. skøde på Landting. Han blev 1852 gift med Jensine Ebbensgaard, f. 26. april 1827 på Pallesbjærg i Staby, datter af proprietær C. J. Ebbensgaard. Deres børn født på Landting: Claudius Hansen W., f. 6. okt. 1852. Christen Ebbensgaard, f. 1854. Peder Severin, f. 1856. Karen Marie, f. 1857. Niels Rybjerg, f. 21. juni 1859. Foruden var der vistnok to døtre, Jørgine og Ane Margrethe.

Jørgen Bang Windfeldt fortsatte med studefedningen på samme måde som faderen. Ved folketællingen 1860 var folkeholdet på Landting: 1 landvæsenselev, 1 avlskarl og 4 karle, 1 lærerinde, 1 barnepige, 1 stuepige, 1 kokkepige og 1 bryggerspige.

Det gamle Landtings hovedbygninger, som lå på en holm i en lav eng, var allerede, da Claudius H. W. overtog gården, i stærkt forfald, ligesom den også lå langt fra ladegården og således meget ubekvem for nutids avlsbrug. — Jørgen Bang lod derfor 1855 opføre en ny stuebygning umiddelbart ved ladegården; den står endnu i samme stil, uden væsentlige forandringer, som da den blev opført. Den gamle borggård blev nu nedrevet og materialerne solgt ved auktion. Resterne af denne så anseelige og befæstede borg i to etager, tidligere med tårn og voldgrave, henligger nu i ruiner overgroet med bulmeurt og vildnis. Den burde have været fredet, bl. a. fordi her i fordums tid boede

Stuehuset.

nogle af landets ypperste mænd af gamle adelsslægter, som Rosenkrantzerne, Gyldenstjerne, Bilder, Banner og flere andre.

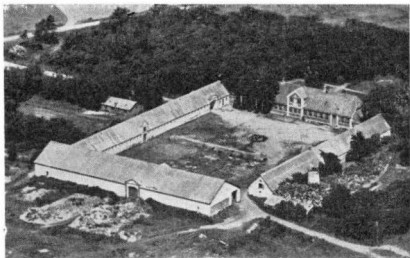
Jørgen Bang døde i en forholdsvis ung alder, 44 år, 3. januar 1866. Hans enke overlevede ham i 52 år. Hun styrede Landting i mange år efter sin mands død med sin søn Claus W. som bestyrer, men på grund af hans unge alder turde hun ikke betro ham på egen hånd at foretage studeindkøbene; han måtte derfor have en af bønderne med for at hjælpe ham dermed. — For det meste var det gårdejer Jens Maarbjerger fra Aale, der var en klog og pålidelig mand, som havde denne tilidspost. Fru Jensine var en særdeles dygtig kvinde, som varetog sit hus med god økonomi og klarede sig godt, indtil sønnen kunne overtage gården. Hun var meget godgørende mod folk, som bad om hendes hjælp.

Claus H. W. fik skøde på Landting 1881. Han blev gift med Augusta Marie Henriette Pedersen, f. 28. juni 1868, død 11. juli 1922. — Claus H. W. var ikke

nogen fremragende landmand, men han var meget påpassende med alt, hvad han havde med at gøre, særlig var han omsorgsfuld for sine kreaturer. Hver aften ved sengetid tog han en tændt lygte i hånden og gik sin runde omkring i alle huse for at se, om nogle af kreaturerne var syge eller kommen til skade. Der sagdes om ham, at han var smålig i alle ting; det havde vel hans moder indprentet ham fra ungdommen af, men det tjener ham til ære, at han havde så god omsorg for sine dyr.

Folkeholdet på Landting var ikke nu det samme som i fæstebøndernes tid, hvor disse gjorde arbejdet ved hoveri. Nu var det, foruden tyendet, husmænd og almindelige daglejere, som udførte arbejdet på Landting, dels ved akkord og dels for dagløn; men i de senere år kunne Claus W. ikke rigtig forlige sig med de høje priser på arbejdskraft. Således lod han engang kartoflerne blive siddende i jorden, fordi han mente, at prisen for optagningen var for høj. Han solgte gården i 1918 for 335.000 kr. og flyttede til en datter på Hostrup i Salling; her døde han 23. september 1923 og blev begravet ved siden af sin hustru på Vinderup kirkegård. Hans moder havde i sine sidste år ophold hos sønnen, hotelejer Niels Rydbjerg W. i Vinderup, hvor hun døde den 24. april 1918. — Siden han afstod Landting, har gården ført en ret omtumlet tilværelse, idet den flere gange har skiftet ejer og et par gange været stillet til tvangsauktion.

Som foran omtalt blev Raastgaard bygget 1850 af Claudius H. W., og sønnen Niels Rybjerg fik skøde på den samme år. Han var ugift og fik ved broderen Jørgen Bangs død dennes yngste søn Niels Rybjerg, som var opkaldt efter ham, i pleje. Ved hans død den 5. april 1884 arvede brodersønnen gården, men solgte

Landting hovedgård 1945.

den til et konsortium i 1907 for 100.000 med $13\frac{1}{2}$ td. hartkorn. Til gården har der tidligere hørt en vejr-mølle, som dog for mange år siden er nedlagt. Senere er en stor del af jorden udstykket til husmandsbrug, 1909—10 frasolgtes yderligere 33 ha jord, hvorpå er opført to mindre gårde. Straks efter at Rybjerg Windfeldt havde solgt gården, købte han Vinderup hotel, som han sammen med sin hustru, Jenny, f. Gramstrup, har drevet med stor dygtighed. W. yndede at kalde sig kromand, men han var ingenlunde forretningsmand i den forstand, at det udelukkende gjaldt om at få så mange penge ind som muligt. Nej, han vågede over god tone og passende opførsel indenfor sine enemærker, og han drog mennesker til sig ved sin hjertelighed og bevarede deres hengivenhed ved sin trofasthed. Han døde 1933, og nu for kort tid siden døde hans hustru. De er begravede på Vinderup kirkegård, medens hans forfædre er begravet på Ejsing kirkegård, hvor deres gravsted er indhegnet med et smukt jern-

gelænder, men det kan ikke siges, at efterslægten har udvist nogen særlig pietetsfølelse ved dens vedligeholdelse.

Nu er altså de sidste af disse tre generationer gået bort, efter at slægten i over 100 år har boet på Landting. Det har altid været ansete personligheder, og det kan vel siges, at de i disse år satte deres præg på Ejsing sogn; derfor vil mindet om deres virke, såvel inden for sognet som uden for, blive bevaret langt frem i tiden, og dertil skulle denne beskrivelse også bidrage. I min barndom for 60 år siden husker jeg, hvilken ærbødighed man viste herskabet fra Landting og Raastgaard, når de om søndagen kom kørende til kirken i lukket vogn og derefter indtog deres pladser i den lukkede kirkestol fra Rosenkrantzernes tid.

BOGANMELDELSER

Bonde og Handelsmand. Ved Markus Bjerre og H. P. Hansen.

Gennem Danmarks Folkeminder er udsendt bogen: *Bonde og Handelsmand*. Det er optegnelser, der i sin tid er nedskrevet af Jens Jacobsen Bjerre, kaldet Jens Sandholm efter gården Sandholm i Nr. Nisum, hvor han boede den meste tid fra 1869 til sin død 1926. Jens Sandholm hører til den gren af den store Bjerre-slægt, som nedstammer fra Jacob Bjerre (1800—91), der i 1827 overtog gården »Midtby« i Nr. Nisum; han gav den navnet »Nissumby«, hvilket i 1936 er ændret til »Nissumgaard«. Jens Sandholm har i sine ældre dage nedskrevet sine erindringer i en protokol med 463 tætskrevne sider, skrevet med den usædvanlig smukke skrift, som man får en prøve af i bogen. I den form var den dog kun tilgængelig for familien og enkelte andre, bl. a. har lærer Sulkjær benyttet nogle af optegnelserne i sine bøger om Nr. Nisum. Men på sønnen Markus Bjerres initiativ er bogen nu blevet udgivet, efter at museumsforstander H. P. Hansen har tilrettelagt stoffet og skåret fra, hvad der havde mindre almen interesse. Der er da også blevet en særdeles interessant bog ud af det. Man følger med spænding Jens Sandholm gennem hans barndom hos bedsteforældrene i Overgaard i Naur, ungdomstiden derhjemme i Nissumby med de mange, ofte besværlige handelsrejser, bl. a. med svinedrifter til Husum, og manddomstiden i Søllergaard i Vejrum og i Sandholm i Nr. Nisum. J. S. har haft øjet åbent for alt stort og godt herneden, såvel for de store linier som for de mange enkeltheder, der giver livet farve, men også med blikket himmelvendt. Gennem hele skildringen føles det, at kristendommen er hans faste anker, og at han er grundfæstet i det grundtvigske livssyn. Hans deltagelse i Grundtvigs jordefærd 1872 kalder han det største, han nogensinde i sit liv kom med til.

Man føler sig i godt selskab med denne bog. Jens Sandholm fortæller så jævnt og tilforladeligt, sådan som vi syntes, de gamle kunne fortælle i vor barndom. Som en af hans gamle naboer

sagde: Når man læser i bogen, er det som man har ham lyslevende, og man sidder og lytter til hans fortælling som i gamle dage. — Bogen har stor værdi for enhver, der har den mindste interesse for dansk bondekultur i ældre tid. — Jeg talte forleden med en sjællænder, som havde nydt den med stor begærlighed, og for enhver vestjyde må den være en ren lækkerbidsken.

Der kan dog være anledning til at nævne enkelte trykfejl eller fejltagelser. Til de morsomme hører, at Overgaard i Naur kaldes en »halvskrap« gård. Kapellanen i Hjerm er kaldt Ribsdorf og hans far, prokuratoren i Holstebro, Rebsdorf, medens den skrivemåde, vedkommende selv benyttede, er Repsdorph. Øster Lundgaard i Nr. Nissum er blevet til Øster Sandgaard. Gården Sofienlund, der er nævnt s. 84, skal formentlig være Sofielyst, og den kendte valgmenighedspræst J. A. Jessen er kaldt skiftevis Jessing og Jessin. — Men det er jo kun småting i forhold til helheden. Får man først begyndt på bogen, helmer man ikke, før den sidste side er nået.

J. Søndergaard Jacobsen.

P. Pedersen, Bjerregaard: Klittens Historie. 1950. 192 sider. Forfatterens forlag Bjerregaard pr. Ringkøbing.

P. Pedersen, der er født 1874 i Haurvig, og som 1895 blev lærer i Bjerregaard, skrev i 1946 i Hardsyssels Aarbog en artikel: »Fra de smaa Skoler« og i 1947 om »Strandingsret og Strandinger i ældre Tid paa Holmsland Klit«. Han har nu udgivet resultaterne af mange års syslen med Klittens historie — et solidt arbejde, som vil bevare mindet om den enestående udvikling, som her har fundet sted. Først redegør han for geologien, der er af særlig interesse derved, at den i modsætning til de fleste steder i landet ikke blot angår noget fortidigt, men noget der finder sted den dag i dag. Dernæst berettes om bebyggelsen, der først begyndte omkring 1500; indtil da havde Holmboerne udnyttet klitrækken til fælles græsning. For at give et indtryk af bogens indhold nævnes her nogle af de emner, der er behandlet: Herregården Søgaard, udskiftningen, byggeskikke, fjordfiskeriet, skoleordningen, de kirkelige forhold. De udførlige kildeangivelser bag i bogen viser, at der ligger grundige studier bag ved, og dette i forbindelse med det kendskab og den kærlighed, forfatteren har til sin barndoms egn, har gjort, at han har kunnet skrive denne smukke og indholdsrige bog.

H. P. Hansen: De gamle fortalte III. 1950. 220 sider, Ejnar Munksgaards forlag.

I et forord meddeler forfatteren, at med dette 3. bind af »De gamle fortalte« afsluttes serien. De to første bind udkom 1939 og 1941. Som de forrige er dette bind et udvalg af avisartikler, der er skrevet, når de gamle havde »runde fødselsdage« 80–100 år. Det er dem selv, der fortæller, og H. P. Hansen har en egen evne til at få dem til at berette om deres livsskæbne, oftest om stridsomt arbejde, men næsten altid om, at det lykkedes, så der er fred over deres livsaften. Det er god folkelig læsning for alle aldre. Ældre læsere nikker genkendende til de mange træk om livet, som det levedes dengang, og de unge vil undres over, hvor primitivt det var, og over, at mange af dem siger, at der trods alt var mere glæde og tilfredshed end nu om stunder.

Festskrift til museumsforstander H. P. Hansen, Herning, på 70-årsdagen den 2. oktober 1949.

I anledning af, at H. P. Hansen blev 70 år, blev der med professor Peter Skautrup og overinspektør Axel Steensberg som redaktører udgivet et festskrift, hvori over 600 enkeltpersoner og institutioner fra de nordiske lande hilste og hyldede ham. Festskriftet er en bog på over 400 sider i stort format med 36 afhandlinger om emner fra kulturhistoriens, folkeminde- og sprogforskningens område. Det vil føre for vidt her blot at nævne dem end sige referere dem; her omtales derfor kun de afhandlinger, hvis emner falder sammen med årbogens område.

Ellen Andersen: Folkedragter i Ringkøbing amt (9 sider). Bortset fra den høje kvindehat, der var moderne i første halvdel af 18-hundredårene, har folkedragten ikke noget iøjnefaldende særpræg; men der gives alligevel oplysning om mange ejendommelige enkeltheder såvel ved mands- som kvindedragten.

Salomon J. Frifelt: Saa gammel som æ Vej (10 sider). En gammel vej fra Bølling herred gennem Nørre Horne og Øster Horne ind i Skads herred. — En ældgammel alfarvej mellem nord og syd, ja, muligvis en oldtidsvej, kendetegnet ved stednavne, gamle sagn og de endnu synlige spor.

Ejler Haugsted: Lidt om Herregaardenes Forsvinden i Hardsyssel (8 sider). Der fortælles især om, hvorledes bønderne i tiden omkring 1800 næsten alle på eget initiativ selv købte deres gårde og tog et stort forspring for deres fæller i rigets andre dele.

Esbern Jespersen: *Hedens Børn* (16 sider). Hedens børn er hedehusmændene. Stykket falder i to afsnit, det første især om sognene syd for Holstebro, det sidste om Midtsalling. Der fortælles om deres fattige kår, om deres kamp med stridig jord — og om deres sejre.

P. Halkjær Kristensen: *Lidt om brugen af rævlingris i vestjysk husflid* (5 sider). Om fremstilling af rævlinglimer og rævlingtæl, der brugtes ligesom halmsimer til tækning af stråtage, og som kunne bruges til at lave reb af.

H. K. Kristensen: *Strellov Kærgård* (9 sider). Den først kendte ejer af Strellov Kærgård i Strellov sogn Nørre Horne herred var Jørgen Rantzau, der levede på Kristian d. 3.s tid. Gårdens historie skildres gennem de følgende århundreder til vor tid.

D. Yde-Andersen: *Danmarks ældste bondegård* (13 sider). »Vinkelhuset« fra Vinkel ved Viborg blev i 1929 flyttet til Hjerl hede. Afhandlingen er et sammendrag af forskellige beretninger om de undersøgelser af huset, der har fundet sted siden 1909, da Evald Tang Kristensen havde henledt Nationalmuseets opmærksomhed på det.

Hans Ellekilde: *Sagntypen den begravede Havmand* (17 sider). En »havmand« er et overnaturligt væsen, hvorom der i egnen omkring Husby og Sdr. Nissum er et ejendommeligt folkesagn med mange varianter, som der er gjort omhyggeligt rede for.

H. Grüner-Nielsen: *Degnesang (»Kingotoner«) i Herning-egnen i 1860'erne* (11 sider). I de forskellige sogne sang man salmer hver på sin melodi med mange forsiringer. En del af disse, der sine steder var i brug helt op til århundredskiftet, gengives i notetryk.

Gudmund Schütte: *Sæhrimnir spøger i Hardsyssel* (3 sider). Det fortælles, at de i Nygaard i Ejsing havde en galt, som blev tappet for blod, når de skulle have blodpølse; forfatteren anser det for muligt, at der her er en rest af den gamle myte om galten Sæhrimnir.

Peter Skautrup: *Kostaldens navne i danske dialekter* (32 sider). Afhandlingen indledes med en oversigt over kostaldens navne i alle jyske herreder, ofte sogn efter sogn, samt en oversigt over navnene i det øvrige land. Resultatet er indtegnet på et farve-trykt kort, der viser, at det mest almindelige navn fra ældre tid i Ringkøbing amt (og Ty) er kjørres, der betyder kohus, af kyr ȳ: kos, altså gammelt ejefald af ko, dette navn er nu næsten gået

af brug og erstattet af kohus. Sydfor (og i det meste af Ribe amt) har vi ordet øddel, der er beslægtet med ordet ajle og nu er afløst af kostald. I amtets nordøstlige hjørne brugtes betegnelsen nøds, som var almindelig i næsten hele Østjylland helt op til Skagen, af nød i betydningen hvad man kan nyde (kød og mælk). I afhandlingens sidste afsnit gøres rede for kostaldens indretning helt fra oldtiden.

Svend Aakjær: Okkels (3 sider). Stednavnet Okkels er navn på en gård i Rind sogn, Hammerum herred. Det er sammensat af ordene ok, der betyder højdedrag, ás, og hals 3: lavere højde mellem to højere, altså okhals.

De forskellige bidrag behandler som nævnt: kulturhistorie, folkeminder og sprog, og forfatterne giver gang på gang udtryk for H. P. Hansens indsats på de tre områder.

Festskriftet slutter med: »Bidrag til en Bibliografi over H. P. Hansens trykte Arbejder« ved Vagn Lindebo Hansen. — En fortegnelse over hans bøger og afhandlinger i aviser og tidsskrifter. Den begynder med en bog om Herning by fra 1916 og slutter med en artikel om den gamle kogekone Karen Mikkelsen, Egeris mølle. Men så er tallet også løbet op til 574.

Thorv. Lodberg: Stænderdeputerede Ole Christian Kirk og nogle slægtshistoriske undersøgelser fra hans fødesogn Stadil. 1950. 62 sider. Gadgaard Nielsens forlag, Lemvig.

Foran i bogen findes en overordentlig smuk reproduktion af et meget lidt kendt billede af Ole Kirk, et træsnit af xylografen H. P. Hansen efter »Illustreret Tidende« 1874. Derefter følger en skildring af hans liv fra hans fødsel i 1788 på en lille gård »ved kirken« i Stadil. Og selv om der før er skrevet ikke så lidt om ham, især af P. Storgaard Pedersen i hans bog: »Ole Kristian Kirk« fra 1902, er det der lykkedes forfatteren at føje nye træk til belysning af hans liv og virke i de 9 sider, der handler herom. Det nye i bogen er de slægtshistoriske undersøgelser, og på dette område finder man meget, der ikke før har været fremdraget. Her er det lykkedes at føre hans slægt tilbage til farfars farfar og hans hustru samt farfars morfar og hans hustru, der levede som bønder i Stadil, og uden undtagelse er alle de medlemmer af Ole Kirks forslægt, der er fundet, vestjyske bønder. Der har imidlertid været hårde nødder at knække, især fordi kirkebøgerne fra Stadil i en årrække i 17. hundredårene er meget mangelfuldt ført, men ved

omfattende undersøgelser særlig af justitsprotokoller og skøde- og panteprotokoller fra Ulfborg-Hing herreder har det været muligt at kaste nyt lys over gårdenes og slægtens historie gennem de 2 århundreder, der gik forud for Ole Kirks tid. Bogen slutter med en oversigt over det femte slægtsled: Ole Kirk og hans 8 søskende; blandt dem lægger man især mærke til den ældste søn Jeppe Christensen Koldby, der ligesom broderen blev stænderdeputerede. Bogen, der er overordentlig smukt trykt i Gadgaard Nielsens bogtrykkeri i Lemvig, vil især være til glæde for de mange her i amtet, som står i familieforhold til de slægter, der er gjort rede for.

Niels Mølgaard: Kulturbilleder fra vestjydske egne. 1950. 261 sider. Eget forlag, Lemvig.

Landbrugskonsulent Mølgaards bog er en beretning om landbrugets udvikling i egnen nord for Storeåen gennem to menneskealdre med stærk fremhæven af den personlige indsats og de åndelige kræfter, der ligger bagved. I 1887 flyttede hans fader, den senere folketingsmand Mølgaard-Nielsen, der til da havde været friskolelærer i Nr. Nisum, til Over Yllebjerg i Hodsager. Og bogens første afsnit indledes med en skildring af denne rejse, af livet i gården og egnen og af de nøjsomme forhold, hvorunder man levede i hedeegnen, men også af sejt og målbevidst arbejde for at skaffe bedre kår. Vi får en interessant beretning om forfatterens slægt og om dens tilknytning til valgmenigheden i Holstebro. Andet afsnit handler om forholdene i Skodborg-Vandfuld herreder, hvor Niels Mølgaard var konsulent i over 20 år, og som han kender ud og ind. Her er det mest de enkelte mænds indsats, der fortælles om — om det trælsomme slid det var at dyrke hede op før landbrugets mekanisering. Om denne får vi besked i næste afsnit, om hedeselskabets indsats, om verdens største plov, der i få timer udførte et arbejde, der før tog år; ikke uden grund hedder et kapitel: »En nybygd trylles frem«. I sidste afsnit er forfatteren igen i sin barndoms egn, og i levende træk skildrer han fremgangen fra 1887 til 1949.

J. B. Strandbygård: Strandbygaard-slægten 1951. 159 sider. Bogen kan købes hos civilingeniør J. B. Strandbygård, Kongsvang allé 16, Aarhus.

Stamfaderen er Jens Nielsen Strandbygaard, der var forpagter af flere hovedgårde på Ringkøbingegnen og ejer af Tranmose i

Velling. Han er født 1722 i Munksjørup, syd for Løgstør og blev 1748 gift med Karen Christensdatter fra Strandby sogn i samme egn, hvor hendes fader boede på gården Strandbygaard, og hvorfra slægten har navn. I dette ægteskab var der 6 børn, af hvilke de 4 ældste er født i Strandby, de 2 yngste i Velling. Anden gang blev han gift med Mariane Jensdatter fra Stavning; i dette ægteskab fødtes datteren Karen Strandbygaard, der blev gift med Gjøde Eskesen, som blev ejer af Tranmose, og hvis slægt endnu ejer den. Bogens første afsnit er en stamtavle over de medlemmer, der førte navnet Strandbygaard. Medens de 4 første slægtled alle boede i Ringkøbing amt, er slægten nu spredt ud over landet. Til denne stamtavle er knyttet biografier af nogle af slægten. Derefter fortsættes med 4 anetavler. Den første er for forfatteren selv og hans brødre, der er sønner af proprietær Niels Strandbygaard, Svendsholm i Staby. De andre er for kvinder, der er gift Strandbygaard. 2) Antonie Margrethe Krogh-Jensen, datter af skoleinspektør Peder Krogh-Jensen, Holstebro, og gift med læge Sven Strandbygaard i Stubbekøbing. 3) Agathe Becker, datter af toldkontrollør C. C. E. Becker og gift med Finn Strandbygaard, der har ejet Trendgaard i Strandby. 4) Maria Kjær Aastrup, datter af sognepræst H. P. Aastrup, Ulborg, og gift med civilingeniør Jens Broder Strandbygaard i Aarhus. Af disse er nr. 2 udarbejdet af stadsbibliotekar dr. phil. G. Krogh-Jensen, Frederiksberg, de øvrige af J. B. Strandbygaard. Såvel stamtavlerne som anetavlerne vil kunne være til hjælp for mange her i amtet, dersom de prøver på at finde oplysninger om deres forslægt. Og alle, der læser bogen, vil glæde sig over det smukke bogtryk, der skyldes medlemmer af slægten, bogtrykkerne Strandbygaard, Skjern.

H. C. H.

MEDDELELSER TIL MEDLEMMERNE

1951

Den 25. februar holdtes årsmøde i Ringkøbing. Der var ca. 100 deltagere. Besøget på museet leledes af landsretssagfører Dalgaard-Knudsen. På det fortsatte møde på hotel Ringkøbing blev beretningen og regnskabet godkendt. Formanden udtalte smukke mindeord om redaktør *H. Lilholt*, ligesom han hyldede *K. K. Jensen*, der havde frabedt sig genvalg til styrelsen på grund af svigtende helbred. Valgt blev i stedet for proprietær *L. Villemoes*, Skærum mølle, medens *E. Jespersen* og *K. Raunkjær* genvalgtes. Som revisor i stedet for *Leth-Danielsen*, der havde frabedt sig genvalg, valgtes landsretssagfører *Skouvig*, Holstebro.

H. P. Hansen holdt efter generalforsamlingen et muntert og fængslende foredrag om »Tro og Overtro«.

Styrelsen konstituerede sig efter mødet som hidtil med amtmand Karberg som formand, *H. P. Hansen* som næstformand, *E. Jespersen* som sekretær og sammen med *H. C. Hansen* og *Alfred Kaae* medlem af redaktionsudvalget.

Sommermødet holdtes den 24. juni i *Sdr. Bork*. I forsamlingshuset samledes et par hundrede mennesker. Her bød sognepræsten, pastor *Gammeltoft Hansen*, velkommen og fremhævede betydningen af det arbejde, som udføres af Historisk Samfund. Amtmanden takkede og understregede sognepræstens udtalelse. Lærer *H. K. Kristensen*, Lunde, holdt derefter et stort og dygtigt foredrag om *Nr. Horne Herred*. Fra lærer *H. K. Kristensen*s hånd kan samfundets medlemmer vente en fyldig beskrivelse af dette herred. — Efter det fælles kaffebord forelagdes mødet til kirken, hvor pastor *Gammeltoft Hansen* var en fortrinlig vejleder. — Siden kørte man til Grønbjerg, hvor lærer *Kristensen* fortalte om en oldtidsboplads i marsken, og gdr. *Klaus Sommer-Andersen* om marskens opdyrkning. Ved *Anerbjerger* og ætuer *Mjøl* sluttedes det vellykkede samvær.

— Som det ses af regnskabet, er medlemstallet omtrent uforandret fra sidste år. Vi takker de kommuner, som med et for-

højet kontingent støtter vort arbejde, ligesom pengeinstitutterne, der har givet os gaver, takkes hjerteligst.

— Gamle årgange kan købes à 4 kr. Udgået er dog årgangene til og med 1920 samt 1933, 37, 38 og 44.

— Årsmødet 1952 holdes på Lægaard ungdomsskole sidste søndag i februar med overinspektør ved Nationalmuseet Therkel Mathiassen og lærer H. C. Hansen som talere. Bemærk venligst dette, da bekendtgørelse til samtlige medlemmer ikke kan ske p^å anden måde.

* * *

Den 6. august døde vor gode ven og trofaste medarbejder K. K. Jensen, Vemb, på sygehuset i Holstebro, hvor han få dage forinden var indlagt for en hjerneblødning. Vi skal i næste årgang bringe hans vigtigste data.

Med venlig hilsen
E. J.

UDTOG AF NAVNE OG EMNER

Angående præster og degne i Rind-Herning henvises til
fortegnelsen side 99 ff.

- Aastrup, H. P., præst i Ulborg, 155.
 Agerskov, Chr., købmand i Holstebro, 7.
 Bering, Vitus, præst i Rind-Herning, 55, 67, 91.
 Bjerre, Jens Sandholm, Nr. Nisum, 149.
 Bording kirke, 54.
 Briksdør = kordør, 65.
 Brorson, H. A., biskop i Ribe, 91.
 Bøvling slot, 128 ff.
 Christensen, Christen, præst i Bøvling, 128.
 Christensen, Jens, Bondesgård i Råsted, delefoged, 123 ff. 135.
 Christian IX, 21 f.
 Degnesang i Herningegnen, 152.
 Dolmer, Anders Nielsen, præst i Rind-Herning, 60.
 Dømmerbevægelsen, 92.
 Ebbensgaard, Jensine, Landting, 144.
 Ejsing sogn, 142 ff.
 Eskesen, Gjøde, Tranmose, Velling, 155.
 Faber, Christian, apoteker, Holstebro, 34.
 Faber, Frederik Leonhard, apoteker, Holstebro, 34.
 Faber, Henning Andreas, apoteker, Holstebro, 34.
 Faber, William Hugo, distriktslæge, Holstebro, 35.
 Falkenskjold, E. S., præst i Rind, Herning, 62.
 Folkedragter i Ringkøbing amt, 151.
 Frederik VI, 6.
 Frederik VII, 26, 31.
 Friedenreich, Frans de, Herningsholm, 56.
 Fugl, C. G., by- og herredsfoged i Holstebro, 5 f.
 Gjellerup kirke, 53, 61.
 Grønlund, Peder, Herningsholm, 57.
 Hansen, Falbe E., sagfører i Holstebro, 46.
 Hansen, H. P., museumsforstander, Herning, 151.
 Hansen, Niels Tidemann, Landting, 142.
 Hansen, Peder, Landting, 142.
 Harrestrup, Jacob Sørensen, præst i Råsted, 122, 126.
 Havnstrup kirke, 84.
 Helligkilde, Skærum, 129.
 Herning gamle kirke, 52 ff.
 Herningsholm, 54 ff.
 Hielmcrone, Marcus von, Herningsholm, 56.
 Hjerm-Ginding Herreders Brandassuranceforening, 23.
 Hjerm kalkværk, 13 ff.
 Holmsland klit, 150.
 Holstebro borgerrepræsentation, 25 ff.

Holstebro byråd, 29 ff.
 Holstebro og Omegns Spare-
 og Laanekasse, 22 ff.
 Holstebro-Ringkøbing jern-
 bane, 33.
 Holstebro-Struer havn, 24 ff.
 Hoven sogn, 105 ff.
 Høeg, Hans Adolph, Hernings-
 holm, 56.

Jæger, A. From, kunstmaler,
 Viborg, 88.
 De jydsk Kalkværker, 16.

Kastrup, P. H., præst i Rind-
 Herning, 89.
 Kierkegaard, P. Chr., biskop,
 37 ff.
 Kirk, Ole Christian, 153.
 Koch, P. G., præst i Herning,
 96.
 Koldby, Jeppe Christensen,
 stænderdeputerede, 154.
 Kostaldens navne i danske dia-
 lekter, 152.
 Krabber, røverbander, 121,
 131 ff.
 Krigen 1627—29, 120.
 Krigsåret 1864 i Holstebro, 26 ff.
 Krogh-Jensen, skoleinspektør,
 Holstebro, 155.
 Kølør kirke, 88, 96.

Landting i Ejning, 142 ff.
 Det landøkonomiske selskab
 for Holstebro og omegn, 21.
 Lassen, Mogens, præst i Rind-
 Herning, 77.
 Lassen, Peder, Herningsholm,
 74.
 Lassen, Søren, borger i Holste-
 bro, 121.
 Lassen, Peder Thøgersen de,
 Herningsholm, 54 ff. 84.
 Lassen, Thøger de, Hernings-
 holm, 56.
 Lindes, Chr. gård i Holstebro,
 13.
 Londemann, Hans Christopher,
 Herningsholm, 56.

Lundsgaard, Chr., Nygaard i
 Ejning, 10.
 Løgaard, Jens, Maabjerg, 20.
 Løgaard mølle, 7 ff.
 Løvig, J. P., gårdejer i Trabjerg,
 23.

Maabjerg sogneforstanderskab,
 19 ff.
 Maabjerg, Jens, gårdejer, Aale,
 145.
 Middelboe, biskop i Ribe, 77.
 Munk, Magdalene, g. m. Sigfr.
 Rindschatt, 67, 87.
 Mølgaard-Nielsen, M., folke-
 tingsmand, 154.
 Møller, J. J. G., amtsforvalter
 i Holstebro, 19.

Nellemann, N., by- og herreds-
 foged i Holstebro, 6.
 Nielsen, Kjeld, præst i Ulfborg,
 128, 130.
 Nielsen, N. E. Overgaard, assi-
 stent, Studsgaard, 138.
 Nygaard i Ejning, 10, 152.
 Nymølle i Råsted, 121, 127, 135.
 Nørund, Anders Madsen, præst
 i Rind-Herning, 59.
 Nr. Horne herred, 156.

Oddum sogn, 105 ff.
 Okkels i Rind, 153.
 Overgaard i Naur, 149.
 Over Yllebjerg i Hodsager, 154.

Pedersen, Andr. Vilh., distrikts-
 læge i Herning, 76.
 Pedersen, P., lærer i Bjerregaard,
 150.
 Petersen, C. N., by- og herreds-
 foged i Holstebro, 16.
 Petersen, H. F., præst i Holste-
 bro, 8.
 Pontoppidans lærebog, 91.
 Poulsen, Fr. Chr., prokurator,
 Holstebro, 42 ff.

Qualen, Josva v., Hernings-
 holm, 87.

- Raastgaard, Ejsing, 144 ff.
 Randrup, Elieser, Naur mølle, 7.
 Rantzau, Christian, Herningsholm, 63.
 Raunkjær, C., professor, 105.
 Repsdorph, Axel, grosserer, København, 41.
 Repsdorph, Halfdan, overretssagfører, København, 41 f.
 Repsdorph, O. C., prokurator i Holstebro, 5 ff.
 Repsdorph, Sophus Marius, præst i Hjerm m. fl., 35 ff.
 Rind kirke, 54 ff.
 Rindschatt, Sigfred, Herningsholm, 59, 67.
 Rind skolehus, 55, 79.
 Rosencrone, Marcus Gerhard, Herningsholm, 56.
 Rygaard, H. P., købmand i Holstebro, 10 ff.
 Rævlingris, brugen af, 152.
 Sandholm i Nr. Nissum, 149.
 Scheel, Otto, lensmand på Bøvling, 127, 134 f.
 Sehested, Holger, Herningsholm, 57.
 Schierbeck, amtsforvalter i Holstebro, 7.
 Schmidten, Ulrich v., Urup, 142.
 Schou, M., købmand, Holstebro og Struer, 12.
 Simonsen, Mogens, slotsskriver, Bøvling, 128.
 Skodborg-Vandfuld herreder, 154.
 Skærum marked, 129.
 Smith, Troels, Krogsdal, 10.
 Stadil sogn, 153.
 Strandbygaard, Karen Andersdatter, Landting, 142.
 Strandbygaard-slægten, 154.
 Storbroen i Holstebro, 23.
 Streløv Kærgård, 152.
 Struer-Holstebro jernbanen, 33.
 Sulkjær, J. J. Chr., lokalhistoriker, Studsgaard, 137 ff.
 Sunds kirke, 85.
 Surkjær i Gudum, 140.
 Svejstrup, P., præst i Rind-Herning, 86.
 Svenskerkrigen 1643, 66 f.
 Svinedrifter til Husum, 149.
 Søgaard, Holmsland, 150.
 Søllergaard i Vejrum, 149.
 Sdr. Bork, 156.
 Torsted sogn, 120 ff.
 Tranmose i Velling, 154 f.
 Tøxen, M. P., præst i Sdr. Felding og Assing, 91.
 Ulvegrav, 106.
 Vinderup hotel, 147.
 »Vinkelhuset«, Hjerl hede, 152.
 Westrup, Morten, Herningsholm, 57.
 Wilsen, Lars, rådmand i Lemvig, 121.
 Windfeldt, slægten, i Ejsing, 142 ff.
 Ølgod sogn, 105 ff.

H. C. H.